

**PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN YAŞAMI,
YAPITLARI, FİKİRLERİ, UYGULAMALARI VE
TÜRK TOPLUMSAL YAŞAMINA KATKILARI:
KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA**

F. BETÜL ÇALIŞKAN AKSOĞAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Aydın USTA

İnönü Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Lisansüstü
Eğitim- Öğretim Yönetmeliği'nin KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM
DALI İçin Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

(Malatya, Ocak 2006)

ONAY SAYFASI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,
Bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalında YÜKSEK
LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../.....

Prof. Dr. S. Kemal KARTAL
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘**Prof. Dr. Bülent Tanör’ün Yaşamı, Yapıtları, Fikirleri, Uygulamaları ve Türk Toplumsal Yaşamına Katkıları: Kamu Yönetimi Açısından Bir Araştırma**’ başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

.../.../.....

F. Betül ÇALIŞKAN AKSOĞAN

ÖNSÖZ

Saygıdeğer öğretmenimiz Prof. Dr. Kemal Kartal, Kamu Yönetimi Araştırma Projesi dersinde, artık tez konularımızı belirlemeye başlamamız gerektiğini söylediğinde, beni inanılmaz bir heyecan sardı. En önemlisi de kulağımda sürekli Kemal Hoca'nın '*seçeceğiniz konu sevdiğiniz bir konu olmalı, araştırmaktan zevk alacağınız bir konu olmalı, bıkmayacağınız bir konu olmalı...vs.*' sözlerinin çınlamasıydı. Öyle ya, bu konu ne olmalıydı? Bu karmaşık duygular içerisinde yavaş yavaş araştırmalara başladım. Daha sonra İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Prof. Dr. Kemal Kartal'ın öncülüğünde Yüksek Lisans ve Doktora tezi çalışması kapsamında meslek yaşamöyküsü yani derinlemesine kişi araştırması yapıldığını öğrendim. Aydın bir kişiyi eserleriyle, fikirleriyle derinlemesine incelemek, toplumsal sorunlara bu kişinin penceresinden çözüm üretmeye çalışmak..vs. fikri bana ilginç gelmişti. Böylece kişi çalışmaya karar verdim. Bundan sonraki aşama; sevdiğim, araştırmaktan zevk alabileceğim, bıkmayacağım, kafa genişletecek, Türk toplumsal yaşamına katkı sağlayacak aydın kişiyi düşünmektir. Bu kişiyi çok fazla düşünmedim. Çünkü yukarıda saydığım özellikleri sıraladığımda aklıma ilk gelen isim; Birinci sınıfa başladığım ilk gün, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin o büyük Anfi 1'inde Devrim Tarihi ve Anayasa Hukuku dersleriyle bizlere yeni ufuklar açan gözlerindeki zeki ışıltısıyla büyüleyen, saygıdeğer bilim adamı **Prof. Dr. Bülent Tanör**'dü. Önerdiğim tez konum kabul edildiğinde ise buruk bir sevinç yaşadım. Çünkü Bülent Hoca'yı 2002 yılının Kasım ayında kaybetmiştik. Bu açıdan da sorumluluğum büyüktü.

Öncelikle Prof. Dr. Bülent Tanör'ün yapıtlarını (kitap, makale, gazete ve dergi) elde etmeye çalıştım. Kitapların bir kısmını Ankara'dan bir kısmını da İstanbul'dan aldım. Gazete yazılarını, Cumhuriyet gazetesinin arşivinden günbegün tarayarak elde etmeye çalıştım. Makale, dergi yazıları ve elde edebildiğim diğer bilgileri, Ankara'ya gidip Milli Kütüphaneden, Türk Tarih Vakfından, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi kütüphanesinden elde ettim. Araştırmanın büyük kısmını İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesinde ve İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde çalışarak sağlamaya çalıştım. Elde edebildiğim kaynakları bir yandan okuyup bir yandan da araştırma kartları oluşturdum. Okudukça

yeni kaynaklara ulaştım ve oluşturduğum taslak metinde de değişiklikler yaptım. Çünkü TANÖR'ün eserlerini ve dahi fikirlerini okudukça *“hiçbirşey bilmiyorum”* fikri artmaya başladı.

Saygıdeğer Öğretmenim Bülent TANÖR'ü ve bu çalışmanın içeriği ve felsefesini ortaya koyduğuna inandığım TANÖR (2003,5)'ün Şahan'dan aktardığı kısa bir öyküye de yer vermek istiyorum.

“Denizyıldızı

Bunu yazmak için okyanus sahillerine giden bir yazar sabaha karşı kumsalda dans eder gibi hareketler yapan birini görür. Biraz yaklaşıncı, bu kişinin sahile vuran denizyıldızlarını okyanusa atan bir adam olduğunu fark eder.

“Yazar yaklaşır:

-Neden denizyıldızlarını okyanusa atıyorsun?

Genç adam yanıtlar:

-Birazdan güneş yükselip sular çekilecek. Onları suya atmazsam ölecekler.

Yazar sorar:

-Kilometrelerce sahil, binlerce denizyıldızı var.Ne fark eder ki?

Genç adam eğilir, yerden bir denizyıldızı daha alır, okyanusa fırlatır:

-Onun için fark etti.

Yazar genç adamın olup biteni izlemek yerine bir şeyler yaptığını anlar ve ona katılıp bütün sabahı denizyıldızı atarak geçirir.”

O keskin bakışı ve olağanüstü zekasıyla toplumun sorunlarına karşı özellikle de, bir hukukçunun asla seyirci kalmaması ve çözüm üretmeye çalışması gerektiğini vurgulayan, bana denizyıldızı atmayı öğreten saygıdeğer bilim insanı Bülent TANÖR'e, akademik disiplini ve bilimselliğin önemini daima vurgulayan sevgili babam Zekeriya ÇALIŞKAN'a, bana yeni yeni ufuklar açan ve yaratıcılığımı geliştiren tanıdığım en fedakar eğitim gönüllüsü sevgili annem Neriman ÇALIŞKAN'a, daima yılmamam ve daha çok çalışmam gerektiğini söyleyen sevgili ablam Şeyma ÇALIŞKAN'a, akademik kariyerime sonuna kadar destek veren, tanıdığım en zeki insan, adı gibi “arif” olan sevgili eşim Arif AKSOĞAN'a, kamu yönetimi anabilim dalını bana sevdiren, objectif bilim adamı sevgili öğretmenim Prof. Dr. Kemal KARTAL'a ve çalışmalarımda bana yardımcı olan, her an kapısını çalabildiğim, saygıdeğer danışmanım Yrd. Doç. Dr. Aydın USTA'ya ve desteğini benden esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Mehmet ARI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

**PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN YAŞAMI, YAPITLARI, FİKİRLERİ,
UYGULAMALARI VE TÜRK TOPLUMSAL YAŞAMINA KATKILARI:**

KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2006

F. Betül ÇALIŞKAN AKSOĞAN
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Aydın USTA

ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak yapılan bu çalışmada, ***Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün yaşamı, yapıtları, fikirleri ve uygulamaları*** ayrıntılı şekilde incelenmiş ve TANÖR'ün tüm bu zengin çalışmalarının Türk toplumsal yaşamına katkıları, Kamu Yönetimi açısından irdelenmiştir.

Bu tez çalışması, hukuk bilimi, anayasa hukuku, insan hakları, insan hakları hukuku, demokrasi, kamu yönetimi, Türkiye'nin siyasi tarihi, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi önemli konuların bir arada işlendiği nadir çalışmalardan biri olmuştur. Bu açıdan, son derece değerli bir çalışma olmuştur.

Anahtar Sözcükler: Hukuk, İnsan Hakları, Demokrasi, Kamu Yönetimi, Siyasi Tarih

**PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN YAŞAMI, YAPITLARI, FİKİRLERİ,
UYGULAMALARI VE TÜRK TOPLUMSAL YAŞAMINA KATKILARI:
KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA**

Inonu University, Institute of Social Sciences, January, 2006

F. Betül ÇALIŞKAN AKSOĞAN
Advisor: Yrd. Doç. Dr. Aydın USTA

ABSTRACT AND KEY WORDS

In this study which was made as a master thesis in the İnönü University graduate school of social sciences and applied sciences department of public administration in this thesis it was studied *Prof. Dr. Bülent TANÖR's life, his compositions, his opinions and his praticals* were detailly examined and scrutrized the aids of his rich work to Turkish social life for public administration.

This thesis has become a rare study which has been worked in important sciences such as sociology and politics, Turkish politics history, public administration, democracy, laws of human rights, human rights, constitution law, law science. That's why it became a very valuable study.

Keywords: Law, Human Rights, Democracy, Public Administration, Politic History.

**PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN YAŞAMI, YAPITLARI, FİKİRLERİ,
UYGULAMALARI VE TÜRK TOPLUMSAL YAŞAMINA KATKILARI:
KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA**

F. Betül ÇALIŞKAN AKSOĞAN

KISA İÇİNDEKİLER

**BİRİNCİ KESİM
ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR**

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ.....	14
--	----

**İKİNCİ KESİM
PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN TANITILMASI**

2. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN YAŞAM ÖYKÜSÜ	22
3. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN ARDINDAN YAZILANLAR	25
4. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN YAPITLARININ SINIFLANDIRILARAK TANITILMASI	35
5. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN FİKİRLERİNİN TANITILMASI	104
6. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN UYGULAMALARININ SINIFLANDIRILARAK TANITILMASI	131

**ÜÇÜNCÜ KESİM
PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN DEĞERİNİN ORTAYA KONULMASI**

7. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN UYGULAMALARI BAKIMINDAN İRDELENMESİ	137
8. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN ANAYASA HUKUKU VE ÖTEKİ UZMANLIK ALANLARI BAKIMINDAN İRDELENMESİ	150
9. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN GÜNÜMÜZ VE GELECEK İÇİN ÖNEMİ, YAPITLARINDAN, FİKİRLERİNDEN VE UYGULAMALARINDAN BUGÜN VE GELECEKTE NASIL (DAHA İYİ) YARARLANILABİLİR?	158

**DÖRDÜNCÜ KESİM
GENEL DEĞERLENDİRME**

10. BULGULAR, ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ.....	164
EKLER	170
KAYNAKÇA	190

**PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN YAŞAMI, YAPITLARI, FİKİRLERİ,
UYGULAMALARI VE TÜRK TOPLUMSAL YAŞAMINA KATKILARI:
KAMU YÖNETİMİ AÇISINDAN BİR ARAŞTIRMA**

F. Betül ÇALIŞKAN AKSOĞAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Onay Sayfası	
Onur Sözü	1
Önsöz	2
Özet ve Anahtar Sözcükler	4
Abstract And Key Words	5
Kısa İçindekiler	6
İçindekiler	7
Çizelgeler Dizelgesi	10
Kısaltmalar Dizelgesi	12

**BİRİNCİ KESİM
ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR**

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ	14
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	14
1.2. Araştırmanın Amacı ve Denenceleri	15
1.3. Araştırmanın Yöntemi	16
1.4. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları	16
1.5. Araştırmanın Kavram Tanımları	17
1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası	20

**İKİNCİ KESİM
PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN TANITILMASI**

2. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN YAŞAM ÖYKÜSÜ	22
2.1. Akademik Hayatı ve Eğitim Geçmişi	22
2.2. Mesleki Geçmişi	24
2.3. Ödülleri	24
3. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN ARDINDAN YAZILANLAR	25
4. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN YAPITLARININ SINIFLANDIRILARAK TANITILMASI	35
4.1. Eğitim- Öğretim Amaçlı Ders Notları ve Kitapları	35
4.1.1. Siyasal Sistemler	35
4.1.2. Çoğulcu- Özgürlükçü Demokrasiler	36
4.2. Toplantı, Konferans ve Panelleri	37
4.2.1. “Laiklik, Cumhuriyet ve Demokrasi”	37
4.2.2. “İnsan Hakları”	39
4.2.3. “Siyasi Partiler Yasası”	41

4.2.4. “Türkiye’de Cumhuriyete Geçiş Sürecinin Dinamikleri”	43
4.3. Bilimsel Dergilerde Yayımlanmış Makaleleri	44
4.3.1. “Türk Devrimi Üzerine Düşünceler”	45
4.3.2. “II.Meşrutiyet’in Osmanlı-Türk Anayasacılığına Katkıları”	47
4.3.3. “İnsan Hakları”	49
4.3.4. “Mustafa Kemal ve Anayasal Gelişme Dinamiklerimiz”	51
4.3.5. “Anayasa ile Temel Hak ve Hürriyetler İlişkisi Üstüne İki Sorun ve Bir Örnek Olay”	53
4.3.6. “Cumhuriyet Anayasacılığımızda Üç Model”	54
4.4. Gazete, Haber Bülteni ve Benzeri Yerlerde Yayımlanan Yazıları ve Söyleşileri	56
4.4.1. “Meclis Demirel’e Mecbur mu?”	56
4.4.2. “Demokratik Cumhuriyete Doğru”	57
4.4.3. “Asker – Sivil İktidar Çatışması”	60
4.4.4. “Demokratikleşmede İlk Hedefler”	60
4.4.5. “28 Şubat”	62
4.4.6. “Türkiye Rüştünü İspatladı”	64
4.4.7. “Anayasa Kalkan Gibi Kullanılıyor”	65
4.4.8. “Demokratik Sosyalizm”	66
4.4.9. “Her şeyi İnsanda Arayan Bir Yazara: Server Tanilli”	66
4.5. Kitap İncelemesi	67
4.5.1. Anayasa Hukuku Kitapları	67
4.5.1.1. Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası	67
4.5.1.2. Anayasa Hukuku Meseleleri Temel Hak ve Hürriyetlerin Rejimi ve Anayasa Yargısı	70
4.5.1.3. Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar	71
4.5.1.4. İki Anayasa 1961-1982	73
4.5.1.5. Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)	76
4.5.1.6. 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku (2001 Anayasa Değişikliklerine Göre)	79
4.5.2. İnsan Hakları Kitapları	83
4.5.2.1. TCK.142 Madde Düşünce Özgürlüğü ve Uygulama	83
4.5.2.2. Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu	84
4.5.2.3. Fotoğraflarla Türkiye’de İnsan Hakları [1839-1990] Human Rights in Turkey: A Photographic Account	87
4.5.3. Türkiye Tarihi Üzerine Yazdığı Kitapları	88
4.5.3.1. Kurtuluş-Kuruluş	88
4.5.3.2. Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)	91
4.5.3.3. Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye (1980-2003)	92
4.5.4. Demokrasi Üzerine Yazdığı Kitaplar	95
4.5.4.1. Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri	95
4.5.4.2. Türkiye’de Demokratik Standartların Yükseltilmesi Tartışmalar ve Son Gelişmeler	99
5. PROF. DR. BÜLENT TANÖR’ÜN FİKİRLERİNİN TANITILMASI	104
5.1. Bülent TANÖR’ün Kamu Yönetimi İle İlgili Fikirleri	104
5.2. Bülent TANÖR’ün İnsan Hakları İle İlgili Fikirleri	109

5.2.1. Kişi Dokunulmazlığı, Özgürlüğü ve Güvenliği Konusundaki Görüşleri.....	110
5.2.1.1. Ölüm Cezası Konusundaki Görüşleri.....	111
5.2.1.2. Kolluk Aşırılıkları Konusundaki Görüşleri.....	112
5.2.1.3. İşkence Konusundaki Görüşleri	112
5.2.1.4. Güvenlik Soruşturması Konusundaki Görüşleri	113
5.2.2. Düşünsel Özgürlükler Konusundaki Görüşleri	114
5.3. Bülent TANÖR'ün Türkiye Tarihi İle İlgili Fikirleri	115
5.3.1. Yerel Kongre İktidarları Konusundaki Görüşleri	115
5.3.2. Ulusal Kongre İktidarları Konusundaki Görüşleri.....	118
5.3.3. Yerel Kongre İktidarları ve Ulusal Kongre İktidarları Arasındaki Fark ve Benzerlikler	119
5.3.4. Bülent TANÖR'ün Kemalizm – Kemalist Rejim Konusundaki Görüşleri.....	120
5.4. Bülent TANÖR'ün Laiklik İle İlgili Fikirleri	121
5.5. Bülent Tanör'ün Anayasa'larımız İle İlgili Fikirleri.....	122
5.5.1. Bülent TANÖR'ün 1876 Kanun-i Esasi İle İlgili Görüşleri	123
5.5.2. Bülent TANÖR'ün 1909 Değişiklikleri İle İlgili Görüşleri	123
5.5.3. Bülent TANÖR'ün 1921 Anayasası İle İlgili Görüşleri	124
5.5.4. Bülent TANÖR'ün 1924 Anayasası İle İlgili Görüşleri	125
5.5.5. Bülent TANÖR'ün 1961 Anayasası İle İlgili Görüşleri	127
5.5.6. Bülent TANÖR'ün 1982 Anayasası İle İlgili Görüşleri	129
6. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN UYGULAMALARININ SINIFLANDIRILARAK TANITILMASI.....	131
6.1. Bilim Adamlığı	131
6.2. Sivil Toplum Örgütçülüğü	134
6.3. Yöneticiliği.....	135
6.4. Danışmanlıkları	136

ÜÇÜNCÜ KESİM PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN DEĞERİNİN ORTAYA KONULMASI

7. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN UYGULAMALARI BAKIMINDAN İRDELENMESİ	137
7.1. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Bilim Adamlığının İrdelenmesi.....	137
7.2. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Sivil Toplum Örgütçülüğünün İrdelenmesi....	143
7.3. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Yöneticiliğinin İrdelenmesi.....	146
7.4. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Danışmanlıklarının İrdelenmesi	148
8. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN ANAYASA HUKUKU VE ÖTEKİ UZMANLIK ALANLARI BAKIMINDAN İRDELENMESİ	150
8.1. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ÜN Anayasa Hukuku Alanı Bakımından İrdelenmesi.....	150
8.2. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ÜN İnsan Hakları Alanı Bakımından İrdelenmesi.....	154
8.3. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ÜN Devrim Tarihi Alanı Bakımından İrdelenmesi.....	156

9. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN GÜNÜMÜZ VE GELECEK İÇİN ÖNEMİ, YAPITLARINDAN, FİKİRLERİNDEN VE UYGULAMALARINDAN BUGÜN VE GELECEKTE NASIL (DAHA İYİ) YARARLANILABİLİR? ..158	
9.1. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Günümüz İçin Önemi, Yapıtlarından, Fikirlerinden ve Uygulamalarından Bugün Nasıl (Daha İyi)Yararlanılabilir?.....	158
9.2. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Gelecek İçin Önemi, Yapıtlarından, Fikirlerinden ve Uygulamalarından Gelecekte Nasıl (Daha İyi) Yararlanılabilir?.....	161

DÖRDÜNCÜ KESİM GENEL DEĞERLENDİRME

10. BULGULAR, ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ.....	164
10.1. Bulgular.....	164
10.2. Öneriler	165
10.3. Genel Sonuç	167
EKLER	170
KAYNAKÇA	190

ÇİZELGELER DİZELGESİ

Çizelge 1: Bulgular ve Öneriler.....	166
---	-----

KISALTMALAR DİZELGESİ

ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
AY	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
CMUK	: Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu
ÇÖD	: Çoğulcu Özgürlükçü Demokrasiler
DP	: Demokrat Partisi
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DK	: Dernekler Kanunu
DYP	: Doğruiyol Partisi
HEP	: Halkın Emeği Partisi
İÜHF	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
KHK	: Kanun Hükümünde Kararname
Md.	: Madde
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
OHAL	: Olağanüstü Hal Bölgesi
PVSHK	: Polis Vazife ve Selahiyetleri Hakkındaki Kanun
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SK	: Sendikalar Kanunu

SPK	: Siyasi Partiler Kanunu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDP	: Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri
TESAV	: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
TMK	: Terörle Mücadele Kanunu
TÜMAS	: Tüm Üniversite, Akademi, Yüksek Okul Asistanları Birliği
TÜSES	: Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı
TÜSİAD	: Türk Sanayici ve İşadamları Derneği
UKİ	: Ulusal Kongre İktidarları
Vd.	: Ve devamı
YİY	: Yayın İnceleme Yöntemi
YKİ	: Yerel Kongre İktidarları

BİRİNCİ KESİM

ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Bu kesimde, araştırma konusunu tanıtıcı özet bilgiler yer almaktadır. Araştırmanın konusu, denenceleri, amacı, araştırmanın yöntemi ve sunuş sırası bu bölümde sunulmuştur.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ

Bu bölüm, “Araştırmanın Konusu ve Önemi”, “Araştırmanın Denencesi ve Amacı”, “Araştırmanın Yöntemi”, “Bilgi Derleme ve İşleme Araçları”, “Kavram Tanımları” ve “Araştırmanın Sunuş Sırası” adlı altı alt başlıktan oluşmuştur.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bu araştırmanın konusunu Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün yaşamı, yapıtları, fikirleri ve Türk toplumsal yaşamına katkıları oluşturmıştır. Ancak, Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün yaşamı, yapıtları, fikirleri Türk toplumsal yaşamına katkıları kamu yönetimi açısından bir araştırma şeklinde incelenmiştir.

Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün yapıtları ve fikirlerini büyük çoğunlukla anayasa hukuku, insan hakları hukuku, demokrasi ve Türkiye’nin siyasi tarihi konuları oluşturmıştır. Anayasa hukuku alanında yaptığı çalışmaları temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi, insan hakları hukuku alanında yaptığı çalışmaları bireyin özgürleştirilmesi, demokrasi alanında yaptığı çalışmaları Türk kamu yönetiminin demokratikleştirilmesi, Türkiye’nin siyasi tarihi alanında yaptığı çalışmaları da günümüz siyaset bilimine ışık tutması bağlamında incelenmiştir. Sayın TANÖR’ün çalıştığı konular birbirinden bağımsız ve çok önemli olduğu gibi, birbirini de bir zincirin halkaları gibi sıkı sıkıya tamamlayan konulardır. Buradan da anlıyoruz ki, bu araştırmanın içeriğinde demokrasi, demokratikleşme, anayasal gelişimimiz, insan hakları ve temel özgürlükler, laiklik, Türk devrim tarihi vs. gibi demokrasi kültürümüze önemli katkısı olabilecek kilit konular irdelenmiştir.

Bilindiği gibi, üzerinde durulan bu kilit konular, Türk toplumsal yaşamında daima önemli olmuş ve olan, gündemi bir şekilde meşgul eden konulardır. Sayın TANÖR'ün eserleri ve fikirleri gündemde varolan ve daima da varolabilecek toplumu meşgul eden toplumsal sorunlara çözüm üretme yönündedir. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün eserleri ve fikirlerinin incelenmesi bu açıdan da önemlidir. İncelediği konular, Türk Siyasal Yapısını, Türk İdari Yapısını, Türk Hukukunu ve Türk Toplumsal Yapısını merkezden derinlemesine etkileyen konulardır. Sayın TANÖR'ün üzerinde durduğu sorunlar da incelediği kilit konuların can alıcı sert çekirdeğini oluşturmuştur. Bu açıdan da, bu sorunların belirlenip üzerinde durulması Türk siyasal yapısı, Türk idari yapısı, Türk hukuk kültürü ve Türk Toplumsal yapısı için son derece değerli ve önemlidir.

Sayın TANÖR'ün daima üzerinde durduğu demokrasi, insan hakları, anayasal sistem, laiklik vs. gibi konular, Türkiye'de daima tartışılan konuların başında gelmektedir. Bu sorunları, Sayın TANÖR'ün geniş ufku yardımıyla incelemek, bu sorunlara onun penceresinden çözüm üretebilmek, Türkiye'nin demokrasi kültürüne de çok fayda sağlayacaktır. Onun fikirleri ve eserleriyle bu kilit konulara laboratuvar hazırlamaya çalışmak da ayrı bir öneme sahiptir.

Kamu yönetimi anabilim dalı, kendi içinde hukuk bilimleri, siyaset ve sosyal bilimler, kentleşme ve çevre ve yönetim bilimleri şeklinde dört bilim dalından oluşmaktadır. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün eserleri, fikirleri ve uygulamaları hukuk bilimleri başta olmak üzere, siyaset ve sosyal bilimler ve yönetim bilimleri ile yakından ilgilidir. Sayın TANÖR'ün penceresinden bu konuları irdelemek, kamu yönetimi anabilim dalını da zenginleştirecektir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Denenceleri

Prof. Dr. Bülent TANÖR gibi çok sayıda önemli eserler vermiş aydın bir kişiyi çalışma sorumluluğu zaten planlı ve amaçlı bir çalışma gerektirir. Bu araştırmanın öncelikli amacı, Prof. Dr. Bülent TANÖR'ü tanıtmak, eserleri ve fikirleriyle gündemi sürekli meşgul eden kilit konulara değinmek ve onun

penceresinden çözüm üretmeye çalışmaktır. Diğer bir amacı, eserleri ve fikirlerini yorumlamak ve Kamu Yönetimi Anabilim dalına, bu bağlamda katkı sağlamaktır.

Ayrıca, olması gereken, toplumsal sorunlara duyarlı her yurttaş gibi Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün yaşamı, yapıtları, fikirleri, uygulamaları ve Türk Toplumsal Yaşamına katkıları incelenerek Türkiye'deki demokratikleşme perspektiflerine; insan hakları, düşünce özgürlüğü ve laiklik gibi temel konulara katkı sağlayacaktır. Bu amaçlarla araştırmanın temelini oluşturan denenceler şöyledir:

Ana Denence: Prof. Dr. Bülent TANÖR, insan hakları, demokrasi ve hukuk devletin gelişimine katkılarından dolayı Türk demokrasi kültürünün en önemli yapı taşlarındandır.

Denence (1): Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün fikirleri ve uygulamaları, Türk Usulü Demokrasi'yi çıkmazdan kurtarabilecek niteliktedir.

Denence (2): Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün fikirleri, Türkiye'nin insan hakları sorununa çözüm getirebilecek niteliktedir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bir konunun önemini neden-sonuç ilişkisi içerisinde ayrıntısıyla açıklamaya betimleme diyoruz, bu tanımdan yola çıkarak bu araştırma, neden-sonuç ilişkisine dayanılarak, yani betimsel yönetime uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca tarihsel araştırma yöntemi de kullanılmıştır.

Araştırma dört kesim yöntemine göre gruplandırılmıştır.

1.4. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Araştırmanın bilgi derleme yöntemleri, belgesel kaynak taraması ve görüşmedir. Bilgi işleme aracı ise niteliksel çözümlemedir

1.5. Araştırmanın Kavram Tanımları

Kavram, nesnelerin veya olayların ortak özelliklerini kapsayan ve bir ortak ad altında toplayan genel bir tanımlamadır (Erkul, 2003). Buradan yola çıkılarak, araştırmada kullanılan kavram tanımları aşağıda verilmiştir:

Bülent Tanör

Türk Toplumsal Yaşamı: Türk toplumunu oluşturan sosyolojik yapı taşları.

Kamu Yönetimi: Devletin yönetim faaliyetlerini faydacılık açısından inceleyen, yani idarenin en faydalı bir şekilde nasıl düzenleneceği sorunu ile uğraşan bilim dalı (Yılmaz, 1996, 435).

Yukarıda belirtilen üç kavram, araştırmanın anahtar kavramları olmakla birlikte, araştırma da kullanılan diğer kavramların dizelgesi şöyledir:

Anayasal Demokrasi: Birey haklarının ve devlet haklarının anayasa içerisinde doğru bir biçimde tespit edilmesi ve sınırlarının açık olarak belirlenmesi demektir (Aktan, 1999, 17).

Anayasa Hukuku: Devletin temel yapısını, yönetim biçimini, bunların birbiriyle ilişkilerini, kişilerin devlete karşı, devletin kişilere karşı hak ve görevlerini inceleyen bilim dalı.

Birinci Kuşak Haklar: Burjuvazi önderliğinde doğan ve burjuva demokratik devrimleriyle yasalaşma ve anayasalaşma sürecine giren hak ve hürriyetler demetine klasik haklar veya birinci kuşak haklar denir (Tanör, 2004b, 5).

Demokrasi: Demokrasi günümüzde, azınlıkta olanların haklarına saygı gösterildiği ve onlara bir gün çoğunluğa dönüşebilme yollarının açık tutulduğu özgürlükçü bir çoğunluk yönetimi biçiminde tanımlanabilir (Kışlalı, 1995, 198).

Demokrasi, çok kısaca temel hak ve özgürlüklerin güvencede olduğu bir çoğunluk yönetimidir (Kongar, 2001).

Demokratikleşme: Demokrasi ya da demokratikleşme/demokratikleşmeme, siyasal boyutları olan, insan hakları ve hukuk devleti gibi unsurları da zorunlu olarak içeren, çok kapsamlı ve karmaşık bir süreçtir (Tanör,1997d, 4).

Türkiye ‘çağdaş bir dünya devleti’ olmayı mı, yoksa bir ‘taşra devleti’ olmayı mı yeğleyecekti? Bu şıklardan birincisinin Rapor’daki karşılığı ‘Demokratikleşme’dir (Tanör,1997d,4).

Hukuk: Adaletle yönelmiş toplumsal yaşama düzeni (Işıқтаç, 1997).

Sosyoloji: İnsanların bir arada yaşamları ile, insanlar arası olan ile ilgili bir teori, sosyal süreçlerin ve sosyal oluşukların bir bilimidir (Fechner, 1962, 266).

Hukuk Sosyolojisi: Hukuku sosyal gerçeklik tetkikleri içine idhal eden, cemiyet gerçeğinin bir parçası olarak ele alan, diğer soysal olaylarla olan ilişki ve irtibatları ele alan bilim (Aral, 1991, 130).

Hukuk Felsefesi: Hukukun amacının açıklanması sorunuyla ilgilenir. Dolayısıyla hukukun amacı olan adalet ilkesini de inceler. Bu incelemede toplumsal “iyi” olan adaletle, bireysel “iyi” olan ahlak arasındaki ilişkiler de gözden kaçırılmamalıdır (Öktem, Türkbağ, 1999, 54).

Hukuk Devleti: Hukuka saygılı devlet, anayasaya göre, devlet, kişinin temel hak ve özgürlüklerini, birey huzurunu, hukuk devleti ilkeleriyle bağdaştırmayacak derecede sınırlayan politik, ekonomik ve sosyal bütün engelleri kaldırır. Hukuk devletinde, idarenin işlemleri yargısal denetime tabidir, mahkemeler bağımsızdır, hak ve özgürlükler güvence altındadır (Yılmaz, 1996, 335).

İkinci Kuşak Haklar: 19. yüzyıldan itibaren emekçi sınıfların verdikleri mücadelelerden doğan grev, sendika, adil ücret... vs. gibi haklar demeti. Bu ikinci demet genelde sosyal haklar adıyla da anılır (Tanör, 2004b, 5).

İnsan Hakları: Devlet karşısında hiçbir ayırım gözetmeksizin bireye ait eşitlik, özgürlük, mülkiyet, güvence gibi haklar (Yılmaz, 1996, 390).

Daha çok olması gereken alanında kalan veya sadece platonik bildirilere geçen bir ulaşılacak hedefler programıdır (Kapani, 1981, 14).

İnsan hakları, bütün insanlara tanınması gereken özlenen ideal haklar listesidir (Aybay, 1995, 48).

İnsan Hakları Hukuku: Bireyin, temel hak ve özgürlüklerin devlete karşı korunduğu hukuk sistemidir.

Kanun: Devletlerin yetkili organlarınca usulüne uygun olarak açıkladıkları iradelerini deyimler (Işıқтаç, 1992, 36).

Kamusal Haklar: İnsan haklarının pozitif hukukça kabul edilmiş kısmı olarak tanımlanabilir. Bu haklardan prensip olarak yerli yabancı ayrımı gözetilmeksizin herkes yararlanır (Daver, 1970, 42).

Kemalizm: Türk Devriminin düşünsel boyutu (Tanör, 1998c, 598).

Kemalist Rejim: 1925-1945 yılları arasında ülkede var olan siyasi rejim tipi (Tanör, 1998c, 598).

Laiklik: Laiklik, sürekli bir demokratikleşme yöntemi olabilir. Günümüzde laiklik, belli ülkeler ve mekanlarla sınırlı bir kavram olmayıp, farklı dinler için farklı kıtalarda gerçekleşen ve çeşitlenen bir süreçtir (Tanör, Kaboğlu, 2001b, 16).

Laisizm: Laiklik doktrini.

Perspektifler: Demokrasinin gelişmesi, bu süreç kaçınılmaz olduğu için değil, mücadelesi verilebildiği ölçüde mümkün olabilecektir, bu açıdan perspektifler sözcüğünün Rapor'da kastettiği birinci anlam budur (Tanör, 1997d, 4).

Rapor: Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri.

Sekülerizm: Daha çok Fransa dışında Avrupa ülkelerinde görülen (Anglosakson ülkeleri, Almanya), kiliseyle daha uyumlu, din güçleriyle daha barışçı, devrimci radikal olmayan, daha çok evrimci ve uzlaşmacı olan modeldir (Tanör, 2001b, 26).

Üçüncü Kuşak Haklar: İkinci Dünya savaşı sonrasında dünyasal gelişmelerle ilgilidir. Üçüncü dünya uluslarının ve temsilcilerinin savundukları dayanışma ve gelişme hakları ile, barış ve sağlıklı bir çevrede yaşama haklarıdır (Tanör, 2004b, 5).

Jakobenizm: Kısaca “tepeden inmecilik” demektir, ama bu kadar basit değil, arkasında koca bir siyaset felsefesi, hatta bilim felsefesi vardır (Akyol,1998,5).

Jakobenler: Fransız Devriminde kurulan siyasi bir örgüttür, örgütün adı “Anayasa Yandaşları Derneği”dir. Jakoben adını toplandıkları bir manastırdan almışlardır. Jakobenler, devrimci köylüleri küçük ve orta burjuvaziye de saflarına alarak dış tehlikelerin üstesinden gelmiş ve devrimi kurtarmışlardır (Pulur, 2001).

Fransız ihtilalinde, Jakoben tarikatından kalma eski bir manastır binasında toplanan devrimcilere “Jakobenler” denilmiştir. Devrimin en radikal takımı oldukları için de, Fransız ihtilali ile özdeşleşmişlerdir (Akyol,1998,5).

1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırma dört kesim yaklaşımına göre hazırlanmış ve toplam 10 bölümden oluşmuştur. Araştırmanın birinci kesiminde araştırmanın tanıtılmasına yönelik bilgilere yer verilmiş, bu kesim “Araştırmanın Konusu, Denencesi, Amacı ve Yöntemi” adlı bir ana bölümden oluşmuştur.

Araştırmanın ikinci kesiminde, Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün tanıtılmasına yönelik bilgilere yer verilmiş, bu kesim kendi içinde beş ana bölümden oluşmuştur. Bunlardan bölüm (2)’de Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün yaşamöyküsü, bölüm (3)’de Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün ardından yazılanlar, bölüm (4)’de Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün yapıtlarının sınıflandırılarak tanıtılması, bölüm (5)’de Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün fikirlerinin tanıtılması, bölüm (6)’da Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün uygulamalarının sınıflandırılarak tanıtılması ele alınmıştır.

Araştırmanın üçüncü kesimi, Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün değerinin ortaya konulmasını sağlayan 3 ana bölümden oluşmuştur. Bunlardan bölüm (7)’de Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün uygulamaları bakımından incelenmesi, bölüm (8)’de Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün Anayasa Hukuku ve öteki uzmanlık alanları bakımından incelenmesi, bölüm (9)’da Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün günümüz ve gelecek için önemi, yapıtlarından, fikirlerinden ve uygulamalarından bugün ve gelecekte nasıl (daha iyi) yararlanılabilir? konuları ele alınmıştır.

Araştırmanın dördüncü ve son kesiminde, çalışma boyunca elde edilen bulgular, bunlara yönelik öneriler ve sonuç kısmı yer almıştır. Bulgular, öneriler ve sonuç başlığı altında, çalışma sırasında ulaşılan önemli sonuçlara, belirlenen bulgulara, çalışma konusuyla ve bulgularla ilgili önerilere yer verilmiş ve çalışma, genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç kısmıyla bitirilmiştir.

İKİNCİ KESİM

PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN TANITILMASI

Bu kesimde, Bülent TANÖR'ü tanıtıcı bilgilere yer verilmiştir. Bu çerçevede Bülent TANÖR'ün yaşam öyküsü, yapıtlarının, fikir ve uygulamalarının tanıtılmasına yer verilmiş, ardından yazılanlara değinilmiştir.

2. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Bülent Tanör; 1940 yılında İstanbul'da doğdu. 1959'da Galatasaray Lisesini, 1963'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Aynı yıl Anayasa Kürsüsünde asistan olarak akademik kariyere başladı. 1969 yılında doktor olan TANÖR, 12 Mart 1971'de üniversiteden uzaklaştırıldı. 1975 yılında Danıştay kararıyla geri döndü. 1977'de doçent oldu. 1983 yılında bu sefer de 1402 sayılı yasa gereğince üniversiteden uzaklaştırıldı. 1983 ile 1990 yılları arasında Paris X, Dijon ve Cenevre üniversitelerinde *Üçüncü Dünya Ülkelerinde Siyasal Sistemler* dersleri verdi. 1990'da yine Danıştay kararıyla İstanbul Üniversitesi'ne döndü. 1973 yılında Öget Öktem ile evlenen TANÖR İngilizce ve Fransızca biliyordu. Anayasa Hukukçusu Prof. Dr. Bülent TANÖR, iki yıldır tedavi gördüğü prostat kanserine yenik düştü. 28/11/2002 hayatını kaybeden Tanör, İstanbul Üniversitesi'nde yaşadığı sorunlar nedeniyle aynı yıl Galatasaray Üniversitesi'ne geçmişti. TANÖR Zincirlikuyu mezarlığında ebedi yolculuğuna uğurlandı (Hukuki.Net Hukuk Sitesi).

2.1. Akademik Hayatı ve Eğitim Geçmişi

1969'da "**Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası**" başlıklı teziyle doktor unvanını aldı. 12 Mart 1971'de üniversiteden uzaklaştırılan ve gözüaltına alınan TANÖR hakkında Türk Ceza Yasası'nın 142. maddesine dayanılarak dava açıldı. Yurtdışına çıkmak zorunda kalan TANÖR, Cenevre Hukuk Fakültesi'nde bir süre asistanlık yaptı. 1974'te **Bülent Ecevit** 'in başbakanlığı döneminde çıkardığı afla

Türkiye'ye gelen TANÖR, 1975 yılında Danıştay kararıyla İÜ Hukuk Fakültesi'ndeki görevine iade edildi (Cumhuriyet, 2002, 7).

1978 yılında "**Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**" konulu teziyle doçent unvanını alan TANÖR, 1983 yılında 12 Eylülcülerin hışmına uğradı. 1402 sayılı yasa gereğince birçok bilim adamıyla birlikte bir kez daha üniversiteden uzaklaştırıldı.

TANÖR'de 1402 sayılı yasaya dayanan Sıkıyönetim Komutanı tarafından İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesindeki görevinden alındı (Tanör Öktem, Öget, 2004, 7).

İşsiz kalan ve bir süre ansiklopedilerde çalışan TANÖR, yeniden yurtdışına çıkmak zorunda kaldı. 1983 ile 1990 yılları arasında Paris X, Dijon ve Cenevre üniversitelerinde "**Üçüncü Dünya Ülkelerinde Siyasal Sistemler**" dersleri verdi. 1990'da yine Danıştay kararıyla İstanbul Üniversitesi'ne döndü. TANÖR, 1992 yılında 13 yıllık bir gecikmeden sonra profesör oldu. TANÖR, uzun yıllar İÜ Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Başkanlığı ve İnsan Hakları Araştırma Merkezi Müdürlüğü görevini yaptı.

Bu arada, TANÖR'ün hazırladığı ve TUSİAD'ın 1997 yılında yayımladığı "**Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri**" başlıklı raporu uzun süre tartışıldı. Bu çalışması nedeniyle İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu, TANÖR hakkında 2000 yılı sicil raporunda olumsuz görüş bildirdi. Soruşturma komisyonu TANÖR'ü, "**üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezası**" ile cezalandırılması ve "**mesleğinden atılması için**" YÖK'e yazı yazdı. Konu YÖK'te beklerken zamanaşımına uğraması nedeniyle gündemden düştü .

Bülent TANÖR'ün yaşamöyküsü sırasıyla şöyle özetlenebilir: 1959 da İstanbul, Galatasaray Lisesi bitirmiştir. 1963 de, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Lisans eğitimini tamamlamıştır. 1964 de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Anayasa Hukuku Kürsüsünde asistan olmuştur. 1969 da yine aynı fakültede Anayasa Hukuku Asistan Doktoru, 1978 de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Anayasa Hukuku Doçenti, 1992 de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Anayasa Hukuku Profesörü olmuştur.,

2.2. Mesleki Geçmişi

TANÖR'ün başarılarla dolu bir mesleki geçmişi olmuştur. Gerek Türkiye'de gerekse dünyada birçok üniversitede anayasa hukuku, siyaset bilimi, siyasi tarih ve üçüncü dünya ülkeleri hakkında dersler vermiştir.

1998 – 1999 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Başkanlığını yürütmüştür. 1999 – 2001 yılları arasında İstanbul Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma Merkezi Müdürlüğünü üstlenmiştir. Bu arada konuk öğretim üyesi olarak Dijon ve Cenevre Üniversitesi ve Paris Nanterre Üniversitesinde görev yapmıştır. Son olarak, 2002 yılında Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku kürsüsünde görev almıştır.

Bülent TANÖR'ün, her biri kaynak niteliğindeki eserleri arasında ilk akla gelenler şunlardır : “Türk Anayasaları ve Anayasa Mahkemesi Kararları”, “Anayasa Hukuk Meseleleri”, “Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası”, “Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar”, “TCK 142. Madde: Düşünce Özgürlüğü ve Uygulama”, “İki Anayasa: 1961-1982”, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Anayasal Gelişmeler”, “Türkiye'de Yerel Kongre İktidarı”, “Türkiye'de İnsan Hakları Sorunları” (Cumhuriyet, 2002, 7). Bu yapıtlar ve diğer çalışmaları bölüm dört ve beşte ayrıntılı olarak çözümlenmiştir.

2.3. Ödülleri

1998'de Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920) adlı eseriyle Gazeteciler Cemiyeti “**Sedat Simavi Sosyal Bilimler**” Ödülü almıştır (Tanör, 2002).

1997 yılında, Açık Sayfa Aktüel Hukuk Dergisinin üçüncü yılında “**İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukuk Devleti Oluşumuna Katkı**” ödülünü Prof. Dr. Şebnem Korur Fincancı ile birlikte TANÖR'e verilmiştir (Cumhuriyet,1997).

3. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN ARDINDAN YAZILANLAR

Bu bölümde, TANÖR'ün 28 Kasım 2002 tarihinde ölümünden sonra, arşivlerden taranarak ardından yazılanlara yer verilmiştir. Bilimselliğin önemini bilen, Türkiye'nin aydınlanmasına önem veren herkes Bülent TANÖR'ün ölümüne çok üzüldüler.

Türkiye'nin çok önemli bir bilim insanını kaybettiğini söyleyen Öğretim Üyeleri Derneği Başkanı Kadir Erdin (2002, 1) Tanör'ü şöyle anlattı.

"Atatürkçülük, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü mücadelesinde önder bir kişiydi. Dost canlısıydı. Üniversite camiası Tanör'ün kaybının acısını, maalesef son dönemde Tanör'e uygulanan hukuk dışı davranışları cezalandırma girişimleriyle yaşayacaktır".

Bilindiği gibi demokrasi için büyük mücadele vermiş Bülent Tanör hoca, öncelikle olumsuz sicil verilerek cezalandırılmak istenmiş, arkasından İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, TUSİAD'a 'Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri' isimli bir rapor hazırladığı için YÖK Yasası'nın 36. maddesine atıf yapılarak, üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezası istemiyle 3 Eylül 2001'de başvurmuştur. Bu üzüntüyle karşıladığımız olay, üniversite tarihinde yerini alacaktır. Ne var ki Tanör hocayı geri getirmek için yapılacak bir şey kalmamıştır. Kıymeti sağlığında yeterince ve yaygın biçimde anlaşılamadı ama bıraktığı eserleriyle mücadelesinin devam edeceği kesindir."

Kadir Erdin (2002,7) TANÖR'ün ardından Cumhuriyet gazetesine de şunları söylemiştir:

"Gerçek anlamda Atatürkçü, son derece tutarlı, bilime ve bilim insanına, toplumsal olaylara saygılı bir bilim insanıydı. Tüm nitelikleriyle örnek bir insandı. Yaşamının son yıllarında, üniversite camiasının ve onu tanıyan yazarların ona verdiği desteğin boyutları bunun en güzel örneğini oluşturdu. Keşke bilim dünyasında Bülent Tanör'lerin sayısını biraz daha arttırma şansımız olsa. Tarifi güç, dayanılmaz acılar içindeyiz."

AB yolu öncülerinden Öğretim Üyeleri Derneği Yönetim Kurulu Üyesi Tahsin Yeşildere (2002, 1) ise TANÖR'ü şöyle anlatmıştır.

"Bülent Tanör hocayı tanıyalı uzun zaman oluyor. Türkiye'de bugün AB'ye girişle ilgili ilerleme kaydediliyorsa, belirli uyum yasaları çıkıyorsa, bunun temellerini atan insanların başında Tanör hoca gelir. Görüşlerini yıllardır korkmadan söyledi. Demokrasi yanlısı görüşlerinden dolayı darbeler de yemiş birisi. Atatürk devrimlerinin savunucusuydu ama faşizan değil, ilerici, devrimci bir savunucuydu. Üniversitede dikta rejimi uygulayanlara verdiği mücadeleden yılmadı. Üniversitemizin baskıcı uygulamaları yüzünden, ölümünden önce kaybettiği önemli isimlerdendi" dedi.

Şu anda da YÖK başkanı olan değerli hocamız Erdoğan Teziç (2002b, 1) TANÖR'ün ardından şunları söylemiştir:

“Onunla yarım yüzyıldan bu yana süren bir dostluğum vardı. Bilim alanındaki zekâsıyla, yetenekleriyle vardı. Anayasa'daki gelişmeleri usta bir bakış açısıyla kaleme alıp üzerinde yeniden düşünmemizi sağlayan çok değerli bir bilim adamıydı. Onun eksikliğini hep duyacağız, ama yazdıklarıyla bu toplumda hep var olacak”

Erdoğan Teziç (2002a,7) TANÖR'ün ardından Cumhuriyet gazetesine de şunları söylemiştir;

“Değerli eserler verebileceği dönemde aramızdan ayrıldı”

Hakkı Devrim (2002, 7), Bülent TANÖR'ün ardından şunları söylemiştir:

“Tanör değerinde hukukçular, onun saflığında ve bağımsızlığında bilim adamları, gerçek demokrasilerin sarsılmaz temel taşlarıdır. Binada bir zaaf hissediyorsanız eğer, bilin ki bu tür taşların değerini bilemediğiniz içindir. Sefil hesap ve muameleleriyle hastalık yıllarında bile onu üzenleri, eleştirmekle kalmayarak, saldırıp parçalamak ihtiyacı duyuşumun sebebi, eşini zor bulacağımı iyi bildiğim dostumun, cevap vermeye tenezzül etmeyen soyluluğuydu.”

Yıllarca İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde TANÖR ile birlikte çalışan Necmi Yüzbaşıoğlu (2002,7) şunları söylemiştir:

“Tanör, Türkiye'nin yetiştirdiği çok saygın bir bilim adamıydı. İnsan hakları ve Anayasa Hukuku konusunda Türkiye'ye geniş ufuklar açan çok önemli çalışmaları vardı.Tanör'ün kaybı Türk hukuk dünyası için büyük bir kayıptır.

TANÖR'ün Galatasaray Lisesinden de arkadaşı olan Bakır Çağlar (2002) şunları söylemiştir:

“Bülent, benim için büyük bir dosttu. Bana göre Anayasa hukuku alanında çalışanlar arasında hem bilimsel yeteneği ve birikimi, hem de bu akademik kariyerini bir çeşit insanlık mesleği olarak kavrayan belki de tek insandı”

Bakır Çağlar (2002, 7) Cumhuriyet Gazetesine de şunları yazmıştır:

“Haberi aldığımızda çok üzüldüm biz lise arkadaşydık. İstanbul Üniversitesinde beraber göreve başlamıştık. Gerçek bir dost kaybetmenin acısını yaşıyorum. Tanör İstanbul Üniversitesi'nin yetiştirdiği en iyi Anayasa Hukukçusuydu, yerini kimse dolduramaz”.

Kendiside bir Anayasa Hukukçusu olan İbrahim Kaboğlu (2002,7), meslektaş Bülent TANÖR'ün ardından şunları söylemiştir:

“Sadece Anayasa Hukuku ve insan hakları uzmanı değil aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ve laikliğin de uzmanı idi. Dürüstlüğü yanında bilimsel ahlak anlayışıyla örnek bir kişiydi.”

İbrahim Kaboğlu, Cumhuriyet Gazetesinde de şu yorumları yapmıştır (2002, 7):

“Bülent TANÖR, Bir anayasacı, insan hakları uzmanı, Türkiye Cumhuriyetinin önemli bir bilim adamı idi. Atatürk devrimlerinin ve laikliğin en bilinçli yorumcusu, yalnız zekası ve çalışkanlığı ile değil, insani olarak ta dürüstlük abidesiydi. Bilimsel açıdan da

bilim etiğinin bir sembolüdür. Büyük bir bilim adamını kaybettik, düşüncelere, yazdıkları, yayınları yalnız anayasacıları değil, cumhuriyet değerlerini savunan tüm insanları aydınlatmaya devam edecek.”

İstanbul üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku Öğretim üyesi aynı zamanda TANÖR’ün çalışma arkadaşı Kayıhan İçel (2002, 7), Radikal Gazetesinde şunları söylemiştir:

“İstanbul Hukuk Fakültesi’nin son derece değerli bir elemanıydı. Çok faydalı çalışmaları olmuştur. Türkiye’nin yetiştirdiği sayılı hukukçulardandır. Türkiye’nin hukuk camiasına çok önemli katkıları oldu.”

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi eski dekanı ve eski Adalet Bakanı Aysel Çelikel (2002, 15), yakın arkadaşı Bülent TANÖR’ün ardından Vatan Gazetesinde şunları söylemiştir:

“Tanör Hoca, seçkin ve yeri doldurulamayacak bir Anayasa hukukçusu idi. Türk Kamu Hukuku’nun önde gelen isimlerinden biri olan Bülent Tanör’ün en önemli özelliği Atatürkçülüğü ve cumhuriyetin ilkelerini demokrasi ilkeleri içerisinde değerlendirmesiydi. Kurtuluş Kuruluş ve Yerel Kongreler başta olmak üzere bütün eserlerinde cumhuriyetin kazanımlarını değerlendirmiştir.”

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi ve aynı zamanda TANÖR’ün Galatasaray Lisesinden arkadaşı olan Toktamış Ateş (2002, 3), Cumhuriyet gazetesinde şunları söylemiştir:

“Bülent Tanör sadece anayasa hukukçusu ya da kamu hukukçusu değildi. Ülkesinin tüm sorunlarına çözüm üretmeye çabalayan, gerçek ve “su katılmamış” bir “aydın”dı. Özellikle son yıllarda, “Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi” derslerine eğilmişti. Atatürk’ün “devrimci ruhunun” gençlerimize benimsetilmesine çok önem veriyordu. Öyle sanıyorum ki, bu dersleri Bülent Tanör’den almış olan genç hukukçularımız, çok derinden etkilenmişlerdir. Bugün “Atatürkçülüğün ticaretini yapan” kimi omurgasızları düşündüğüm zaman, Bülent Tanör gözümde daha bir devleşiyor.”

Toktamış Ateş (2002), Fransızca bir web sitesinde de TANÖR’ün ardından bir yazı yazmıştır. Bu yazının giriş kısmında Galatasaray Lisesinde ilk tanışmalarından, Tanör’ün başarılı asistanlık hayatından, Anayasa hukuku dışında çok başarılı şekilde Devrim Tarihi dersleri vermesinden..vs. bahsetmiştir.

TANÖR’ün yakın arkadaşlarından Cumhuriyet Gazetesi yazarı Hikmet Çetinkaya (2002, 3), köşesinde şunları yazmıştır:

“Cumhuriyet devrimlerinin, laikliğin ve demokrasinin en bilinçli yorumcularından birisiydi Bülent Tanör...Bilim etiğinin simgesiydi!.. Düşünce insanydı...O, ne çektiyse sahte Atatürkçülerden çekmişti!.. 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle üniversiteden uzaklaştırıldı...”

Nevzat Helvacı (2002,7)’da TANÖR’ün ardından şunları söylemiştir:

“Türkiye’nin insan hakları sorunları adıyla yayımladığı iki ciltlik yapıtı ülkemizde bu alanda yaşanan sorunlara somut bilimsel ve ciddi bir yaklaşımın ürünüdür. Kurtuluş ve Kuruluş adını taşıyan yapıtları, ulusal kurtuluş savaşımızı ve devrimleri yeni bir bakış açısıyla en doğru biçimde değerlendiren bilimsel çalışmalardır. Tanör, Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nun kurucu üyesi olarak insan hakları savaşımına eylemli bir biçimde katılmıştı. Ülkemiz, değeri yeterince bilinmeyen büyük bir insanını yitirdi.”

Yıldız Sertel (2002, 7) TANÖR’ün Atatürkçüğü üzerinde durarak şunları söyledi:

“Atatürk’ü, Atatürkçülüğü ve devrimleri en iyi anlamış ve anlatmış bir bilgin olarak nitelendirdi.”

Aynı kürsüde Kubalı Hocanın asistanlığını yaptıkları esnada tanışan yakın arkadaşı Server Tanilli (2002b,7), TANÖR’ün ders anlatırken devleştiği üzerinde durarak şunları söylemiştir:

“Tanör, o birikimi, üniversitedeki kürsüsünden öğrencilerine götürürken de eşsizdi. Düşünürken, konuşurken ve yazarken, gerçek bir üslubun insanıydı. Onun ölümüyle, belki asıl kaybettiğimiz, işte bu üsluptur. Üniversite camiamız, onun duvarları dışında da büyük okur kitleleri, aydınlanmacı, ilerici, demokrat ve devrimci bir hocadan ve kalemden yoksun kalmışlardır.”

TANÖR’ün Galatasaray Lisesinden sınıf arkadaşı Ali Sirmen (2002), onun eserlerindeki anlatımın mükemmelliği üzerinde durmuş ve şunları söylemiştir:

“Atatürk’ü ve kurtuluş savaşı ile Cumhuriyet devrimlerini en iyi okuyan ve okutan adamdı. Kurtuluş ve Kuruluş, eşsiz bir eserdir. Kitabını ilk okuyup bitirdiğimde, bu bilim adamı adam ile aynı sınıfta okumaktan onur duydum.”

Hukuki.Net Hukuk Sitesi (2002) TANÖR’ün İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde çalıştığı yıllar boyunca okulun en sevilen ve aranan hocalarından olduğu üzerinde durmuş ve bu konuda şunları yazmışlardır:

“Anayasa ve devrim tarihi derslerindeki doluluğa bakıldığında haklı şöhreti kolay anlaşılyordu. Sadece derslerini alanlar değil, o kampusta okuyan hemen her öğrenci bir kere de olsa dersine giriyor. Böylece sınıf, ders başlamadan gelip yer kapmak isteyenler yüzünden çok önceden doluyor. Geçmiş senelerde İstanbul Üniversitesi’nde öğrencilere yapılan saldırı sonrası, failler bulunana kadar derslere girmeyi reddetmesi öğrenciler arasında hala konuşuluyor”...

Siyaset bilimci Aydın Cıngı (2002,7) TANÖR’ün ardından şunları söylemiştir:

“Ölümüne canım yandı. Cenevre’de 1970’li yıllarda aynı dönemlerde aynı üniversitede bulunduk. Daha sonra Türkiye’de çok iyi dost olunca yıllar önce Cenevre’de fazla karşılaşmadığımız için ikimiz de çok üzölmüştük. Bildiğini paylaşan, içi dışı bir can adamdı. Alçak gönüllü bir bilgeydi. Doğmacı olmayan sağlam bir Kemalist’ti”.

TANÖR'ün öğrencisi aynı zamanda şu an Bahçeşehir Üniversitesi Rektörü Süheyl Batum (2002, 7) hocasının ardından şunları söylemiştir.

"Yıllarca beraber çalıştığımız iyi bir arkadaşımız ve iyi bir hocamızdı. Türkiye iyi bir hukukçusunu ve öğretim üyesini kaybetti. Bu dönemde, kaydedilen değerli insanların yerine yenileri kolay kolay gelmiyor. Hepimiz üzgünüz ama yapacak bir şey yok".

Maltepe Üniversitesi İdari Hukuku Anabilim Dalı Profesörlerinden Ali Ülkü Azrak (2002, 7) TANÖR'ün ardından şunları söylemiştir:

"Tanör sadece iyi bir hukukçu değil, aynı zamanda düşüncesine sadık, dürüst bir fikir adamıdır. Anayasa hukuk tarihi için çok değerli bir bilim adamı, eşsiz bir insandı. Türkiye onun boşluğunu dolduramaz. Anayasa hukuku alanında yegane olup verimli kitaplar yazmıştır".

Marmara Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Cüneyt Akalın (2002, 7) şunları söylemiştir:

"Kendisi Galatasaray Lisesinden büyüğümdü. Lisede çok güzel top oynadığını anımsıyorum. Çok sakin bir insan, çok başarılı, yetkin bir bilim adamıydı. Çok üzgünüm".

Yakın arkadaşı Korkut Boratav, TANÖR'ün ardından şunları yazmıştır (2002, 7):

"Yeri doldurulamayacak, nesli tükenmekte olan bir bilim insanını, sözcüğün tam anlamıyla aydın bir kişiyi, Bülent Tanör 'ü yitirdik. Bülent Tanör, doktoralı bir asistan iken 12 Mart 1971 sonrasındaki baskı döneminin kurbanları arasına katıldı. İstanbul Üniversitesi'nden atıldı. Cenevre'ye gitti. 1974 yılında, ben de Birleşmiş Milletler'in Cenevre Ofisi'nde birkaç aylık bir iş buldum. Karı- koca Boratavlar , Bülent Tanör, karısı Öget ve bir diğer "Cenevre sürgünü" olan Yücel Sayman 'la orada tanıştık; çok sıcak dostluklar kurduk. Cenevre kentinin kalabalık bisikletli sakinlerinden ikisi de Tanörler idi. Onlara özenerek ve Bülent'in telkini ile ben de bisikletli oldum; ama onlar gibi kent çevresinde 100 kilometreyi aşan gezintilere katılacak enerjiyi ve yürekliliği gösteremedim..."

Tanörler, biz ve Yücel, gurbette Türkiye'yi yaşamaya devam ettik. Üç buçuk yaşındaki oğlumuz Sinan 'ın su zannederek ilk kez sek rakıyı tatması, Tanörlerin evinde gerçekleşti. 12 Mart rejiminin vurduğu darbe, Bülent'in aydın kimliğini, çalışma gücünü ve iyimserliğini hiç aşındırmamıştı. Cenevre Üniversitesi kitaplığında çalışmalarını inatla ve keyifle sürdürdüğünü hatırlıyorum. İspanya'da Franco rejimi son günlerini yaşamakta idi. Ülkelerinin demokrasiye dönüşünü hızlandırma çağrısı yapmak amacıyla İspanyol Marksistleri, Cenevre'de bir toplantı örgütlemişlerdi. Bülent'le birlikte toplantıyı izlemek için kongre salonuna gittik. İspanyol İç Savaşı'na Halk Cephesi saflarında katılmış sürgündeki devrimciler ile Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden gelen İspanyol işçileri salonu ağzına kadar doldurmuşlardı. Cenevre Kantonu, toplantıya, İsviçre dışından katılanların doğrudan konuşmaması koşuluyla izin vermişti. Bazı liderler konuşmalarını banttan dinlettiler. İç savaşın efsanevi kadın savaşçısı seksenlik Dolores İbarruri (nam-ı diğer "La Passionaria"), "Madem konuşma yapmamıza izin verilmiyor; ben de bir devrim türküsü söyleyeceğim" diyerek, güzel sesiyle Halk Cephesi'nin ünlü marşlarından birini, salondaki İspanyolların da katılımıyla söyledi.

Bülent'in yanımda, "İster revizyonist, ister dogmatik, ister sosyal- demokrat olsun, Türkiye'de de emekçi insanları böylesine örgütleyebilen bir partimiz olsaydı, pek çok

sorunumuz *çözülürdü*" dediğini hatırlıyorum. Ve bu özlemin hâlâ geçerli olduğunu düşünerek...

Aşağı yukarı aynı tarihlerde Türkiye'ye döndük. Bülent, Danıştay'da açtığı davayı kazanarak çok sevdiği mesleğine, üniversitede hocalığa ve bilimsel üretime döndü. Çok geçmeden 12 Eylül darbesi geldi. Bu kez ikimiz de "1402'lik" olduk ve üniversitelerimizden uzaklaştırıldık. Akademik meslekten ayrılmak zorunda kalan insanların bir bölümü, Bülent'in de katılımıyla, adeta, "Bilim, sizin üniversitelerinizin dışında da yapılır" demek için Yapıt adlı bir dergi çıkardık. Bir süre sonra ikimiz de yurtdışında öğretim üyeliği teklifleri aldık. O tekrar Cenevre'ye gitti; ben Afrika'ya... Siyasi ortamla birlikte adaletin ölçütleri değişip idari yargı yoluyla üniversitelerimize yeni baştan dönünceye kadar...

İstanbul-Ankara ayrılığının da katkısıyla, sonraki yıllarda pek az görüştük. Ankara'da Dedeman Otel'i'nde anayasa reform seçeneklerinin görüşüldüğü bir kongrede karşılaştığımızı hatırlıyorum. Ben, o dönemde, Türk Ceza Yasası'nın 141. ve 142. maddeleriyle birlikte 163. maddesinin de kaldırılmasını; ancak bunun karşılığında devletin din işlerine (Diyanet İşleri Başkanlığı ve her türlü dini eğitim dahil) kaynak aktarmasının tamamen son bulmasını savunuyordum. Bülent'le tartıştık. Tartışmamızın ayrıntıları şu anda aklımda değil; ama onun, her zaman olduğu gibi demokrat bir kimlik, ayakları sıkı sıkıya Türkiye'ye basan bir sosyalist dünya görüşü ve sağlıklı Kemalist refleksler arasında sağlam bir sentez yaptığını ve beni etkilediğini hâlâ hatırlıyorum.

Aynı sentez Bülent Tanör'ün Türkiye'de Yerel Kongre İktidarlari kitabında açık-seçik ortaya çıkar. Bu yapıt, Kemalizmin demokratik kökenlerini irdeleyen ve bu kökenler nedeniyle Türkiye'yi cumhuriyete götüren çizginin devrimci bir dönüşüm olduğunu da ortaya koyan eşsiz bir çalışmadır. 21. yüzyıla girilirken, bu kimlikteki bir bilim insanını bir kez daha üniversiteden atmaya kalkıştılar. Ve ne kadar ilginçtir ki, Bülent Tanör'ü, hayatının sonuna doğru ve üçüncü kez meslekten uzaklaştırma girişimi, 12 Mart ve 12 Eylül darbelerinin faşizan zihniyetini "Atatürkçülük" yaftası altında hortlatan üniversite çevrelerinden kaynaklandı. Bu son mücadelesi sırasında Bülent'le karşılaşamadığıma, konuşamadığıma çok hayıflanıyorum. Görüşebilse idik, bana öyle geliyor ki, Bülent Tanör bu yozlaşmış Atatürkçülüğün, Türkiye'nin aydınlık geleceği için bir tehlike haline gelmeye başladığını ve pek çoğumuzun saygıyla benimsediği Kemalist devrimcilikle akrabalığının bulunmadığını söylerdi".

Yakın arkadaşı Server Tanilli (2002a) Bir Bakıma köşesinde "Bir Bülent TANÖR Vardı" adlı yazısıyla TANÖR'ü şöyle anlatmıştır:

"Geçmişten belleğime kazınmış anılar içinde, önce, ilk karşılaşmamız geliyor aklıma: 1964 yılında bir gün, Prof. Hüseyin Nail Kubalı, kürsümüzün başı olarak, iki asistanına, benle Öget Öktem 'e, sitayışkâr sözlerle, yeni çalışma arkadaşımızı getirip tanıtmıştı. Zeki bakışları ve yüzünden hiç eksik etmediği can gülücüğüyle, bir anda kaynaşmıştık. O kaynaşma, Öget'le ikisini, bir ömür sürecek bir aşk evliliğine de götürecektir; bana ise, eşsiz bir arkadaşlığın ve kardeşliğin yolunu açacaktır. Türkiye'nin araniş yıllarıydı o yıllar. 1961 Anayasası'nın özgürlükçü ortamını yaşıyorduk ve Marksizmin yaratıcı yöntemiyle bakıyorduk dünyaya.

Nerde bildir yağan kar şimdi? 1969'da, Siyasî Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası adlı doktora tezini savunduğu gün geliyor aklıma: Bülent Tanör, yeni Anayasayı, "daha özgürlükçü bir siyaset düzeni" adına yorumluyor ve uyarılarda bulunuyordu. Böylesi bir yorumlama ve uyarı, o tarihten başlayarak onun fikrî uğraşının ayrılmaz bir parçası olacaktır. Ne var ki 12 Mart'la üniversiteden uzaklaştırılır. Yad ellerde dolaşp da 1974'te bir ayla tekrar üniversiteye döndüğünde, kolunun altında yeni bir çalışma vardır: Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar teziyle doçent olur. Aynı zamanda "daha sosyal bir siyaset düzeni" istemektedir. Ama asıl darbeyi 12 Eylül faşizmi vurur: Toplumun bütün ileric,

demokrat ve devrimci güçlerini çarpar; üretici bir ekonomi yerine "rantçı" bir ekonomiyi geçirip toplumun ahlakıyla oynar; laik ve özgürlükçü bir anayasa yerine bir deli gömleği giydirir topluma ve üniversitelerini de darma duman eder. Kimi meslektaş gibi Bülent Tanör de, tekrar yad ellere gider.

Yurda dönüp de yeniden kürsüsünü kazandığında, arka arkaya yazdıkları geliyor aklıma: Osmanlı - Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980), ülkemizde, anayasa gelişmelerinin -1980'de kopukluğa uğramadan önceki- yükseliş çizgisini ortaya koyar: Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, 1980 darbesinin arkasından bir dökümü dile getirir; Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920), Cumhuriyet öncesi laiklik ve bağımsızlık yolundaki ilk adımları gözler önüne serer; son olarak Kurtuluş - Kuruluş, öncesi ve sonrasıyla 1923 Devrimi'nin müstesna bir analizidir. Onlara, Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri (1997) ile, Türkiye'de Demokratik Standartların Yükseltilmesi 'ni eklemeli; bir de, Necmi Yüzbaşıoğlu ile birlikte yazdığı 1982 Anayasası'na göre Türk Anayasa Hukuku 'nu...

Yeri doldurulmaz bir anayasa hukukçusu ve siyaset bilimcisi: Bülent Tanör için ilk niteleme elbette budur; ama bu nitelemeye, onun tarihçiliğini ve Aydınlanmacı felsefi tavrını da ilave etmeli. Bülent Tanör, işte bu bütünlüktedir! Onu nadir kılan da budur!

Şimdi böylesi bir insana, üniversitesine hep onur kazandırmış olan bir bilim adamına, yurdundaki rejimlerin çektiydiklerini hangi kelimeyle nitelersiniz? Ya hasta döşegindeyken, bağlı olduğu üniversite yetkililerinin sergiledikleri tavrın adını nasıl korsunuz?

Son olarak, Tanör'ü izleyenlerin üzerinde birleştikleri bir başka niteliği geliyor aklıma: Düşünür olarak, yazar ve öğretici olarak eşsiz bir üslup sahibiydi Tanör. Onunla belki en başta yitirdiğimiz bu zarif üsluptur. Hep aranacak, hep arayacağımız bu insanın onca erken aramızdan ayrılıp gitmesini ise, belki hiç açıklayamayacağız; ve yokluğuna da zor alışacağız. Yazımızın başlığını "Bir Bülent Tanör Vardı" diye koyduk. Hayır, doğrusu şudur: **"Bülent Tanör Hep Var Olacak!"** . Eserleriyle, görüşleriyle aramızda sürekli dolaşacak; aydınlığını düşünce ufkumuzdan eksik etmeyecek. Bilim, sanat ve edebiyat adamları için ölüm diye bir şey yoktur.

Bir başka doğru da şudur: Bülent Tanör gibi, **"Bülent Tanörler de hep olacak!"** Bütün ömrünce gençliğe inandı ve geleceğin güzelliğine umudunu da eksik etmedi Tanör. Üzerinde doğup büyüdüğü toprakların bereketine inanıyordu çünkü; kötümserliğe yer yoktu. O yüzden, hasta yatağında direnişi bile yığıtçe oldu".

TANÖR'ün yakın arkadaşı ve Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Oral Çalışlar (2003) TANÖR'ün ardından şunları yazmıştır:

"Bazı ölümlerin acısı, çok önceden yüreğimize oturur. Bülent 'inki de öyle oldu. Bülent, kansere büyük bir dirençle karşı koydu. Her şeyi olduğu gibi kabul etti, yaşamını hiç bozmamaya gayret gösterdi. Araştırmalarını yaptı, derslerini verdi, öğrencileriyle ilişkilerini sürdürdü, kitaplarını yazdı. Ağır tedaviler nedeniyle zaman zaman bu çalışmalarını aksatsa bile, ilk toparlandığında yeniden başladı. Bülent Tanör, ülkemizin yetiştirdiği çaplı ve yürekli aydınlardan birisiydi. Dünyaca saygın bir bilim insanıydı. Bu nedenle başı dertten kurtulmadı.

Onu 1960'lı yıllarda İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi asistanı iken tanımuştım. Okul arkadaşım Fatmagül 'ün (Berktaş) ağabeyiydi. Bülent, 12 Mart 1971 askeri darbesinin ardından Filistin'e gidenlerdendi. Oradan Fransa'ya geçmişti. Aranıyordu. 1974 affıyla Türkiye'ye ve üniversiteye döndü. 12 Eylül askeri darbesi geldiğinde İstanbul Üniversitesi'nden sürülenler arasında yine Bülent başta geliyordu. Sosyalistti. Özgürlükçü

bir sosyalizmden yanaydı. Kurtuluş Savaşı tarihini, cumhuriyet tarihini iyi inceleyen, bu tarihi nesnel değerlendiren bir bilim insanıydı. Mustafa Kemal önderliğinde kurulan cumhuriyetin kazanımlarının bu toplum açısından ne kadar önemli olduğunu iyi bilirdi. Bu konuda çok önemli araştırmalara imza attı. Ancak, Atatürkçülüğün istismar edilmesine tepki gösterirdi. Atatürk adına yapılan tutuculuklara karşı dururdu.

Bülent anayasa profesörüydü. Son kitaplarından birisi "1982 Anayasası'na göre Türk Anayasa Hukuku" ydu. Burada 1982 Anayasası'nın yasakçı mantığını çok güzel sergileyen bir araştırma yapmıştı. Araştırmasının başında Milli Güvenlik Kurulu konusunu incelemiş ve şu değerlendirmeyi yapmıştı: "Milli Güvenlik Kurulu'nun 1961'de bir anayasal kurum olarak sisteme sokulmasının nedenlerinden başlıcası, kurulun bir 'supap' rolü oynaması, yani askeri gücün sesini ve varlığını hissettirmesi, böylece doğrudan müdahaleleri gereksiz kılmasıydı. 12 Eylül 1980 askeri darbesini yapanlar ise kendilerine isim seçerken bile bu kurulun terimlerini kullanmış oluyorlardı. Ayrıca 'supap' işlevi 12 Mart 1971 müdahalesini ve bununla başlayan iki yıllık askeri rejimi de önleyememişti.. 12 Eylül'de TSK'nin iktidara el koyan üst komutanlar grubunun 'Milli Güvenlik Konseyi' adını alması kadar, milli güvenlik kavramının bundan sonra devlet ve toplum katında kaydettiği genişleme, uluslararası konjonktür açısından daha iyi anlaşılabilir.

Bu bağlamda, milli güvenlik gerekçesiyle devletin el atmadığı hiçbir alan kalmayacak, bu kavram iç ve dış savunma anlayışını aşır 'toplumun huzur ve güvenliği' yle ilgili her alana yayılacak, anayasal yeniden yapılanma da jeostratejik bir içerik kazanacaktır."

Bülent Tanör'le geçen yıl son olarak birlikte bir basın toplantısı yapmış ve Şemdin Sakık 'ın yakalanmasından sonra ortaya çıkan 'Andiç' belgesinin yasadışılığına dikkat çekmiştik. Bildiriyi Bülent kaleme almıştı. Orada Genelkurmay'ın da kabul ettiği bu belgenin tehlikesine dikkat çekmişti. Sorumluları hakkında hesap sorulmasını istemişti. Bülent Tanör'ün, İstanbul Üniversitesi Rektörü Kemal Alemdaroğlu ile başından geçenleri hatırlamamak mümkün mü? Alemdaroğlu, yazdığı bir rapor nedeniyle, hastalığının en ağır olduğu günlerde Bülent'in öğretim üyeliğinden atılmasını istemişti. Tartışmalar sürerken Bülent Tanör, Galatasaray Üniversitesi'ne geçti. Bilim insanı arkadaşları onun daha fazla gerilim yaşamasını istemedikleri için böyle bir yolu seçmişlerdi.

Bülent, öğretim üyesi Öget Öktem 'le evliydi: Bir söyleşide bu beraberliklerini şöyle anlatmıştı: "Öget'le 30 yıldır beraberiz. Hayatı onsuz düşünemiyorum. Çok eğleniriz birlikte. Çocuğumuz yok ama kedilerimiz var. Daha doğrusu her zaman bir tane vardır. Evi de kullanan bir sokak kedisi. En alt derecede başlar bizimle ilişkisi, yıllar içinde terfi eder... Sonra sepetler içinde veterinerine taşındığı günler gelir ve ebediyete intikal eder. Derken bir yenisi dadanır ve aynı gelişme çizgisini sürdürür?"

Bülent Tanör, Cahit Amca'nın oğluydu. Emekli albay Cahit Tanör'ün. Heyecanlı, atak Cahit Amca'yı geçen yıl yitirdik. Bülent, çok genç yaşta aramızdan ayrıldı. Türkiye için, onu sevenler için çok büyük bir kayıp. Hepimizin başı sağ olsun".

TANÖR'ün yakın arkadaşlarından İstanbul Tabip Odası Başkanı Gencay Gürsoy (2002), TANÖR'ün cenaze töreninde şu konuşmayı yapmıştır:

"Aramızda herhalde yaptığı işi seven çok öğretim üyesi vardır. Ama ben Bülent Tanör kadar bu işi gerçekten büyük bir hazla yapan ve onu yaşamının ana eksenine haline getirmiş olan bir başkasına rastlamadım. Sistemli düşünme ve tartışma yeteneği, konulara önyargısız yaklaşımı, titizliği, çalışkanlığı ve üretkenliği ile, öğretim üyeliği onda bir sanat boyutu kazanmıştı. Birbiri ardına, Cumhuriyet tarihimizin, demokrasi ve insan hakları serüvenine ışık tutan, ufuk açan eserler verdi. Kendi alanında ulusal ve uluslararası düzeyde bir referans kimliği kazandı.

Bu arada bizim kuşağın yüzakı Bülent Tanör'ün mütevazı hayat tarzı hiç değişmedi. Üniversite'ye otobüsle gidip geldi. Sevgili eşi Öget'in kullandığı köhre arabayla ucuz tatiller yaptı. İyi şarap, mangalda balık, Balkan müziği ve sohbet... Bütün lüksü bunlardan ibaretti. İstanbul Üniversitesi mensubu bir öğretim üyesi olarak onu, yaşamının 40 yılını verdiği İstanbul Üniversitesi'nden uğurlayamamış olmanın acısı ve isyan duyguları ile doluyum. Bülent Tanör, İstanbul Üniversitesi'nde Sıddık Sami'lerden, Kubalı'lardan, Tarık Zafer'lerden arda kalan o değerli manevi mirasın üzerine titrerken, onun son yıllarda göz göre göre çarçur edilişini acılar içinde izledi. Akademik değer bilmezliğin, hoyratlığın "vandalizm" in en kaba örneklerini yaşadı.

Ona, bu incinmiş ve örselenmiş döneminde kucak açan Galatasaray Üniversitesi'ne şükran borçluyuz. Ancak Bülent Tanör gibi bir hocayı, kısa bir süre de olsa, kadrosunda konuk etmenin onurunun, bu borcu fazlasıyla karşıladığından kuşku duymuyoruz.

Geride bıraktığı büyük boşluğun şaşkınlığı içinde onu en derin saygı, sevgi ve dostluk duyguları ile uğurluyoruz.

02.12.2002 tarihinde Veysi Seviğ Dünya gazetesinde 'Bülent TANÖR' başlıklı yazısında Bülent TANÖR'ün yaşamını eserlerini kısaca şöyle özetlemiştir (2002):

"Türk hukuk yaşamı önemli bir düşünürü, bir bilim adamını yitirdi. Bülent Tanör, yeri doldurulması mümkün olmayacak bir değer, bir düşünür idi. O yaşamı boyunca üretti, karşısına çıkan her türlü engeli aşmaya çalıştı, sonunda yorgun düştü, yorgunluğu kabul etmedi, geride unutulmayacak bir "Bülent Tanör" ismini bıraktı ve aramızdan ayrıldı. Aynı dönemlerde yetişmiş bir hukukçu olarak "O" nun varlığını "hukuk" kavramına değer veren herkesin her zaman arayacağını ve yokluğunu hissedeceğini biliyorum. "O" çok erken aramızdan ayrıldı, belki de karşılaştığı olaylar ve haksızlıklar "O" nun aramızdan erken ayrılmasına neden oldu. Düşünüyorum. Acaba "O" nun "Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar" başlıklı doçentlik tezini kaç kişi okudu. 1970'li yılları yaşayarak üretilen bu çalışma gerçekte demokrasiye inanmış bir kişinin kalemi ile bilim alanına diktiği bir abidedir. "O" insan hakları uzmanı idi, ancak insan haklarına yapılan saygısızlıklardan en büyük payı Bülent Tanör aldı. "O" insana saygı gösterenlerle çalışmayı severdi. Tesadüfler çoğu kez karşısına insan haklarına ve özellikle saygısı olmayanları çıkardı.

Bülent Tanör 1940 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. 1959 yılında Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. İstanbul Hukuk Fakültesi'ndeki öğrenciliği sırasında farklı kişiliği ve bu bilim dalına olan yatkınlığı ile dikkatleri üzerine çekti. 1963 yılında bitirdiği fakültesine 1964 yılında asistan olarak atandı.

Düşünce özgürlüğüne olan inancı "O" nun doktora tezinin konusunu oluşturdu. "Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası" bu bağlamda "O" nun doktora tezi olması yanında, bir dönemin özellikleri Anayasa Hukuku açısından inceleyen önemli bir başvuru kaynağı haline geldi. Özgürlük, hürriyet, demokrasi kavramları, tüm dünyada zaman zaman bu alanlara ilgi duyanlara beklenmedik acı sürprizler hazırlayan olgular olarak bilinir. Bülent Tanör, bu özelliği bilmesine rağmen gönülden inandığı ve uğraştığı bu alanlar yüzünden 1970'li yılların zora dayalı bulunan yönetiminden nasibini aldı. Yargılandı ve ülkesi dışında yaşamaya bir anlamda mecbur kaldı. 1975 yılında Danıştay kararı ile üniversiteye döndü.

Ancak bu defa da 12 Eylül askeri darbesinin ilgi alanına girdi. 1402'lik oldu. Üniversite ile ilgisi kesildi. Yılmadı. İnanılmayacak olaylara tanık ve taraf oldu. 1983 yılından itibaren yurtdışında mesleğini sürdürmeye çalıştı. Paris X, Dijon ve Cenevre üniversitelerinde ders verdi. 1990 yılında tekrar Danıştay Kararı ile üniversiteye döndü. Çalıştı, üretkenliğini sürdürdü. Birçok çalışmaya imza attı. Durmadan üretti. İstanbul

Üniversitesi'nde özellikle profesör olduktan sonra anlamsız ve fakat birçok üzücü olaya muhatap oldu. Bir "düşünce adamı"na yapılmaması gereken baskılara maruz kaldı. Direndi.

Oysa "O" sadece fikir ve görüş ürettiyordu. Korunması ve yaşamına en azından insanlık açısından önem verilmesi gereken bu kişiye karşı olumsuz tavır takınıldı. Yıpratılmaya çalışıldı. Yıllarca, haksızlıklara ve tüm olumsuzluklara karşı direncini sürdürdü, çalıştı ve üretti. Ancak sağlığı daha açıkçası fiziki bünyesi yaşadıklarını taşıyamadı.

Dün, sevenleri ve "O"nu tanıyanlar "O"nu ebediyete uğurladılar. "İnsan Hakları", "Kurtuluş, Kuruluş", "Kurtuluş Üzerine 10 Konferans... Türkiye 1918-1923", "Laiklik ve Demokrasi", "Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri 1978-1980", "Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu", "Türkiye'de Kongre İktidarları 1918-1920", Prof. Dr. Necmi Yüzbaşıoğlu ile birlikte yazmış olduğu "1982 Anayasası'na Göre Türk Anayasa Hukuku", "İki Anayasa 1961-1982", Halil Berktaş ve Zafer Toprak'la birlikte yazılan "İnkılap Tarihi Dersleri Nasıl Okutulmalı"

Bülent Tanör imzası ile yıllarca okunacak ve okutulacak. Başkalarının çalışmaları üzerine imza atanlar, düşünenlere karşı tavır takınanlar ise yaşarken yoklar. "O" ise hep aramızda olacak. Bir hukuk düşünürü "Bir insanı bir kişi yargılarken görürsem yüreğim titrer, çünkü ya yanlış karar verirse!" diyor. Bu sözün önemi yargılama sonucunda verilecek yanlış veya yanlış kararın neden olacağı giderilmesi mümkün olmayacak toplumsal ve bireysel huzursuzluğu ifade etmesindeki özelliğidir.

Türk hukuk dünyasında Bülent Tanör, eserleri ve çalışmaları ile var. "O"nu unutmuyacağız. "O"da kendisini unutturmayacak biçimde, onuru ile yaşadı. Nur içinde yatsın.

4. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN YAPITLARININ SINIFLANDIRILARAK TANITILMASI

Bu bölümde, Bülent TANÖR'ün yapıtları, *‘Eğitim- Öğretim Amaçlı Ders Notları ve Kitapları’*, *‘Toplantı, Konferans ve Panelleri’*, *‘Gazete, Haber Bülteni ve Benzeri Yerlerde Yayımlanan Yazıları ve Söyleşileri’* ve *‘Kitap İncelemesi’* alt başlıkları altında sınıflandırılarak irdelenmiştir.

Bu sınıflandırma, Prof. Dr. Kemal KARTAL (2003)'ın Yayın İnceleme Yöntemi (YİY)'den yararlanılarak irdelenmiştir,

Buna göre, yapıtın tarihi, başlığı (varsa cilt ve sayı no), yayın yeri, yayınevi ve sayfa sayısının ardından yapıtın (makale, kitap, vb.) ‘içindekileri’, özeti, bulgu ve önerileri verilmiştir. Buna karşın, tanıtımı yapılan yapıt, gazete ya da dergi yazıları olduğunda yapıtın içindekileri verilmeden sadece özeti verilmiştir (Kartal, 2003).

4.1. Eğitim- Öğretim Amaçlı Ders Notları ve Kitapları

Bu bölümde, yazarın eğitim ve öğretime yönelik ders notları ve kitapları irdelenmiştir.

4.1.1. Siyasal Sistemler

(1997a, İstanbul: **Yayımlanmamış Ders Notları**, İÜHF, 8-10 sayfa)

TANÖR'ün Siyasal Sistemler başlıklı eğitim- öğretime yardımcı olmaya yönelik hazırladığı ders notlarının içindekiler sayfası bulunmamaktadır. Kendisi bu notları, ders anlatırken öğrencinin konuyu daha çabuk kavrayabilmesi için kısa başlıklar halinde hazırlamıştır. Kendisinin deyiimiyle hap niteliğinde notlardır. Bu açıdan eğitim-öğretim amaçlı ders notları, makale irdelenir gibi ele alınmıştır.

Özeti: Ders notu, Giriş, Çoğulcu- Özgürlükçü Demokrasi (ÇÖD) Sistemi, Otoriter ve Tekçi sistemler, Üçüncü Dünya ve Demokrasi Sorunsalı adlı üç başlıktan oluşmuştur. Giriş bölümünde, siyasal sistemler konusunun anahtar kavramları olan

‘Siyasal kurumlar’, ‘Siyasal Rejim’, ‘Siyasal Sistem’ tanımları verilmiş, yöntem ve konuya ilişkin sınıflandırmalar yapılmıştır.

ÇÖD Sistemi adlı ilk başlıkta, ÇÖD’lerin tarihsel kökenleri, evrimi ve genişlemesi, ÇÖD’ün ilkeleri, ideolojisi, meşruluk temelleri ve kurumları irdelenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Otoriter ve Tekçi Sistemler adlı ikinci başlıkta, tarihsel ve güncel örnekler verilmiş, Marksist-Leninist Sistemler, Faşist –Faşizan Sistemler ve Üçüncü Dünyada Otoriter Sistemler araçları, olguları ve yöntemleri irdelenmiştir. Tüm bu sistemlerin ortak yanları, ayrılan yanları örneklendirilerek açıklanmıştır.

Üçüncü Dünya ve Demokrasi Sorunsalı adlı üçüncü başlıkta üçüncü dünya ülkelerinin başlıca sorunları olan ekonomik ve sosyal gerilik, ulus ve ulus devlet sancıları, bağımlılık ilişkileri, rejim sorunları, demokrasiye geçiş ve dönüş sorunsalı ve son olarak da tüm konuyu bağlayarak üçüncü dünya ülkelerinde ÇÖD’e geçişin zorluğundan bahsedilmiştir.

4.1.2. Çoğulcu- Özgürlükçü Demokrasiler

(1997b, İstanbul: **Yayımlanmamış Ders Notları** , İÜHF, 4 sayfa)

Ders anlatırken eğitim-öğretime yardımcı olmak için hazırlanmıştır. İçindekiler sayfası bulunmamaktadır, siyaset sistemler notunun devamı niteliğindedir. Vurgulanması gereken önemli noktalar başlıklar ve maddeler halinde sıralanmıştır.

Özeti: Çoğulcu- Özgürlükçü Demokrasilerin (ÇÖD) ilkeleri, Kökenleri, Evrimi ve Genişlemesi adlı üç başlıktan oluşmuştur.

ÇÖD’ün kökenleri adlı ilk başlıkta kapitalizm, sömürgecilik ve emperyalizmden yani ekonomik gelişmeden, toplumsal boyuttan özellikle ‘birey’in doğuşundan yani insanın bir statünün parçası olmaktan çıkıp kendi başına bir olması üzerine vurgu yapılmıştır. Daha sonraki bölümlerde kültürel boyutlar, siyaset boyutlar ve burjuva demokratik devriminden bahsedilmiştir.

Evrimi ve Genişlemesi adlı ikinci başlıkta, demokratikleşme ve sosyalleşme üzerinde durulmuş ve ÇÖD'ün gelişmesi burjuvazi ve işçi sınıfına bağlanmıştır.

ÇÖD'ün ilkeleri adlı üçüncü başlıkta, ÇÖD'ün ilkeleri sıralanmıştır. Bunlar: Özgürlük, Çoğulculuk, Eşitlik, Demokratik Temsil, Laiklik, Hukukun Üstünlüğü ve İktidarın Sınırlanması.

4.2. Toplantı, Konferans ve Panelleri

Bu bölümde, Bülent TANÖR'ün katıldığı ve etkin olduğu toplantı, konferans ve panellerin metinleri irdelenmiştir.

Bu irdeleme, Kemal KARTAL (2003)'ın YİY'e uyularak yapılmıştır.

4.2.1. “Laiklik, Cumhuriyet ve Demokrasi”

[2001b, **Laiklik ve Demokrasi** (derleyen: İbrahim Kaboğlu), İstanbul: İmge Kitabevi, 1.Baskı, s.23-24]

“Laiklik ve Demokrasi” yapıtı, İstanbul Fransız Kültür Merkezi ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ile İstanbul Barosu ve Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin işbirliği çerçevesinde gerçekleşen toplantının metinlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Söz konusu metinler İbrahim Kaboğlu tarafından derlenmiştir.

Laiklik ve Demokrasi adlı bu toplantıda Bülent TANÖR “Laiklik, Cumhuriyet ve Demokrasi” konusunu anlatmıştır. Metnin içindekileri yoktur, bu yüzden aşağıda metnin özeti, bulguları ve önerileri verilmiştir.

Toplantı Metninin Özeti: Metnin ilk bölümlerinde Türkiye ile Fransa arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Benzerlikler olduğu kadar ayrılıklarında olduğu söylenmiştir. Öncelikle iki ülkenin cumhuriyetleri ele alınmış ve iki ülkeye devrim çocuğu benzetmesi yapılmıştır.

Türkiye'nin anayasacılık konusunda Fransa'dan zaman zaman etkilendiği üzerinde durulmuş, 1982 Anayasasında Fransa'nın beşinci Cumhuriyet Anayasasın-

dan izler tespit edilmiştir. İdari sistemimiz de büyük oranla Fransa'ya benzeşimler göze çarpmıştır.

Konuya giriş yapılırken laikliğe sözü getirerek bazı Türk liberallerin görüşlerine de yer verilmiştir. Öncelikle Türk liberallerin şu sorusu üzerinde durulmuştur: Neden biz Türkiye'de kıta Avrupası "hukuk devleti" modelini aldıkta, İngiliz Anglosakson, Amerikan usulü hukukunun üstünlüğünü almadık? Bu hata işlendiği için "hukuk devleti olamıyoruz ve hukukun üstünlüğünü gerçekleştiremiyoruz" demişlerdir. Yukarıdaki sorunun benzerine konuyla ilgili cevap aranmıştır: neden Anglosakson sekülerizmini almadık da, Fransız modelini aldık? Sonuç olarak bu ve benzeri sorularda hep günah keçisinin sağ ve sol liberaller tarafından Fransa gösterildiği üzerinde durulmuştur. Ancak Marx'ın bir sözü vardır: "tarih belli bir şekilde olmuşsa, başka şekilde olamayacağı için öyle olmuştur" TANÖR buna inandığını belirtmiştir. Tüm bunlardan sonra konuya doğrudan "laikleşme ve sekülerleşme" kavramlarıyla girilmiştir. İki kavramın aynı anlama gelmediği, farklı anlamlar taşıdığı belirtilmiştir. Laikleşme ve sekülerleşmenin birçok kişi tarafından aynıymış gibi kullanıldığı üzerinde durulmuştur. Örnek olarak, Yargıtay Başkanı Sami Selçuk'un konuşma metni irdelenmiştir. .

Yöntemleri bakımından dünyada iki model vardır: Laiklik modeli ve sekülerleşme modeli.

Bu modellerin açıklamaları yapılarak birbirinden ayrıldıkları nokta saptanmıştır. Buna göre, sekülerizm modeli, Fransa dışındaki Avrupa ülkelerinde görülen bir modeldir. Özelliği, kiliseyle daha uyumlu, din güçleriyle barışçıldır, devrimci radikal değil evrimci ve uzlaşmacıdır, saptamaları yapılmıştır. Fransız modeli daha radikaldir. İster Fransız modeli olsun, ister sekülerizasyon ılımlı modeli olsun, TANÖR varılan noktalarda şu ortak paydaları tespit etmiştir: "Fiilen hepsi devlet cihazlanması açısından laiktir; toplumsal yaşantı itibarıyla de dinci değerler 200 yıldır hep gerilemiştir, ama zaman zaman ileri çıkmış olabilir. Anayasasında laikliği anması şöyle dursun, bir kiliseye bağlılığı söylemiş bile olsa (Yunanistan, İsveç, Anglikan mezhebine bağlılığını ifade eden İngiliz Anayasacılığı) bir kiliseye

referans olsa bile bunlar da fiilen, siyasi hayat, kamusal hayat, sosyal hayat, kültür, estetik alanlarında fiilen laikleşmişlerdir; o bakımdan bir ortak nokta doğmuştur”.

Toplantı metninin son bölümünde ise Türkiye’deki durum tartışılmıştır. Sami Selçuk’un konuşma metni de ele alınarak saptamalarda bulunmuştur. Çelişkiler ve aykırılıklar üzerinde durulmuştur.

Bulgular ve Öneriler: Toplantı metninden çıkarılabilecek bulgu ve öneriler şöyledir:

Bulgu(1) TANÖR’e göre, Türkler devrimci cumhuriyet döneminde 1945’lere kadar Jakobenizm yapmıştır.

Bulgu (2) Türk laikliği, Fransız etkisi olmuş olabilir ama Fransa’dan ithal değildir, saptaması yapılmıştır.

Bulgu (3) Din derslerinin mecburi hale getirilmiş olması laikliğe kesin aykırıdır, saptaması yapılmıştır.

Öneri: İmam – hatip liseleri sayıca imam ve hatip ihtiyacına yetecek ölçüde geriye çekilmeli, kızlar kesinlikle buraya alınmamalıdır, önerisi getirilmiştir.

Son olarak bu konudaki karmaşanın dinci ideoloji ve örgütlenmelerin laik düzenin kendileri içinde en iyi seçenek olduğunu anlayana kadar devam edeceği saptaması yapılmıştır.

4.2.2. “İnsan Hakları”

[1998a, **TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi – 5**, Ankara:, TÜSİAD Yayınları, Yayın No. TÜSİAD –T/98-2/228, 51, S].

Toplantı Metninin “İçindekiler”i: Toplantı metninde “önsöz” den sonra, “Yönetim Kurulu Başkanı Muharrem Kayhan’ın ve TBMM Başkanı Hikmet Çetin’in Açılış Konuşmaları” yer almıştır. Toplantı metni genel olarak iki ana bölümden oluşmuştur. Bu bölümlerden ilkinde “sabah oturumu” ikincisinde “öğleden sonra oturumu” konuşma metinleri yer almıştır.

Toplantı Metninin Özeti: 24 Şubat 1998’de Ankara’da düzenlenmiş olan bu toplantı sabah oturumunda, öncelikle oturum başkanı Halis Komili’nin ve panelistlerin (Doç. Dr. Şeref Ünal, Prof. Dr. Murat Belge, Prof. Dr. Ergün Özbudun, Prof. Dr. Bülent TANÖR) özgeçmişlerinin ardından özetle Türkiye’nin insan hakları sorunu tartışılmıştır.

Uluslararası camianın bir unsuru olmak, yalnızca piyasa ekonomisinin gereklerini yerine getirmekle değil, insan haklarına saygılı, demokratik bir yönetime sahip olmakla da tanımlanır hale gelmiştir. Demokrasi ve insan hakları konularına gereken duyarlılığa sahip olmak uluslararası ortamlarda artık sadece politik değil, ekonomik anlamda da rekabet gücümüzü artırabilmenin ön koşuludur.

Türkiye’nin insan hakları bakımından bugün bazı sorunları olduğu gözardı edilemez. İnsan hakları konusundaki sorunlar ve eksiklikler Avrupa Birliği süreci içerisinde de Türkiye’nin önüne konulan önemli sorunlardandır.

Demokrasi bir süreçtir. Türkiye bu konuda önemli aşamaları başarıyla geçmiştir ancak bunlar da yeterli değildir. Bilindiği üzere değişmeyen tek şey değişmedir.

TANÖR, bu toplantıda insan hakları konusunu üç önemli noktaya işaret ederek ele almıştır. Yoksa; bilindiği gibi insan hakları konusu çok geniş ve önemli bir konudur. Öncelikle iki siyasi konuya ışık tutulmuş, ardından insan haklarıyla ilgili hukuki bir problem üzerinde durulmuştur. İlki, hem siyasi hem hukuki insan hakları sorunlarından birisi; ifade özgürlüğü ikincisi, siyasi örgütlenme hakkıyla yani, siyasi partilerle ilgili etkin bir özgürlük konusu. Üçüncüsü hukuki teknik bir nokta: 1982 Anayasası’nın geçici hükümler başlıklı bölümünde yer alan 15. madde. Bu madde üzerinde özellikle “geçici hükümler” başlıklı ama nasıl bir geçicilik ki, onca aradan sonra hala yürürlükte ve Anayasa Mahkemesi de bunu böyle kabul etmiştir. Üstelik, Türkiye’deki parlamentodaki partilerin hemen hemen tamamı da geçici 15. maddenin kaldırılması konusunda ittifak halindeler.

Toplantının Bulguları ve Önerileri: Toplantının bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1) Türkiye'nin insan hakları performansının iyi olmadığı saptaması yapılmıştır.

Öneri (1) İnsan hakların, iyileştirmeye yönelik reformlar yapılmalıdır. Bu konuda mevzuat değişiklikleri öngörülmelidir. Örneğin; TCK 312 md. kaldırılmalıdır, önerisi getirilmiştir.

Bulgu (2) Siyasi Partiler Kanununda, demokrasiye ve insan haklarına aykırı çok noktalar var, saptaması yapılmıştır.

Öneri (2) Mevzuat değişiklikleri öngörülmelidir. Bu yönde SPK md. 81. kaldırılmalıdır, önerisi getirilmiştir.

Bulgu (3) Yasama organı yasaları temizleyemiyor veya gecikiyor ya da bunları yapmaya siyasi iradesi yetmiyor saptaması yapılmıştır.

Öneri (3) Yasama organı bulgu (3)'ü yapamıyorsa hiç olmazsa geçici 15. maddeyi kaldırmalı ve bu yasaların mevcut Anayasaya aykırı tarafı varsa, onların temizlenmesi yolunu açmalıdır, önerisi getirilmiştir.

4.2.3. “Siyasi Partiler Yasası”

[1997a, **TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi-1**, Ankara: TÜSİAD Yayınları, yayın No. TÜSİAD – T/97-5/213, 83 s.].

Toplantı Metninin “İçindekiler”i: Toplantı metninde “önsöz” den sonra, “Yönetim Kurulu Başkanı Muharrem Kayhan’ın Açılış Konuşması”, yer almıştır. Toplantı metni genel olarak iki ana bölümden oluşmuştur. Bu bölümler “Sabah Oturumu” ve “Öğleden Sonra Oturumu” konuşma metinleri şeklindedir.

Toplantı Metninin Özeti: 5 Mayıs 1997’de Ankara’da düzenlenmiş olan bu toplantının sabah oturumunda, oturum başkanı Muharrem Kayhan’ın konuşmasının ardından panelistlerin (Prof. Dr. Bülent TANÖR, Prof. Dr. Şener Akyol, Prof. Dr. Erdoğan Teziç, Yıldırım Koç) özgeçmişleri yer almış, demokratikleşmenin siyasal temeli olarak görülen siyasi Partiler Yasası irdelenmiştir.

Katılımcılar 20’şer dakikalık konuşmalarında özellikle beş konu üzerinde durularak, Siyasi Partiler Yasası masaya yatırılmıştır. Bu konular şu noktalarda toplanmıştır:

- (1) Siyasal partilerin kuruluşları, teşkilatlanmaları ve işleyişleri hakkındaki görüşler;
- (2) Siyasal partilerin faaliyetleri ve bunlara getirilen yasaklarla ilgili görüşler;
- (3) Siyasal partilerin yerine getirdikleri misyon itibarıyla uluslararası örnekler Türkiye için yol gösterici olabilir mi?
- (4) Türk demokrasisinin gelişmesi için, halkın taleplerine daha iyi tercüman olan ve ülkenin sorunlarına çözüm getirebilecek nitelikte siyasal partilerin var olabilmesi için yasal ve kurumsal düzenlemeler neler olmalıdır?
- (5) Anayasa değişikliklerine gidilmeden, kısa dönemde Siyasi Partiler Yasası’nda iyileştirmeler yapmak mümkün müdür?

TANÖR, konuşma metninde Siyasi Partiler Yasasını üç ana öbek içerisinde eleştirmiştir. Birinci öbek, yukarıda da belirtildiği üzere, partilerin tanımı, niteliği, kuruluşu ve teşkilatlanması. İkinci öbek parti içi demokrasi sorunu ve sonuncusu siyasal partilerin yasaklanması rejimi.

Toplantının Bulguları ve Önerileri: Türkiye’de demokratik standartların yükseltilmesine yönelik çalışmaların siyasi boyutu sayılan siyasi partiler yasasının enine boyuna tartışıldığı bu önemli toplantının bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1) TANÖR, “Türkiye ne kadar demokrasiyi kaldırır?” sorusundan çok, “demokrasinin ideal standartları nedir ve siyasi partilerin yasaklanması rejimi açısından bunları Türkiye’ye nasıl aktarabiliriz? Sorularına cevap aramıştır.

Öneri (1) TANÖR olması gerekeni incelemiştir. Bu konuların analizi yapılırken Türkiye’nin bulunduğu ortam ve konjonktür bunu kaldırır mı? Sorusunun cevabı da göz önüne alınmalıdır.

Bulgu (2) Türkiye’de siyasi partilerin en önemli sorunlarından birisi, parti içi demokrasidir saptaması yapılmıştır.

Öneri (2) Bu sorun hukukçuların çözümünün yanı sıra, siyasi terbiye, eğitim, demokratik rüşt yaşı gibi faktörlerde göz önüne alınarak çözümlenmelidir. Ayrıca parti adaylarının tespitinde genel merkezin ve genel başkanın yetkilerinin biraz törpülenmesi yararlı olabilir önerisi de getirilmiştir.

Bulgu (3) Kuruculuk ve üyelik yasakları yönünden çok uzun bir suçlar listesi konmasının ve bunlardan dolayı mahkum olanların affa uğrasa bile, kurucu ya da üye olamamaları eleştirilmiştir.

Öneri (3) Söz konusu suç listesi esaslı şekilde ayıklanmalıdır, önerisi getirilmiştir.

4.2.4. “Türkiye’de Cumhuriyete Geçiş Sürecinin Dinamikleri”

[1998b, İdea Politika Dergisi, İndirilme Tarihi: 15 Mart 2005, www web: <http://www.ideapolitika.com/BulentTanorcatismas-9.htm>]

Bu tebliğin “İçindekiler”i bulunmamaktadır. 9-10-11 Ekim 1998 tarihlerinde CHP ile TÜSES, TESAV ve Friedrich Ebert Vakıfları’nın ortaklaşa düzenlediği “Cumhuriyet Demokrasi Laiklik” panelinde TANÖR, tebliğ sunmuştur. Bu tebliğde sunduğu konuşma metnine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tebliğin Özeti: Demokrasi ve cumhuriyetin çok iç içe kavramlar olduğu üzerinde durulmuş, farklı cumhuriyet tanımlar yapılmıştır. Birinci tanım: *“Cumhuriyet, egemenliğin birden fazla kişiye ait olduğu bir hükümet biçimidir”* ikinci tanım: *“Cumhuriyet, başta devlet başkanı olmak üzere, bütün yöneticilerin seçimle ve belli bir süre için iş başına geldikleri hükümet biçimidir”*

Cumhuriyet ve demokrasinin birbirini gerektirip gerektirmediği konusu üzerinde durulmuş ve örnekler verilmiştir.

Bulgular, Öneriler: Tebliğin bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1) Cumhuriyet, demokrasiyi zorunlu kılmadığı gibi, demokrasi de cumhuriyeti zorunlu kılmamaktadır.

Öneri (1) Demokrasisiz cumhuriyetler olabildiği gibi, cumhuriyetsiz demokrasiler de olabilmektedir. Burada, demokrasiyle cumhuriyet arasındaki fark daha iyi anlaşılmalıdır.

Bulgu (2) İngiltere demokrasidir, hatta demokrasinin beşiğidir; ama cumhuriyet değildir, monarşidir.

Öneri (2) Örnekler çoğaltılabilmekle beraber demokrasilerle cumhuriyetler arasındaki ince ayrımlara dikkat edilmelidir.

Bulgu (3) Cumhuriyetin de Türkiye’ye özgü bir anlaşılma biçiminden söz edilmiştir.

Öneri (3) Türkiye’ye özgü cumhuriyet derken “devrim ve devrimle gelen her şey özellikle de laiklik” algılanmalıdır.

Bulgu (4) Dünyanın yalnız iki ülkesinde Türkiye’de ve Fransa’da cumhuriyet, kendine özgü tarihsel bir misyona sahiptir.

Bulgu (5) Cumhuriyet, tabandan gelen bir halk hareketidir.

Öneri (5) Türkiye toplumunun bu serüveni yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya şeklinde algılanmalıdır.

4.3. Bilimsel Dergilerde Yayımlanmış Makaleleri

Bu bölümde, Bülent TANÖR’ün bilimsel dergilerde yayımlanmış makaleleri, KARTAL (2003)’ın YİY’e göre irdelenmiştir.

Bülent TANÖR, son derece üretken bir bilim adamıdır. Dolayısıyla çok sayıda yerli ve yabancı yayını bulunmaktadır. Bu bölümde elde edilebilmiş yayınları irdelenmiştir.

4.3.1. “Türk Devrimi Üzerine Düşünceler”

[1998c, **Yeni Türkiye Dergisi Özel Sayısı**, Cilt: 23-24, Ankara, ss.597-601]

Makalenin “İçindekiler”i: Makale, beş ana başlıktan oluşmuştur. Bunlar sırasıyla şöyledir: “Devrimin Tarihi Yazılmadı mı?”, “Kemalizm ve Kemalist Rejim Aynı Şeyler midir?”, “Kemalizm ve/ya da Atatürkçülük: Terimlere Yüklenen Anlam”, “Doktrin mi, İdeoloji mi, Dünya Görüşü mü? Düşünce Sistemi mi?”, ve “İlkeler, Dünü ve Bugünü”.

Makalenin Özeti: Makalede öncelikle “Türk Devrimi” tarihi hala yazılmadı. Bu görüş yerinde midir?” sorusuna cevap aranmıştır.

Devrim denen olayın özelliği gereği konu sıcak kalmıştır. Yoksa, Türk Devrimi’nin hala ilgi çekiyor olması, Atatürk’ün 100.yıldönümü, cumhuriyetin 75.yılı, yüksek öğretimde zorunlu kılınan “inkılap tarihi” dersleri ya da askeri otoritelerin uyarılarıyla açıklanamaz denmiştir.

Devrimin herkesi kapsayacak bir tarihi yazılamaz, çünkü devrimlerin kendisi herkesi birleştirici değildir ki, tarihleri öyle olsun.

Türkiye’de olan ve olmakta olan, devrim olayının çeşitli ve çelişik yorumları ve tavır alışları beslemesidir.

İkinci olarak Kemalizm ve Kemalist Rejim Aynı şeyler midir? Sorusuna cevap aranmıştır.

Kemalizm, Türk Devrimi’nin düşünsel boyutudur, bir manada felsefesidir. Kemalist rejim ise 1925-1945 yılları arasında ülke de var olan bir olgudur, diye tanımlanmıştır. Kemalist rejim bağrında demokratik ögeler taşımakla birlikte dünya siyasal sistemler sınıflandırmasında, otoriter sistemlere sokulmuştur. Bunun için bir takım bulgular öne sürülmüştür. Örneğin, tek partililik olgusu bunların başlıcasıdır.

Üçüncü olarak Kemalizm ve/ya da Atatürkçülük terimlerine yüklenen anlam irdelenmiştir. “Kemalizm” sözcüğünden önce “Kemalistler” sözcüğü

kullanılmıştır. Ancak bu sözcük ilk kullanıldığı dönemlerde hiç olumlu kullanılmamıştır. Kurtuluş savaşı zamanında İngilizler bu sözcüğü “asiler” manasında kullanmıştır. Kemalizm deyimi ise daha sonraları inkılaplar döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Bugün sol Kemalizm başta olmak üzere, Türk Devriminin radikal yönlerini kullanmak isteyenler daha çok bu deyimi kullanmaktalar.

Dördüncü başlıkta Kemalizm ya da Atatürkçülük kavramlarının içeriğine ne anlamlar yüklenmektedir? Ya da yüklenebilir? Sorularına cevap aranmıştır. 1990’larda dünya görüşü, son yıllarda düşünce sistemi yaklaşımları öne çıkmıştır. Bu dünya görüşü ya da düşünce sistemi bir takım somut ilkeler şeklinde zenginleşmiştir. Beşinci bölümde irdelenenler de, bu ilkeler olmuştur. Devrim pratiğinden doğan bu ilkeler altı umde şeklinde formüle edilmiştir. Bunlar: Cumhuriyetçilik, laiklik, milliyetçilik, halkçılık, devrimcilik ve devletçiliktir.

Makalenin Bulguları ve Önerileri: Türk Devriminin siyasal felsefesinden yapı taşlarına kadar tüm yönleriyle büyük bir ustalıkla irdelenmiş olan bu makalenin bulguları ve önerileri şöyle sıralanabilir:

Bulgu (1): “Türk Devrimi”nin tarihi yazılamaz. Çünkü Devrim’in herkesi içine çekecek ve birleştirecek bir tek tarihi yapılamayacaktır.

Bulgu (2): Türkiye’de olan ve olmakta olan Devrim’in kazanımlarının korunması sorunu ve bu farklılaşmaların da tazeliğini sürdürmesidir.

Bulgu (3): Kemalizm ve Kemalist rejim, aralarındaki karşılıklı geçişlere rağmen, her ikisi de birbirlerinden farklı kategorilerdir. Çünkü, Kemalizm bir düşünce sistemini bir felsefeyi, Kemalist Rejim ise belli bir zaman dilimini ifade etmektedir.

Bulgu (4): Kemalist rejim, totaliter değil ama otoriter bir rejimdir.

Bulgu (5): Türk tek partili otoritarizmi kendi isteğiyle ve güdümüyle çok partililiğe yumuşak bir geçiş yapabilmiştir.

Bulgu (6): 1960'lı yıllar ve sonrasında Kemalizm ya da Atatürkçülük kavramları için “doktrin ya da ideoloji” nitelermeleri baskın olmuştur. 1990'larda ise “dünya görüşü”, son yıllarda ise “düşünce sistemi” yaklaşımı öne çıkmıştır.

Bulgu (7): Devletçilik ilkesinin Devrim'in vazgeçilmezleri arasında sayılamayacağı görüşü, yazar tarafından öne sürülmüştür.

Bulgu (8): Cumhuriyetçilik hakkında topluma kesinlikle mal olmuştur görüşünü öne sürmüştür.

Bulgu (9): Laiklik en önemli ve vazgeçilmez ilke olup gerici ve dinci tepkiyle karşılaşmıştır.

Bulgu (10): Milliyetçilik, uygulamadaki aşırılıkların da etkisiyle bir tür karşı-milliyetçiliğin doğmasına sebep olmuş olabilir görüşü öne sürülmüştür.

Bulgu (11): Halkçılık, sınıfsal farklılaşma olgusuyla değer kaybına uğramıştır. Devrimcilik ise yerini büyük çapta evrim-muhafazakarlık ikilisine terk etmiştir, görüşleri öne sürülmüştür.

Öneri: Rejimin korunması için demokratik ve laik cumhuriyet ve ülkenin bölünmezliği çerçevesiyle sınırlı tutulmalı önerisi getirilmiştir. Bunların ötesinde ideolojik ve politik çemberlere ihtiyaç duyulmamalı anayasal resmiyet tarafsız kalmalıdır önerileri getirilmiştir.

4.3.2. “II.Meşrutiyet'in Osmanlı-Türk Anayasacılığına Katkıları”

[1999e, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt: 23,Sayı: 218, Ankara: 46-49 ss.]

Makalenin“İçindekiler”: Makalenin içeriği şu şekilde gruplandırılmıştır: “II. Meşrutiyet'in Dinamikleri”, “II. Meşrutiyet'in Hukuki Niteliği”, “Egemenlik Hakkı”, “Egemenliğin Kullanılışı”, “Devlet Başkanlığı”, “Hükümet

Sistemi”, “Temsili Demokrasi”, “İdeolojik-Politik Yaşam” ve “Özetle ve Sonuç olarak”dır.

Makalenin Özeti: Makalede II. Meşrutiyet döneminin Osmanlı-Türk Anayasal hareketlerine getirdikleri ve önemi tartışılmıştır.

II. Meşrutiyet, Osmanlı Anayasacılığını bitirmiş, Türk Anayasacılığını ise başlatmıştır. Bu açıdan 1920’de kurulan Türkiye Devleti’nin anayasal sistemi içinde önemi büyüktür. II. Meşrutiyet dinamikleri bakımından Osmanlı Anayasacılığında yeni bir çığırdır. II. Meşrutiyet, ferman anayasa tipinden misak anayasa modeline geçişi sağlamıştır.

II. Meşrutiyet anayasacılığı ileriki büyük atılımın mayalandığı bir laboratuvar olmuştur. II. Meşrutiyet tramplendir, Türk Devrimi ise sıçramadır, önemli saptaması yapılmıştır.

Makalenin Bulguları ve Önerileri: Bu makale, kısa bir makale olmakla birlikte son derece önemli saptamalar yapılmıştır.

Bulgu (1): II. Meşrutiyet “dinamikleri” bakımından Osmanlı Anayasacılığında bir çığırdır.

Bulgu (2): Anayasa deneni metnin “hukuki niteliği” bakımından II. Meşrutiyet bir sıçramadır.

Bulgu (3): “Egemenlik hakkı” ve kullanışı bakımından II. Meşrutiyet, bu hak ve yetkinin padişah ile millet arasında paylaşılması esasına dayalıdır.

Bulgu (4): “Egemenliğin kullanılışı” bakımından meydana gelen kırılma, kurumlara ilgilidir.

Bulgu (5): II. Meşrutiyet’le monarşi sadece sınırlanmakla kalmamış, kurum olarak da sarsılmıştır.

Bulgu (6): “Hükümet sistemi” açısından “parlamentar rejim”, II. Meşrutiyetin eseridir.

Bulgu (7): II. Meşrutiyet ve Kurtuluş dönemi Türkiye’si milliyetçiliğin yükselmesine sebep olmuştur.

Bulgu (8): II. Meşrutiyet ve Türk Devrimi, aralarında hem farklılık hem de tamamlama olgusu vardır. II. Meşrutiyet trampelen, Türk Devrimi ise sıçrama olarak nitelendirilmiştir.

Öneri: Cumhuriyet’i kutlarken nasıl onun hazırlık döneminin katkısı inkar edilemezse, Osmanlı Devleti’ni gözden geçirirken devrim olayı da gözardı edilmemelidir, önerisi getirilmiştir.

4.3.3. “İnsan Hakları”

[2000a, **Cogito**, sayı: 23, Ankara: 45-75 ss.]

Makalenin “İçindekiler”i: Bu makale, beş ana başlıktan oluşmuştur. Bunlar sırasıyla, “Genel Esaslar”, “Kişi Dokunulmazlığı, Özgürlüğü ve Güvenliği”, “Düşünsel Özgürlükler”, “Kolektif Özgürlükler” ve “Kürt Sorunu”dur.

Makalenin Özeti: Bu makale TÜSİAD’ın 1999’da yayımladığı “Türkiye’de Demokratik standartların Yükseltilmesi” adlı raporun ikinci kısmını da yer alan insan hakları bölümünün aynısıdır.

Genel esaslar bölümünde, TDP’de insan hakları sorunu için getirilen öneriler irdelenmiştir. Kişi dokunulmazlığı, özgürlüğü ve güvenliğinin masaya yatırıldığı bölümde, yaşam hakkı ve ölüm cezası, kolluk aşırılıkları, işkence, kişi dokunulmazlığı ve güvenlik soruşturmaları, yakalama ve gözaltı süreleri ve tutukluluk konularına yer verilmiştir.

Düşünsel özgürlüklerin masaya yatırıldığı bölümde, dinsel özgürlükler, düşünce özgürlüğü, bilim-sanat özgürlüğü ve kitlesel iletişim özgürlükleri irdelenmiştir.

Kolektif özgürlüklerin irdelendiği bölümde, dernek özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşleri özgürlüğü, sendikal özgürlükler konularına bir takım öneriler getirilmiştir.

Kürt sorununun masaya yatıldığı bölümde, özel adlar, yerleşim adları, dil yasakları, vatandaşlık, ana dil, düşünceyi açıklama özgürlüğü, basın, yayın ve sanat ürünleri, dernek faaliyetleri, radyo-tv yayınları ve siyasi partiler konularına öneriler getirilmiştir.

Makalenin Bulguları ve Öneriler: Türkiye'nin insan hakları sorununa çözüm getirebilmeyi amaçlayan bu makalenin bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): İnsan hakları sorununda esaslı bir çözüm üretilebilmesi için işe anayasadan başlanmalıdır.

Öneri (1): 1961 anayasasının ilk şekli benimsenmelidir.

Bulgu (2): Temel hak ve özgürlükler alanında gerçek iyileştirme, sadece anayasanın özel maddelerindeki düzenlemelerin değiştirilmesiyle yeterli olmayacaktır.

Öneri (2): TDP'de de belirtildiği gibi, hak ve özgürlükler sistematüğını tümüyle değıştirecek yeniliklere gidilmelidir.

Bulgu (3): Kolluk güçlerinin aşırılıkları önlenmelidir.

Öneri (3): PVSHK md. 6 kaldırılmalı ya da en azından 1.fıkrasındaki “direnmesi” sözcüğü metinden çıkarılmalıdır.

Bulgu (4): CMUK'taki güvenceler DGM'ler için geçerli değıldir.

Bulgu (5): Gözaltı süreleri uzundur.

Bulgu (6): OHAL bölgesinde tutuklu ya da hükümlüler için 15 gün alınıp sorgulanabilir.

Öneri: Yukarıdaki saptanan bulgulara yönelik mevzuatta değışiklik yapılması önerilmiştir.

Bulgu (7): Sorgulamanın savcı tarafından yapılması ve başından itibaren avukat bulundurulması yolunda bir ilerleme yoktur.

Bulgu (8): Kürt sorunuyla ilgili TDP'de, bir etnik gruba öncelikli konum verilmesi veya azınlık tarifi yapılması önerilmemiştir. Üniter devlet

ilkeleri çerçevesinde, birey hakları ve kültürel özgürlükler bağlamında ele alınmıştır. Bütün toplum için geçerli olması hedeflenmiştir.

Bulgu (9): Vatandaşlık kavramının ırksal ya da etnik değil, hukuki olduğu yönü vurgulanmıştır.

Öneri: Nüfus Kanunu ve ilgili yönetmeliklerde değişiklik yapılmalıdır. Ad koyma serbestliği sağlanmalıdır.

Öneri: Yerleşim Adları ile ilgili İl İdaresi Kanunu md.2/d değiştirilmelidir. Konuyla ilgili ilerleme yoktur.

4.3.4. “Mustafa Kemal ve Anayasal Gelişme Dinamiklerimiz”

[1979a, **İÜHFM**, Cilt: 43, Sayı: 1-4, İstanbul: ss.383-393]

Makalenin “İçindekiler”i: Makalenin içindekileri şöyledir. “Genel Anayasal Tarih Tezi”, “İmparatorluktaki Anayasal Gelişmelerin N Dinamikleri”, “Kurtuluş Savaşındaki Anayasal Gelişmelerin Dinamikleri” ve “Kurtuluş sonrasındaki Anayasal Gelişme dinamikleri”dir.

Makalenin Özeti: Bu makalede, önemli düşünce adamı Mustafa Kemal’in anayasal gelişimimiz ve bunun itici güçleri üzerine görüşleri irdelenmiştir. Mustafa Kemal, yalnızca Osmanlı-Türk toplumlarının anayasal gelişimiyle ilgilenmemiştir. Mustafa Kemal’in saptamaları bir tür anayasal tarih tezi olarak nitelendirilmiştir.

“Genel Anayasal Tarih Tezi” bölümünde Mustafa Kemal’in genel anayasal tarih tezinin özü ortaya konmuştur. Mustafa Kemal’in dış dünyayı algılamakta bulduğu iki temel unsurda bunun temelini oluşturmuştur. Bunlar: mücadele ve kuvvete başvurma olgularıdır.

“İmparatorluktaki Anayasal Gelişmelerin Dinamikleri” bölümünde, Mustafa Kemal’in genel anayasal tarih tezinin ardından, imparatorluktaki anayasacılık hareketlerini nasıl gördüğü yorumlanmıştır.

“Kurtuluş Savaşındaki Anayasal Gelişmelerin Dinamikleri”

bölümünde, Mustafa Kemal’in bu konudaki görüşlerine ondan alıntılar yapılarak yer verilmiş, bir takım önemli yorumlar yapılmıştır.

Mustafa Kemal’in 1921 Anayasasını tanıttığı bir takım sözlerinin yorumu oldukça önemlidir. Burada Mustafa Kemal gerçek kanundan, halkın temsilcileri aracılığıyla yapılan kanunları anlaması özellikle dikkati çekmiştir.

“Kurtuluş Sonrasındaki Anayasal Gelişmelerin Dinamikleri” bölümünde Mustafa Kemal’in kitleler, aydınlar ve önderler arasındaki ilişkiler açısından dinamikler sorununa yeni açıklamalar getirdiği üzerinde durulmuştur. Yine bu bölümde de Mustafa Kemal’in konuşmalarından alıntılar verilmiş ve yorumlanmıştır.

Makalenin Bulguları ve Önerileri: Bu makalenin bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): Atatürk’ün genel anayasal tarih tezinin özü, insan toplumlarındaki siyasi ilişkilerin esas yönünün uyum değil, çelişki ve çatışma olduğu görüşüdür.

Öneri (1): Onun bu görüşleri hiç şüphe yoktur ki, içinde bulunan tarihi şartların bir ürünüdür. O dönemin ortamı gözden kaçırılmamalıdır. 1920’lerde milli güçlerin önderinin anayasal tezi elbette uyum ve uzlaşma tezi olamazdı, denmiştir.

Bulgu (2): Atatürk’ün siyasi tarih tezinin ana bulgusu, “baskı ve baskıya karşı direnmedir” saptaması yapılmıştır.

Bulgu (3): Mustafa Kemal’e göre 19.yüzyıl anayasal gelişmelerimizin esas itici gücü iç etkenler değil, yarı sömürgeleşme sürecine girilmesi olayıdır, saptaması yapılmıştır.

Öneri: Mustafa Kemal’in 19.yüzyıl anayasal dinamikleri ile ilgili açıklamaları Kurtuluş Savaşının yarattığı olağanüstü devrimci ve anti-emperyalist ortamın bir ürünüdür. Bu ortam gözden kaçırılmamalıdır.

Bulgu (4): 1908 Devrimi, Mustafa Kemal’e göre milletin özgürlük ve egemenliğini eline almak için yapmış olduğu bir atılımlar, saptaması yapılmıştır.

Bulgu(5): Mustafa Kemal, Kurtuluş savaşındaki anayasal gelişmelerin dinamiklerini milletin kendisi olarak görmektedir, saptaması yapılmıştır.

Bulgu (6): Kurtuluş sonrası anayasal gelişmelerimizin dinamikleri konusunda da, varılan sonuçların gerçek sahibinin yine milletin kendisi olduğu vurgulanmıştır.

4.3.5. “Anayasa ile Temel Hak ve Hürriyetler İlişkisi Üstüne İki Sorun ve Bir Örnek Olay”

[1970, **İÜHF**, Cilt:36, Sayı: 1-4, Ord. Prof. M. Reşit Belgesay Hatıra Sayısı, İstanbul: ss.189-211]

Makalenin “İçindekiler”: Makalenin içindekileri şu başlıklardan oluşmuştur: “Sorunların Ortaya Çıkışı ve Konumu”, “Bir Eylemin Anayasa Gârantisi Altında Olup Olmadığı Nasıl Bir Ölçüle Belirlenebilir?”, “Anayasanın Bir Hürriyet Kategorisini Öngörmediği Durumlarda AYM’nin Tutumu Ne Olmalıdır?” , “Örnek Olayda Ortaya Çıkan Bazı Yan Sorunlar” ve “Sonuç “tur.

Makalenin Özeti: Makalede ortaya konulmuş teorik sorunların hepsi, Anayasa ile temel hak ve hürriyetler konusuyla ilgilidir. Anayasada bahsedilen temel hak ve hürriyetlerden ne anlaşılması gerekir? Ve temel hak ve hürriyetler sadece AY’da açıkça belirtilen kategorilerden mi ibarettir? sorularına cevap aranmıştır. Bu iki sorunu bir örnek olaydan, AYM’nin kararından hareketle incelenmeye çalışılmıştır.

Makalenin Bulguları ve Önerileri: Makalenin bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): Mahkemenin meseleyi koyuş biçimi hatalı bulunmuştur.

Öneri (1): AYM konuyla ilgili olarak Anayasa’da açık veya kapalı bir hükmün var olup olmadığını değil, bu hareketin AY’nın öngördüğü temel hak ve hürriyetlerden herhangi birinin teorik, karşılaştırmalı tahlillerle belirlenecek kapsamına girip girmediğini araştırmalıydı, önerisi getirilmiştir.

Bulgu (2): Mahkemenin yorumlama yöntemi de hatalı bulunmuştur.

Öneri (2): Herhangi bir meselenin çözümünde kanun koyucu ya da AY koyucunun görüşünü öğrenmek ancak pozitif metnin bir yere götürmemesi halinde mümkündür.

Bulgu (3): Sorun, temel hak ve hürriyetlerle ilgili düzenlemeler bakımından anayasada boşluk ve bu boşluk karşısında AYM nasıl bir tavır takınması gerektiği noktasında düğümlenmiştir.

Öneri (3): AYM’nin bir defa incelediği ve sonuçlandırdığı bir davayı yeni baştan incelemesine engel bir husus olmadığı için, yanlış noktalardan vazgeçilmelidir, söz konusu eleştirilerden ders alınmalıdır.

4.3.6. “Cumhuriyet Anayasacılığımızda Üç Model”

[1999b, **Cumhuriyet’in 75.Yıl Armağanı**, İÜHF Yayını, ss. 213-218]

Makalenin “İçindekiler”: Makalenin içindekileri şu başlıklardan oluşmuştur: “Anayasal Uyumsuzluk Modeli”, “Anayasal Uyuşukluk Modeli”, “Anayasal Uyum Modeli”dir.

Makalenin Özeti: Bu makalede, cumhuriyet anayasaları toplumdan nasıl tepki almışlardır? Anayasal norm ile toplumsal gerçeklik arasında ne türden ilişkiler örülmüştür? Kabul ve red ya da benzeri tepkiler nasıl sistemleştirilebilir? Sorularına cevap aranmıştır.

Cumhuriyet anayasacılığında üç model öne sürülmüştür. Birinci Model, “*Anayasal Uyumsuzluk Modeli*”dir. Burada anayasal yapılanma toplumun önemli kesimlerince dışlanmıştır. Örneğin; 1961 ve 1982 anayasaları

toplumun önemli kesimlerince redde uğramışlardır. İkisinin farkı ise reddeden kesimlerin niteliğidir.

İkinci model, “*Anayasal Uyuşukluk Modeli*”dir. Bu modelde anayasa olgusu, toplumda ve siyasal hayatta fazla yer tutmaz.

Üçüncü Model, “*Anayasal Uyum*”dur. Bu modelde, anayasal yapılanma ile ülkenin dinamik siyasal güçleri arasında tam bir uyum söz konusudur.

Makalenin Bulguları ve Öneriler: Makalenin bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): 1961 ve 1982 anayasaları “Anayasal uyumsuzluk Modeli”ne uygun anayasaldir. Çünkü her ikisi de toplumun önemli kesimlerince eleştirilmişlerdir.

Öneri (1): 1961 ve 1982 Anayasaların farkları ve dolayısıyla da muhalefet olan kesimlerin farklılığı da gözden uzak tutulmamalıdır.

Bulgu (2): “Anayasal Uyuşukluk Modeli”ne örnek verilebilecek Anayasamız, 1924 Anayasasıdır. Çünkü bu dönemde anayasal bir suskunluk ve uyuşukluk söz konusudur.

Bulgu (3): “Anayasal Uyum Modeli”ne uygun örnek ise 1921 Anayasasıdır. Kurtuluş savaşı anayasacılığı ilkenin siyasal güçleri arasında tam bir uyum sağlamıştır.

Bulgu (4): Cumhuriyet anayasacılığında demokratik ve sivil usullerle yapılan tek anayasa, 1921 Anayasasıdır.

Bulgu (5): Otoriter düşünceden kaynaklanan bir anayasadan, klasik-liberal-çoğulcu demokrasiyi pekiştirecek yeni bir anayasal yapılanmaya geçişin şansı nedir? Sorusu üzerinde kurgular kurulmuştur.

Öneri: Yeni anayasa modeliyle somutlaşmış olmasa da, son yıllarda artan sivil toplum canlanması kurgularda hesaba katılmalıdır, önerisi getirilmiştir.

4.4. Gazete, Haber Bülteni ve Benzeri Yerlerde Yayımlanan Yazıları ve Söyleşileri

Bu bölümde, Bülent TANÖR'ün gazete, haber bülteni ve benzeri yerlerde yayımlanan yazıları ve söyleşi metinleri irdelenmiştir. Bu irdellemeler, yine Kemal KARTAL'ın YİY'e uyularak yapılmıştır.

4.4.1. “Meclis Demirel’e Mecbur mu?”

[2000d, **Sosyal Demokrat Değişim Dergisi**, s.16, Ankara: 22-28]

Söyleşinin içindekileri bulunmamaktadır.

Söyleşinin özeti: Mayıs 2000 tarihinde Cumhurbaşkanı Demirel'in görev süresinin dolması nedeniyle önerilen Cumhurbaşkanının meclis tarafından ve beşer yıllık iki dönem seçilmesini sağlayacak anayasa değişikliği önerisinin parlamenter sistemi ne yönde etkileyeceği üzerinde durulmuştur. Her meclis döneminde bir Cumhurbaşkanlığı seçimi sorunu yaşanmasının istikrarı bozup bozmayacağı tartışılmıştır. Meclisin doğal yollarla Cumhurbaşkanı seçip seçemeyeceği, 5+5 formülü önerisinin halkın iradesini yansıtıp yansıtmayacağı v.s. sorunları tartışılmıştır. Ardından Cumhurbaşkanlığı seçiminin nasıl olması gerektiği ve başkanlık sisteminin Türkiye’de ne gibi sonuçlara yol açacağı tartışılmıştır.

Bulgular, Öneriler: Söyleşinin bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): 1982 Anayasası zaten yürütmeyi iki başlı hale getirmiş ve yürütme içinde çatışmalara neden olmuştur.

Bulgu (2): 5+5 formülü önerisinin sorunlara yol açması, temelini bulgu (1)’den almaktadır.

Bulgu (3): Anayasa değişikliklerini sisteme maletmek doğru değildir.

Bulgu (4): Meclisin doğal yollardan Cumhurbaşkanı seçebilmesi de mümkündür.

Bulgu (5): Anayasada böylesine bir değişiklik yapılmasında halkın iradesine başvurulmamıştır. Meclisin iradesi % 55 yönündedir.

Öneri: Halkın iradesi girişimi kamuoyundan ve belli bir sivil toplum kesiminden gelmelidir.

Bulgu (6): Cumhurbaşkanı'nın bir daha seçilememesi durumunda meclisin dağılma tehdidi altında tutulması iyi bir şeydir.

Bulgu (7): 5+5 formülü, özellikle Özal döneminde yoğun şekilde savunulan başkanlık sistemine geçiş olarak nitelendirilebilir.

Bulgu (8): Başkanlık sistemi demokratik bir sistem değildir. Çünkü, kuvvetler ayrılığı sistemi beraberinde farklı fikirleri ve demokrasiyi getirir. Oysa, başkanlık sisteminde kuvvetler birliği benimsenmiştir, ve kuvvetlerin tek elde toplanması demokrasiyi engelleyebilmektedir.

Bulgu (9): Türkiye gibi demokrasisini tam kurumsallaştıramamış ülkelerde başkanlık sistemi darbeleri teşvik edebilir.

Öneri: Türkiye’de tüm bu sorunlardan önce demokrasi sorunlarını çözmelidir. TANÖR’e göre hükümet sistemi olayı Türkiye’de çözülmüştür. Söz konusu model de parlamenter sistem modelidir. Çözümlemiş bir konu, tekrar gündeme getirilmemelidir.

4.4.2. “Demokratik Cumhuriyete Doğru”

[1999c, Özkoray, Erol ile, İdea Politika Dergisi, İndirme Tarihi 14 Şubat 2005, www **Web:** <http://www.ideapolitika.com/BulentTanercatismas9.htm>]

Söyleşinin “İçindekiler’i” bulunmamaktadır.

Söyleşinin Özeti: “Demokratik Cumhuriyete Doğru” adlı bu söyleşiyi sayın TANÖR’le Erol Özkoray görüşerek yapmıştır. Soru – cevap şeklinde gerçekleşmiştir. İlk olarak 1997 yılında TANÖR’ün TUSİAD için hazırladığı çalışmada önerdiği konularda bir ilerleme olup olmadığı üzerinde durulmuştur. TANÖR ilerleme olup olmadığının bir bilançosunu yapmıştır. Cumhuriyet’e halkın sahip çıkması boyutu tüm görüşler ele alınarak irdelenmiştir. İki farklı görüş Taha Akyol’da, Vural Savaş’ta bu konuda eleştirilmişlerdir. 1982 Anayasa’sının

meşruiyeti tartışılmıştır. Terörle Mücadele Kanunu Md.8 bir kez daha eleştirilmiştir. Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin demokratikleşmesine katkıları ne yönde olacaktır? Sorusuna cevap aranmıştır. Parlamenter sistem, başkanlık ve yarı başkanlık konuları irdelenmiş Fransa ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Siyasi Partiler burada da eleştirilmiştir. İkinci Cumhuriyetçiler, isimlerine ikinci demelerinden ve dolayısıyla birinciyi (Kemalist devrimi) inkar etmelerinden dolayı eleştirilmiştir.

Cumhuriyetin 75.yılında halkın cumhuriyetimize bakışı ve demokrasi anlayışları irdelenmiştir. TANÖR, Vural Savaş'ın Cumhuriyet gidiyor görüşünü ve Çetin Altan'ın "20.yy'ı Iskaladık" yazısını eleştiriyor ve tam tersine "Türkiye Cumhuriyeti 20.yy.'da başarı kazanmış nadir örneklerden bir tanesi ve Türkiye'nin modernleşmesi 20. yüzyılın en önemli örneği olarak" değerlendirmiştir.

1982 Anayasası Meşruiyet yönünden tartışılmıştır. 1982 Anayasası meşru değildir görüşüne katılmamıştır. Olumsuz yönleri bir yana, bu anayasanın 17 senedir uygulanıyor olması yönünden meşru olarak değerlendirilmiştir. Varolanı yok saymak yanlış değerlendirilmiş, 1982 Anayasası antidemokratik hükümlerine rağmen meşru olarak tartışılmıştır.

Türkiye'nin tam demokratikleşmesi dış dinamiklerle mi yani Avrupa Birliği ile mi olacaktır? sorusuna cevap aranmıştır. TANÖR, Türkiye için her zaman iç dinamiklerin daha ağır bastığı üzerinde durmuştur. Ancak; Avrupa Birliği süreci de demokratikleşme yönünden de kırbaçlayıcı etkisi olumlu olarak değerlendirilmiştir.

Son dönemlerde gündeme gelen hükümet sistemi tartışmaları ve başkanlık, yarı başkanlık, mevcut parlamenter sistem tartışılmıştır. Sistem tartışmaları Fransa örneğiyle karşılaştırıldıktan sonra siyasi partilerin durumu irdelenmiştir.

Söyleşinin Bulguları ve Önerileri: Özünde demokrasi ve demokratikleşmenin tartışıldığı bu söyleşinin bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri" adlı çalışmanın bilançosu yapılmıştır. Mevzuat planında neler oldu, o irdelenmiştir.

Bulgu (2): Rapor, bir ilktir ve hareket noktasıdır. 150 tane önerinin 50 tanesinin gerçekleştirildiği saptaması yapılmıştır.

Öneri (2): İlk etapta radikal çözümler yerine, mevcudun ıslahı üzerinde durulmalıdır.

Bulgu (3): Türkiye'nin iç dinamiklerinin tarihten beri sorunları çözmeye yetmediği saptanmıştır.

Bulgu (4): Tanzimat'tan beri ele alındığında dış etkenler olumlu yönleriyle ele alınmıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği süreci demokratikleşme açısından olumlu değerlendirilmiştir.

Öneri (4): Demokratik rejimlerde iç düşman olmamalı, farklı düşünceler fikir, renk olarak değerlendirilmelidir, önerisi yapılmıştır.

Bulgu (5): Son beş yılda Cumhuriyet ilk dönemle yarışabilecek bir bilinçlenme göstermiş yani halkın malı olmaya başlamıştır, saptaması yapılmıştır.

Öneri (5): Sistemi değiştirmek yerine, mevcut sistemdeki tikanıklar giderilmeye çalışılmalıdır.

Öneri (6): Sistemi değiştirmek yerine, mevcut sistemdeki tikanıklar giderilmeye çalışılmalıdır.

Bulgu (7): Sorun Türkiye'nin parlamenter sistemi becerememesi değil, demokrasiyi becerememesidir, saptaması yapılmıştır.

Öneri (7): Mevcut sistemde bazı düzeltmeler yapılmalıdır. Örneğin; Cumhurbaşkanına tanınan seçimleri yenilemeye yetkisi biraz daha işler hale getirilebilir.

Bulgu (8): Türkiye'de bir partiler sistemi sorunu vardır, parti sayısı fazladır ama bu bir siyasi kültür meselesidir.

Öneri (8): Siyasi partilerde demokrasiyi sağlamak için hukuka çok fazla bel bağlanmamalıdır, çünkü siyasi kültür zamanla yerleşir.

4.4.3. “Asker – Sivil İktidar Çatışması”

[2000b, Özkoray Erol ile birlikte yapılan söyleşi, İdea Politika Dergisi, İndirilme Tarihi: 14 Şubat 2005, www Web:

<http://www.ideapolitika.com/BulentTanorcatismas9.htm>]

Söyleşinin “İçindekiler’i” bulunmamaktadır.

Söyleşinin Özeti: Bu söyleşide öncelikle “Andıç” başlıklı belge değerlendirilmiştir. Katılım ortaklığı ile birlikte kısa ve orta dönemde ordunun konumu tartışılmıştır.

Bu dönemde hukuk adamlarının önem kazanacağı üzerinde durulmuştur. Katılım ortaklığı öne sürdüğü şartları ve ortamı Türkiye’nin kaldırıp kaldıramayacağı soruna cevap aranmıştır.

Söyleşinin Bulguları, Önerileri: Söyleşinin bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): En son Katılım Ortaklığı’nda bunun eski raporlara nazaran biraz yumuşak bir şekilde geçildiği saptanmıştır.

Öneri (1): Burum belki diplomatik ve politik olarak değerlendirildiği gibi ders çıkarılmalı önerisi getirilmiştir.

Bulgu (2): Türkiye, ödevleri konusunda örneğin; sivil iktidar, askeri iktidar ayrımı konusunda zorlanacağı benzer, saptaması yapılmıştır.

Öneri (2): Kısa vadeli öneriler paketinin içindeki birçok şey gerçekleştirilebilir.

4.4.4. “Demokratikleşmede İlk Hedefler”

[1999d, İdea Politika Dergisi, İndirilme Tarihi: 10 Şubat 2005, www Web:

<http://www.ideapolitika.com/BulentTanorcatismas9.htm>]

Bu yazının “İçindekiler’i” bulunmamaktadır.

Yazının Özeti: Bu yazıda “Türkiye’de demokratikleşme programında atılması gerekli ve mümkün ilk adımlar neler olabilir? sorusuna cevap aranmıştır. Yapılması gerekenler kalem kalem belirtilmiştir. Bundan önce, iki önemli husus

üzerine durulmuştur. Birincisi; yukarıdaki sorudan Türkiye'nin demokrasiden hiç nasibini almamış otoriter bir rejim altında olduğu, yapılacak her şeyin demokratikleşmenin ilk adımı olacağı şeklinde yanlış bir düşünceye yer vermemelidir. İkinci husus da, bu türden sorulara verilecek cevapların kişiden kişiye değişmesi olasılığının yüksekliğidir. Burada sunulan kalemler aslında daha önce TANÖR'ün hazırlamış olduğu Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri ve bunu iki yıl sonra güncelleştirme Perspektifleri ve bunu iki yıl sonra güncelleştirdiği çalışmasından hareketle düzenlenmiştir. Bu yazı TANÖR'ün her iki çalışmasının kısa başlıklar halinde özeti şeklindedir.

Bulgular Öneriler: Yazının bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): Parti içi demokrasiye hizmet bakımından belli oranda ön seçim zorunluluğu getiren yasa değişikliğine ihtiyaç vardır, saptaması yapılmıştır.

Öneri (1): Özellikle son genel seçimlerde bunun gerekliliği daha da iyi anlaşılmış olmalıdır. Bu zorunlu önseçim uygulamasının delegelerle değil, partinin bütün üyeleriyle yapılması gereği de unutulmamalıdır.

Bulgu (2): Siyasi Partiler Kanunu Md. 81 ile en demokratik kültürel haklar sıkıntıya sokulmaktadır, saptaması yapılmıştır.

Öneri (2): Azınlık yaratılmasının önlenmesi başlıklı SPK md.81 hükmü kaldırılmalıdır.

Bulgu (3): Ulusal baraj yüzünden son seçimlerde 6 milyon civarında oy, değerlendirme dışı kalmıştır.

Öneri (3): Ulusal baraj düşürülmeli, eğer bu mümkün olmuyorsa ittifak ve işbirliği yasakları kaldırılmalıdır. Belediye başkanları seçimlerinin hala iki türlü hale getirilememiş olmasının sakıncaları, son seçimlerde daha iyi anlaşılmış olmalıdır.

Bulgu (4): Yasama dokunulmazlığı ve yasama sorumsuzluğunun sınırlandırılması şarttır.

Öneri (4): Başka ülkelerde olduğu gibi bu kurumun alanı daraltılmalı, milletvekillerinin suçlanmasına ve yargılanmasına engel olmamalıdır. Yasama sorumsuzluğunda 1982 Anayasası’nın getirmiş olduğu istisna kaldırılmalıdır.

Bulgu (5): Kendi yöneticilerini seçmekten aciz bir üniversitenin hiçbir konuda özerk ve hatta bilimsel açıdan bile özerk olamayacağı saptaması yapılmıştır.

Öneri (5): Üniversite yöneticileri seçimle belirlenmelidir. Önerisi üzerinde durulmuştur. Özerk üniversite mücadelesinin temellerinden birincisi budur saptaması yapılmıştır.

Bulgu (6): CMUK 1982 değişikliklerinin pratikteki yararlarının daha da somutlaştırılması için, DGM alanına giren zanlıların da bunlardan yararlanmaları gerekir.

Öneri (6): CMUK değişiklikleriyle sağlanan güvenceler DGM sanıklarına da uygulanmalıdır.

Bulgu (7): Hukuk devleti yargı denetimi ve mahkemelerin bağımsızlığı konusunda ilk adımlar olarak;

Öneri (7.1.): Yüksek Askeri Şura, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kararları ile olağanüstü hal. Kanun hükmüne kararnamelerine karşı yargı yolu açılmalı,

Öneri (7.2.): 12 Eylül işlemlerine karşı anayasa yargısı yolunu kapatan Anayasa geçici md. 15/3 hükmü kaldırılmalı.

Öneri (7.3.): Memurun Muhakematı Kanunu Muvakkati Yürürlükten kaldırılmalı.

Öneri (7.4.): Yargıçların ve savcılarının güvenceleri konusunda 1961 Anayasası dönemindeki sisteme geri dönmelidir, önerileri getirilmiştir.

4.4.5. “28 Şubat”

[1999a, Devrim Sevinay’ın Yaptığı Söyleşi, **Cumhuriyet** (20.09.1999 s.6).

Bu yazının “İçindekiler’i” bulunmamaktadır.

Yazının Özeti: Bu yazıda, TANÖR 28 Şubat sürecini kendi bakış açısıyla değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeyi yaparken demokrasi, laiklik, irtica gibi kavramları da irdelemiştir.

Bulgular, Öneriler: Bu yazının bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): TANÖR, 28 Şubat kararlarını demokrasiyi ilkesel açıdan zedelemekle birlikte cumhuriyetçi bir müdahale olduğu için “demokrasinin lehine bir tercih” olarak kabul etmiştir.

Bulgu (2): Türkiye’nin irtica ve ayrılıkçı tehditleri içeren bir darboğazdan geçtiğini ancak bu darboğazın yaklaşık 10 yıl içinde aşılabileceğini belirtmiştir.

Bulgu (3): Bulgu (2)’nin devamında “Demokrasi mi Cumhuriyet mi?” çelişkisini yaşamaktan kurtulup, demokratik Cumhuriyetten yana tavrımızı koyacağız, saptaması yapılmıştır.

Öneri: Şu aşamada her üç bulgunun da ışığında zihinlerimiz demokrasinin evrensel standartlarına açık tutulmalıdır.

Bulgu (4): 28 Şubat, demokrasi lehine yapılmış bir tercihtir. İşin maddi yapısı itibarıyla Sayın TANÖR kesin tavrını koymuştur.

Öneri (4): Ancak özellikle bir Anayasacı olarak askerin sivillere dayatmada bulunması göz ardı edilmemelidir, önerisi de eklenmiştir.

Bulgu (5): 28 Şubat, Türkiye’ye özgü bir durumdur, saptaması yapılmıştır.

Öneri (5): Bu karmaşık durum anlaşılmalıdır ama diğer yandan da olması gereken de akıldan çıkarılmamalıdır. Yani, bizler daima Türkiye için demokrasinin ideal ve evrensel standartlarını istemeliyiz.

Bulgu (6): İrtica 10 yıl kadar bir sürede ehlileşecektir, saptaması yapılmıştır.

Öneri (6): Demokrasi mi Cumhuriyet mi? çelişkisini yaşama aşamasına geldiğimizde, tavrımızı demokratik cumhuriyetten yana koymalıyız, önerisi getirilmiştir.

4.4.6. “Türkiye Rüştünü İspatladı”

[2002, Leyla Tavşanoğlu’nun Yaptığı Söyleşi, **Cumhuriyet** (2002, 13 Şubat) s.1]

Söyleşi’nin “İçindekiler’i” bulunmamaktadır.

Söyleşinin Özeti: 1997’de TÜSİAD’ın TANÖR’e hazırlattığı Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri adlı çalışmanın ardından 1999’da bunun devamı niteliğinde diyebileceğimiz Türkiye’de Demokratik Standartların Yükseltilmesi adlı ikinci çalışması gündeme gelmiştir. Bu söyleşi de bu ikinci raporla aradan geçen iki yıl içinde nelerin değişip nelerin değişmediğini, evrensel bir demokrasi için ne gibi önlemler alınması gerektiğini ve demokratikleşmenin anlamı irdelenmiştir.

Bulgular, Öneriler: Söyleşinin bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): Demokrasinin standartları az çok belirmiştir. Ancak örgütlenme biçiminde farklılıklar olabilir, saptaması yapılmıştır.

Öneri (1): Değerlendirmeler yapılırken Türkiye’ye özgü demokrasi anlayışı gözden kaçırılmamalıdır.

Bulgu (2): 1982 Anayasası’na “Anayasa meşru değildir” demek yanlıştır. Çünkü birçok kez değiştirilmiştir. O bile meşruiyetini ispat ediyor, saptaması yapılmıştır.

Bulgu (3): Sivil anayasa derken “sivil”den kasıt askeri olmayansa, askeri olmayan her anayasa demokratiktir veya askeri olmayan her anayasa laiktir diye bir kural yoktur.

Öneri (3): Bu Anayasa’dan şikayetin adı, ya da idealin adı “demokratik anayasa” olmalıydı.

Bulgu (4): Sivil Anayasa, halkın yapacağı anayasa anlamında kullanılıyorsa bu yanlıştır.

Öneri (4): Anayasanın yapılacağı yer bellidir ve uzman ellerde yapılmalıdır.

Bulgu (5): “Biz halkız, anayasamızı kendimiz yapacağız” denildiği zaman yapılış biçimi halkın eseri olabilir, ama içeriği demokratik olacak diye bir kural yok.

Öneri (5): Siyasi bilinci tartışmalı olan bir çoğunluğun dayatmaları anti-demokratik sonuçlar doğurabilir. Bu durum gözden kaçırılmamalıdır.

Bulgu (6): Kopenhag Kriterleri adıyla bilinen standartlara “Türkiye’ye özgü alaturka demokrasiyi bırakın evrensel demokrasinin standartlarına uygun” denilmiştir.

4.4.7. “Anayasa Kalkan Gibi Kullanılıyor”

[2001a, Leyla Tavşanoğlu’nun Yaptığı Söyleşi, **Cumhuriyet**, (26.09.2001).]

Söyleşinin “İçindekiler’i” bulunmamaktadır.

Söyleşinin Özeti: İnsan hakları, demokratikleşme, hukuk devleti konusundaki sorunlarımız irdelenmiştir. Bu sorunların kaynağının 1982 Anayasası olup olmadığı üzerinde durulmuştur.

Bulgular, Öneriler: Söyleşinin bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): Demokratikleşme konusundaki sancılardan bir tanesi yasama dokunulmazlığıdır. Anayasa bunu dondurmıştır.

Öneri (1): Ülkenin önünün açılabilmesi için bu, değiştirilmelidir.

Bulgu (2): Birçok siyasi “Anayasa’yı kalkan olarak kullanıyor” saptaması yapılmıştır.

Öneri (2): Bu sorunun aşılabilmesi için, bunlar yeni anayasa değil, demokratikleşme kavramı içine çekilmelidir.

Bulgu (3): Türkiye’de hukuk siyasetin elindedir, saptaması yapılmıştır.

Öneri (3): Çözüm yine siyasetle aşılmalıdır.

Bulgu (4): Türkiye, tüm sorunlarına rağmen Aydınlanma Devrimi’ni örneklerine kıyasla büyük başarıyla yaşamıştır.

Öneri (4): Türkiye gerçek anlamda çoğulcu bir Batı demokrasisi olabilmek için gerekli alt yapıya sahip olmaya başlamıştır.

4.4.8. “Demokratik Sosyalizm”

[2000c, **Cumhuriyet** (04.01.2000), 6.s.]

Bu yazının “içindekiler’i” bulunmamaktadır.

Yazının Özeti: Bu yazıda, TANÖR, gündemdeki önemli bazı konular hakkında madde madde fikrini açıklamıştır. Bu konulardan bazıları şunlardır: Türkiye – Avrupa Birliği ilişkileri, Kadın Sorunu, Çeteler ve Devlet, Güneydoğu Sorunu, Medya, Sosyalizm...v.s.

Bulgular, Öneriler: Yazının bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): Klasik “tam bağımsızlık” ve “milli devlet” kavramı da tıpkı mutlak milli egemenlik ilkesi gibi yumuşamaya mahkumdur.

Öneri (1): Batı ile bütünleşme, “muasırlaşma”nın bugünkü versiyonu olarak algılanmalıdır.

Bulgu (2): Medya; yolsuzluk, usulsüzlük, çeteleşme v.b. kötülükleri ortaya dökmeye yardımcı olmuştur.

Öneri (2): Bu gerçek, medyanın bir güç ve otorite merkezi olması tehlikesini göz ardı ettirmemelidir.

4.4.9. “Her şeyi İnsanda Arayan Bir Yazara: Server Tanilli”

[1996a, **Cumhuriyet Kitap** (25 Ocak 1996), s.8]

Yazının “İçindekiler’i” bulunmamaktadır.

Yazının Özeti: TANÖR, bu yazısında Server Tanilli’yi çeşitli yönleriyle anlatmıştır. Hukukçuluğu yanında kültür adamlığı yönü üzerinde durmuş ve şöyle demiştir: “Tanilli hukuk öğrenciliği ve yazarlığı yanına çok geçmeden, en sevdiği bilgi halısını seriverdi: Uygarlık Tarihi. O gün bugün de işte daha çok budur; kamuoyu da onu daha çok bu kimliğiyle tanır”.

Bulgular, Öneriler: Yazının bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): Sosyalist Tanilli dünyada ve Türkiye’de meydana gelmiş burjuva demokratik devrimlerinin insanlığa hizmetini, düşünsel, örgütsel v.b. katkılarını hiçbir kompleks duymadan bağrına basmıştır.

Öneri (1): Tanilli sürekli üretmeye devam etmektedir. Son olarak ta Robert Mantran yönetimindeki “Osmanlı İmparatorluğu Tarihi’ni” dilimize kazandırmıştır. Her ne kadar onu okumaya yetişemesekte eserleri dikkatlice incelenmelidir.

4.5. Kitap İncelemesi

Bu bölümde, Bülent TANÖR’ün Anayasa Hukuk Kitapları, İnsan Hakları Hukuku Kitapları, Türkiye tarihi üzerine yazdığı kitaplar ve Demokrasinin gelişimi üzerine yazdığı kitaplar sınıflandırılarak ayrıntılı şekilde irdelenmiştir.

4.5.1. Anayasa Hukuku Kitapları

Bu bölümde, Bülent TANÖR’ün Anayasa Hukuku üzerine yazdığı kitapları irdelenmiştir. Kitaplar, Kartal (2003)’ın Yayın İnceleme Yönetimi (YİY)’ne uyularak irdelenmiştir.

4.5.1.1. Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası

[1969b, İstanbul: Öncü Kitabevi, 239 ss.]

Kitabın “içindekiler”i: Kitap, giriş, konu, metod ve plan dışında genel olarak iki kısımdan oluşmuştur. Birinci kısım, kendi içinde iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, siyasi düşünce hürriyeti kavramı, düşünce hürriyetinin kurucu unsurları ve düşünce hürriyetinin varlığı için gerekli hürriyetler incelenmiştir. İkinci bölümde, siyasi düşünce hürriyeti ve siyasi rejimler kendi içinde üçe ayrılarak incelenmiştir. Bunlar: “Resmi Bir İdeolojiye Bağlı Rejimlerde Düşünce Hürriyeti”, “Resmi Bir İdeolojiye Bağlı Olmayan Rejimlerde Düşünce Hürriyeti” ve “Ara Durumlar”dır. ayrıca bu bölümde, “Resmi İdeolojisi Olmayan Siyasi Rejimlerde İdeolojik Düzenleme Meselesi”, “Meselenin Ortaya Çıkışı ve Konuşma Şekli”, “Doktrinde

Karşılıklı Görüşler ve Pozitif Hukuktaki Yansımalar” şeklinde üçe ayrılarak incelenmiştir.

Kitabın ikinci kısmı da kendi içinde iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, “Siyasi Düşünce Hürriyetinin Sınırlı Olup Olmadığı Konusundaki Görüşler Çatışması ve Düşünce Hürriyetinin Sınırlı Olup Olmadığı Konusunda İleri Sürülen Görüşlerin Değerlendirilmesi” incelenmiştir. İkinci bölümde, “Siyasi Düşünce Hürriyetinin Anayasal Statüsü, Siyasi Düşünce Hürriyetinin Muhtevaca Sınırsızlığının Kaynakları, Düşünce Hürriyetinin Düzenlenmesi ve Siyasi Düşünce Hürriyetiyle ilgili Ceza Mevzuatının Değerlendirilmesi” incelenmiştir.

Kitabın Özeti: Kitabın ana konusu, “1961 Anayasasına göre Siyasi Düşünce Hürriyeti” başlığı altında ikinci kısımda ele alınmıştır. Birinci kısımda ise “Siyasi Düşünce Hürriyeti” kavramı genel olarak ve yabancı ülkelerin siyasi rejimleri açısından ele alınmıştır. Kitabın konusu genel olarak düşünce hürriyeti değildir. Çünkü düşünce hürriyetinin genel statüsü neredeyse uçsuz bucaksızdır. Bu bakımdan kitapta bir takım sınırlamalara gidilmiştir. Örneğin: siyasi ve ideolojik nitelikli düşüncelerin açıklanması hürriyetiyle ilgili konular esas alınmış, siyasi olmayanlara (dini, estetik, ahlaki...) sadece yeri geldikçe değinilmiştir.

İkinci sınırlama “alan” bakımından yapılmıştır. Yani siyasi düşünce hürriyetinin statüsü, Türk Anayasa Hukuku bakımından ele alınmıştır. Üçüncü sınırlama “tarih” yönünden yapılmıştır. Siyasi düşünce hürriyeti sadece 1961 Anayasal rejimi yönünden incelenmiştir. Dördüncü sınırlama “zaman” bakımından yapılmıştır. Siyasi düşünce hürriyetinin normal zamanlardaki rejimi incelenmiştir.

Düşünce hürriyeti iki şekilde tanımlanmıştır. (1)Yazarın Rivero’dan aktardığı tanıma göre “insanın, varlığını duyduğu bütün problemlere vermek istediği cevapları, bizzat seçebilmesi ya da şahsen hazırlayabilmesi; ferdi ve sosyal davranışlarını da bu cevaplara uydurabilmesi imkanındır.” (2)Yazarın

kendi tanımını ise, “insanın serbestçe fikirler edinebilme, edindiği fikir ve kanaatlerden ötürü kınanmama ve bütün meşrû yollardan yararlanarak dışa vurabilme imkân ve serbestliğidir.”

Kitabın Bulguları ve Önerileri: Kitabın genelinden çıkarılan bulgular ve getirilen öneriler şunlardır:

Bulgu (1): 1961 Anayasasına göre, siyasi düşünce hürriyetinin içeriğine düşüncelerin kendisine hiçbir şekilde kayıt konamaz. Her türlü siyasi düşünce, kanaat, doktrin ya da ideolojinin benimsenmesi, savunulması, yayılması, başkalarına telkin ve tavsiyesi ve hatta propagandası, mutlak bir Anayasa garantisi altındadır. Bu serbestlik, düşüncenin yalnız 20 nci madde yoluyla değil, Anayasanın açıkça öngördüğü ya da öngörmediği “başka yollar”la yapılacak açıklamalar için de geçerlidir. Bu konuda tek istisna, siyasi partiler yoluyla yapılacak ifade hareketleri için söz konusudur.

Öneri (1): Siyasi partiler yoluyla yapılacak ifade hareketleri dışında, siyasi düşünce hürriyetinin içeriğine hiçbir şekilde kayıt konmamalıdır.

Bulgu (2): Siyasi düşünce hürriyetinin sınırı, düşünce açıklamalarının, birer “fikir ve kanaatin açıklanması” sınırını aşarak kanun dışı eyleme iteleme ya da çağrı, açık ve doğrudan bir kışkırtma ya da belli somut şartlarda ifade edilmekle kamu düzeni bakımından fiili bir tehlike yaratan ifadeler niteliğini kazanmış olmalarıdır.

Öneri (2): Bu durumda dahi yapılabilecek sınırlama, sırf belli bir somut olay için geçerli, günübirlik bir yasaklama olmalıdır.

Bulgu (3): 1961 Anayasası, siyasi düşünce hürriyetinin içerik olarak sınırlanmasına değil, şeklen düzenlenmesine elveren bir anlama sahip bulunmaktadır.

Öneri (3): Anayasanın sistematik yapısından çıkan bu yorum, Anayasanın ruhuna da uygun düşen tek yorum sayılmalıdır.

Bu eser, TANÖR'ün doktora tezidir. Tezde, 1961 Anayasasına göre siyasi düşünce hürriyetinin sınırsız olduğu, 1961 Anayasasının bütün düşünce, doktrin ve ideolojilerin yayılmasına, savunulmasına, telkin ve tavsiyesine hatta propagandasına açık olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4.5.1.2. Anayasa Hukuku Meseleleri Temel Hak ve Hürriyetlerin Rejimi ve Anayasa Yargısı

[1969a, İstanbul: Filiz Kitabevi, 123 s.]

Kitabın “İçindekiler”i: Önsöz, kısaltmalar ve giriş sayfası dışında kitap, iki kısımdan oluşmuştur. Birinci basım “Temel Hak ve Hürriyetlerin Rejimi” anlatıldıktan sonra kendi içinde iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, “Temel Hak ve Hürriyetler Kavramı”, ikinci bölümde ise “Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması” incelenmiştir.

Kitabın ikinci kısmında “Temel Hak ve Hürriyetlerin Teminatı Olarak Anayasa Yargısı” incelenip giriş yapıldıktan sonra konu dört bölüm halinde incelenmiştir. Birinci bölümde, “Anayasa Yargısının Niteliği”, ikinci bölümde, “Anayasa Yargısının Esasları”, üçüncü bölümde, “Anayasa Yargısının Yolları”, dördüncü bölümde, “Anayasa Mahkemesinin Kararları” yer almıştır.

Kitabın Özeti: Bu kitap, Anayasa Hukuku Pratik Çalışmalarında yararlanılması amacıyla hazırlanmıştır. Türk Anayasa hukukunun “yaşayan” yönünün, mahkeme içtihadlarından oluşması gerçeği göz önünde tutularak, kitaptaki meseleler, Anayasa Mahkemesinin Kararları esas alınarak düzenlenmiştir.

Bu kitaptaki örnek kararlar iki konu üzerinde toplanmıştır. İlk olarak, temel hak ve hürriyetlerin düzenlenişi ve kullanılışı konularıyla ilgilidir. İkinci kısımdakilerse, hak ve hürriyetlerin teminatlarından olan Anayasa yargısı ile ilgilidir.

Kitap, soru-cevap şeklinde pratik çalışma kitabı niteliğinde hazırlanmıştır bu yüzden tek tek kararlara değinilmemiştir.

4.5.1.3. Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar

[1978, İstanbul: May Yayınları, 387 s.]

Kitabın “İçindekiler”i: Bu kitap kendi içinde üç ana kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda, “Sosyal Haklar Kavramı”, ikinci kısımda, “Sosyal Hakların Pozitif Hukuka girişi”, üçüncü kısımda, “Anayasal Tanımanın Hukuki Sonuçları” yer almıştır. Birinci kısım, kendi içinde iki bölümden oluşmuştur. Bunlar: “Sosyal Hakların Ayırtedici Niteliği Konusunda Önerilen Ölçütler ve Bunların Eleştirilmesi” ve “Sosyal Hakların Ayırtedici Niteliği”dir. İkinci kısım kendi içinde üç bölümden oluşmuştur. Bunlar sırasıyla, “Sosyal Hakların Yasal Tanınması”, “Anayasal Tanınma” ve “Sosyal Hakların Uluslararası Hukuka Girişi”dir. üçüncü kısım, kendi içinde iki bölümden oluşmuştur. Bunlar sırasıyla: “Anayasal Tanımanın Doğrudan Etkisi” “Anayasal Tanımanın Yasama Üzerindeki Etkileri” dir.

Kitapta ilk olarak konuya hazırlayıcı olması açısından “*sosyal haklar nedir?*” sorusunun cevabı araştırılmıştır. Bu sorunun cevabı araştırılırken “sosyal haklar nasıl doğmuştur?” sorusuna da doğal olarak girilmiştir. Dolayısıyla bu kısımda ele alınan konular sadece hukuki olmamıştır. Sosyal hakların doğuşu olayının ekonomik, sosyal, siyasi ve ideolojik yönlerine de eğilme zorunluluğu doğmuştur.

İkinci kısımda, sosyal hakların pozitif hukuk metinlerine girişiyle ilgili sorunlar ele alınmıştır. Bunlar: sosyal hakların pozitif hukukta tanınmasına yol açan ya da bunu engelleyen hukuki ve hukuk ötesi etkenler ile, gerek ulusal gerekse uluslararası alanda gerçekleştirilen belli başlı tanıma örnekleridir.

Üçüncü kısımda da, sosyal hakların Anayasalar tarafından tanınmamış olmasının getirdiği hukuki sorunlar incelenmiştir. Burada ağırlık, anayasal güvenceler konusuna verilmiştir.

Sonuçta da, ortaya çıkan genel eğilimlerin özetlenmesinden sonra başlıca iki sorunun cevabı araştırılmıştır. Birincisi, sosyal hakları tanıyan bir batı hukuk sistemi, köklü bir değişiklik anlamına mı gelir? İkincisi de, sosyal hakların anayasal düzeyde tanınmasının, sosyal adalet sorunun burjuva toplumu içindeki çözümünü çabalarına getirdiği ya da getiremediği nedir?

Bu kitabın adından da anlaşılacağı üzere ana konusu “sosyal haklar” dır. Dolayısıyla sosyal haklar sorunuyla çok yakından ilgili bulunsalar bile, sosyal demokrasi, sosyal devlet kavramları konuyu ilgilendirdiği ölçüde ele alınmıştır. Araştırmada, sosyal hukuk ve sosyal haklarla ilgili sorunlar esas olarak Anayasa Hukuku düzeyinde ve burjuva demokrasileri açısından ele alınmaya çalışılmıştır. Buradaki hukuki incelemenin belkemiğini, sosyal hakların Anayasalarca tanınmasının getirdiği siyasi ve hukuki güvencelerin sistemleştirilmesi çabası oluşturmuştur.

Kitabın Bulguları ve Önerileri: Kitabın bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): Teknik ölçüt, sosyal hakları olumlu edim gerektiren haklar olarak tanımlanmıştır.

Öneri (1): Teknik ölçütün özü bu olmakla birlikte, doktrindeki farklı görüşlerde irdelenmelidir.

Bulgu (2): Türk hukuk doktrinde de hakim olan görüşün bu yönde olduğu saptanmıştır.

Öneri (2): Sosyal hakları olumlu edim gerektiren haklar ya da isteme hakları olarak tanımlamanın mantıki sonucu, grev hakkı, sendikal haklar v.s. gibi hakları sosyal haklardan saymamak olmalıdır. Teknik ölçütle ilgili bu saptama yapılmıştır.

Bulgu (3): Sosyal haklar kavramının Anayasa hukuku dışında başka hukuk dallarının sosyoloji ve siyasal bilimlerin alanına da taşıdığı saptanmıştır.

Öneri (3): Sosyal haklar araştırılırken Anayasa hukuku dışındaki bazı hukuk kollarından ve Hukuk’a komşu bilim dallarının verilerinden yararlanılmalıdır.

4.5.1.4. İki Anayasa 1961-1982

[1994a, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 177 s.]

Kitabın “İçindekiler”i: Kitap, önsöz ve giriş yerinin ardından iki ana bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm “1961 Anayasasına Doğru Geriye Bakışlar”ı kendi içinde altı alt başlık halinde incelemiştir. Bunlar sırasıyla, “Anayasanın Ortaya Çıkışı”, “Anayasanın Getirdiği”, “Anayasaya İlk Tepkiler”, “12 Mart Dönemi Anayasa Değişiklikleri”, “Anayasaya Son Tepkiler”, “Toplu Bir Değerlendirme” dir. ikinci bölüm, “1982 Anayasasına İlk Bakışlar” kendi içinde beş alt başlık halinde incelenmiştir. Bunlar sırasıyla, “Anayasanın Oluşumu”, “Devletin Yenilenen İç Yapısı”, “Devlet Karşısında Birey ve Toplum”, “Anayasanın Topluca Değerlendirilmesi”, “Anayasal Sistemin Korunması” şeklindedir.

Kitabın Özeti: Kitabın birinci bölümünde 27 Mayıs 1960 Hareketinden sonra yeni bir anayasaya yönelik incelenmiştir. Yeni bir anayasaya doğru gidilirken yeni anayasanın getirdikleri yani anayasanın üstünlüğü, devletin iktidarının bölüştürülmesi ve temel hak ve özgürlükler konularına değinilmiştir. Bu temel oluşturulduktan sonra anayasa (1961) yöneltlen ilk eleştirilen dile getirilmiştir. Örneğin; Celal Bayar’ın Anayasa eleştirisi ve AP’nın yeni anayasaya bakışı.

Dönemin önemli olaylarından 12 Mart Muhtırası ardından 1961 Anayasasında yapılan değişiklikler irdelenmiştir. 12 mart Dönemi Anayasa değişikliklerinin ardından, 1978 – 1980 döneminde Anayasaya yöneltlen son tepki tezleri irdelenmiştir. Kitabın birinci bölümünde son olarak toplu bir değerlendirme yapılarak iki anayasa anlayışının beraberinde iki demokrasi

anlayışını doğurduğu, anayasanın yapısal zorlukları ve beraberinde gelen güçsüzlük tezleri, sisteminin teknik kusurlarıyla analiz edilmiştir.

Kitabın ikinci bölümünde, 1982 Anayasası'nın oluşumuna, dinamiklerine ve siyasal felsefesinin temellerine değinilmiştir. Devletin yenilenen içyapısında siyasal iktidar – askeri güç ikilemi irdelenmiş, bu ikilem karşısında sistemin dayandığı üç sacayağı (yasama – yürütme – yargı) toplu olarak değerlendirilmiştir.

Kitapta genel olarak ilk bölümde 1961 Anayasası tüm olumlu ve olumsuz yönleriyle eleştirilmiş, ikinci bölümde de 1982 Anayasası ayrıntısıyla irdelenmiştir. İki Anayasanın ayrıntılı incelenmesi, genel olarak bakıldığında ikisinin karşılaştırılmasını da yapmış olmaktadır.

Kitabın Bulguları ve Önerileri: Kitabın bulguları ve önerileri şunlardır:

Bulgu (1): Türkiye’de çok partili hayata geçildiğinden bu yana, klasik – liberal demokrasi bağlamı içinde, başlıca iki demokrasi anlayışı etkili olmuş, bunlar da iki anayasa anlayışını doğurmuştur. Bu anlayışlardan birincisi Demokrat Parti ve Adalet Partisi tarafından temsil olunandır, ikincisi Cumhuriyet Halk Partisi tarafından temsil olunandır.

Bulgu (2): DP/AP çizgisi siyasal faaliyet alanının sınırlı tutulmasından yana olmuş, kendi denetimi dışındaki örgütlü toplum kesimlerinin, baskı gruplarının ve kamuoyunun siyasal iktidarı etkileyici faaliyetlerini iyi karşılamamıştır. Yönetilenlerin yönetenler üzerindeki fiili ve siyasi etkilerine bu şekilde karşı çıkış saf milli egemenlik görüşünün ifadesidir.

Bulgu (3): CHP’nin simgelediği ikinci demokrasi ve anayasa anlayışı ise, birincisine kıyasla katılmacı nispeten daha çoğulcu ve dengeci demokrasiden yana olmuştur.

Bulgu (4): 1961 Anayasası, birinci çizginin savunduğu ve 1924 Anayasasının dayandığı saf temsili demokrasiden farklı olarak yarı temsili modeli benimsemiştir.

Öneri: Her üç bulguya genel olarak kitabın getirdiği öneri ise, nispeten daha katılcı ve daha çoğulcu bir siyasal sistemi temsil eden ikinci çizginin benimsenmesinin daha demokratik olacağı görüşüdür. Bu bağlamda, 1961 Anayasası sistemi de onay görmüştür.

Bulgu (5): 1961 Anayasasının esas sorunsalı, iki çizgi arasında yeni ve ortak bir anayasal platform oluşturmamasıdır.

Öneri: Sivil toplumun bu iki ana eğilimi bu sorunsalı aşmak için siyasal sistemin işlerliğini sağlayacak ulusal uzlaşma zeminini yaratmalıydı. Ayrıca bu konuda sol özellikle de CHP anayasadaki işlemez noktaların değiştirilmesi fikrine kapalı kalmamalıydı.

Bulgu (6): Türkiye 1961 Anayasasıyla kalkınmayı, sosyal adaleti ve demokrasiyi birlikte gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.

Öneri: “Kalkınma – sosyal adalet – demokrasi” üçgeni az gelişmiş ya da gelişme yolundaki bir ülkede uzlaştırılması zor unsurlardan kuruluydu. Dolayısıyla olması gereken özlenen değil, olan göz önüne alınmalıydı.

Bulgu (7): 1961 Anayasasında yürütme 1924 Anayasasına oranla daha güçlüydü.

Öneri: 1961 sisteminin zayıf yürütmeye yol açtığı görüşü ancak siyasal pratik için kısmen geçerli olacak bir iddia olmalıdır. Zira 1924 Anayasası döneminde yürütme kağıt üstünde zayıf görünmektedir.

Bulgu (8): 1961 Anayasasının hem özelde, hem de genel olarak önemli teknik zaafı vardı.

Öneri: 1961 Anayasası normal işleyişli bir sistemi varsaymıştır. Olağanüstü koşulları da yeterince hesaba katmalıydı.

Bulgu (9): 1982 Anayasası, toplumsal sorunların büyük çapta 1961 Anayasasından kaynaklandığı düşüncesinin bir sonucu olarak kurulmuştur.

Öneri: Her sorunu anayasayla çözmek merakıyla hareket edilmemelidir.

Bulgu (10): 1961 Anayasası da aynı arayışın ürünüdür. Ancak 1982 Anayasasında önerilen çözümler 1961’dekilere zıt olarak otoriter yöndedir.

Öneri: Sorunlara karşı anayasaların önereceği çözümler otoriterlikten uzak olmalıdır.

4.5.1.5. Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)

[1996b, İstanbul: Afa Yayıncılık A.Ş., 328 s.]

Kitabın “İçindekiler”i: Kitap üç ana kısma ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla “Osmanlı İmparatorluğu Dönemi”, “Ulusal Devletin Kurulması” ve “Çok Partili Rejim Dönemi” dir. Birinci kısım, kendi içinde beş bölümden oluşmuştur. Bunlar sırasıyla, “Gerileme Döneminde Devlet Düzeni”, “Tanzimata Hazırlık Dönemi”, “Tanzimat Dönemi”, “Birinci Meşrutiyet” ve “İkinci Meşrutiyet”tir. İkinci kısım, kendi içinde iki bölümden oluşmuştur. Bunlar, “1921 Anayasası Dönemi” ve “1924 Anayasası Altında Çok Partililik”, “1961 Anayasası Dönemi”dir.

Kitabın Özeti: Kitapta, siyasal yeniliklerin başlaması olarak kabul edilen III.Selim’in tahta çıktığı 1789’dan, bugünkü anayasal sisteme kadar yani 1980’e kadar irdelenmiştir. Üç ana kısma ayrılan kitapta şu soruya cevap aranmıştır: 200 yıllık siyasal – anayasal değişimlerin ne gibi merkezi sorunları olmuştur? Üç ana kısım çeşitli bölümlere ayrılmıştır. Bu bölümlerin ele aldığı konular aşağı yukarı aynıdır. Her siyasal – anayasal değişim dönemi “hazırlanış ya da oluşum”, “getirilenler ya da katkılar”, “uygulama” ve “değerlendirmeler” şeklinde irdelenmiştir. Hazırlanış ve oluşumlarda, değişime yol açan olaylar, etkenler, dinamikler ya da itici güçler ele alınmış getirilenler ve katkılarda, kurum, kurul ya da belge şeklindeki ürünler

incelenmiştir. Uygulamalarda reform anayasal – siyasal belge ya da anayasa tipi yenilikler, uygulamada nasıl bir yol izlemiştir? Sorusu irdelenmiştir. Değerlendirmelerde ise, her bir siyasal – anayasal basamak topluca değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sırasında doktrindeki benzer ve farklı görüşlerde devreye sokulmuştur.

Devlet sisteminin çözülmesi gerileme döneminde, iki aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşamada, üç temel unsur vardır. Bunlar; padişah, ulema ve yeniçeridir. Bu olgular zamanla yozlaşmış ve aralarındaki uyum bozulmuştur. İkinci aşamada, feodal muhalefet ve ulusal hareketler, sistemi yıpratmıştır. Özetle, gerileme döneminde Osmanlı İmparatorluğunun devlet sistemindeki çözülme, hem merkez organların hem de taşra yönetiminin bozulmasında, kural ve kurumların yerini fiili durumların ve keyfiliğin almasında kendini göstermiştir. Devamında anayasal gelişmeler incelenmiştir. Bu gelişmeler; Sened-i İttifak'ın hazırlanışı, II.Mahmut dönemi yenilikleri, Tanzimat dönemi, Abdülhamit dönemi, I.Meşrutiyet dönemi, 1876 Anayasası, II.Meşrutiyet Dönemi, 1909 Anayasa Değişiklikleri, 1921 Anayasası, 1924 Anayasası ve 1961 Anayasasıdır. Bunların yapım usulleri, toplumsal tabanları, yapısal ve düşünsel boyutları ayrıntısıyla irdelenmiştir.

Kitabın Bulguları ve Önerileri: Kitabın bulguları ve önerileri şöyle özetlenebilir:

Bulgu (1): Siyasal-anayasal gelişmeler Osmanlı – Türk anayasa hukuku açısından ilk önemli ürünü “Sened-i İttifak” adlı belgedir.

Öneri (1): Sened-i İttifak ile keyfilik, zulüm, soruşturmada cezalandırma gibi handikapların ortadan kalkmasıdır. Kamunun önemli bir kazancıdır. Esas olarak yeni bir kurum meydana getirmese de, bu kazançların hukuki niteliği irdelenmelidir.

Bulgu (2): II. Mahmut reformculuğunun en önemli özelliklerinden biri, Tanzimat'ı haber veren geniş bir yasacılık hareketi başlatmasıdır.

Öneri (2): II. Mahmut'un yenilik yaparken uyguladığı yöntemler tartışmalıdır. Bunlar; despotizm tartışmaları ve idareyi merkezileştirici rasyonalizasyonlarıdır. Reformlar irdelenirken bu tartışmalar gözden kaçırılmamalıdır.

Bulgu (3): I.Meşrutiyet döneminde yine iktidarın sınırlanması olgusu ortaya çıkmıştır. Ancak, Anayasanın yapılışı göz önüne alındığında bu sınırlamanın içten bir sınırlama olduğu görülmüştür.

Öneri (3): Bu durumun ortaya çıkmasında toplumsal baskıların rolü unutulmamalıdır.

Bulgu (4): 1876 Anayasası, değiştirilme usulleri göz önüne alındığında katı bir anayasadır.

Öneri (4): Normalde katı anayasalar, iktidarın sınırlandırılması, temel hak ve özgürlüklerin korunması amacını güder. Ancak, 1876 Anayasasındaki katılımın esas nedeninin padişahın korunması olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Bulgu (5): II.Meşrutiyet, asker ve sivil Jön Türkler'in geniş teşkilatlanmasıyla tam bir destek bulmuştur. 1908 hareketi saray katında bir darbe olmamıştır.

Öneri (5): Jön Türklerin daha çok büyük tüccar ve ağa olmayan orta sınıfa hitap etmesi gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü bu durum, 1908 hareketini toplumsal tabanlı hale getirmiştir.

Bulgu (6): 1909 değişiklikleriyle adeta yeni bir anayasa meydana getirilmiştir. En önemlisi, bu değişiklikle Osmanlıda ilk defa kuvvetler ayrılığı rejimi ortaya çıkmıştır.

Öneri (6): Yürütmenin, Anayasanın ilk halinde olduğu gibi padişaha karşı değil parlamentoya karşı sorumlu olması da gözden kaçırılmamalıdır.

Bulgu (7): 1921 Anayasasının en devrimci özelliği *“Hakimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir”* hükmüdür.

Öneri (7): Kanun-i Esasi egemenliği padişaha bırakmıştır. 1921 Anayasası bunu halka vermiştir. Bu önemli karşılaştırmalar yapılmalıdır.

Bulgu (8): Parlamenter sisteme doğru kayış ilk defa 1924 Anayasasında görülmüştür.

Öneri (8): 1924 Anayasası iki anayasalı döneme son vermiştir.

Bulgu (9): 1961 Anayasası, getirdiği güvencelerle ve haklarla günlük hayata giren ilk anayasa olmuştur.

Öneri (9): 1961 Anayasası, olağan durumlara göre düzenlenmiştir. Oysa olağanüstü durumlarda göz önüne alınarak düzenlemeler yapılmalıydı.

4.5.1.6. 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku (2001 Anayasa Değişikliklerine Göre)

[2004a, Necmi Yüzbaşıoğlu ile birlikte, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 539 s.]

Kitabın “İçindekiler”i : Kitap altı ana bölümden oluşmuştur. Kitabın ilk üç bölümü Bülent TANÖR, tarafından, son üç bölümü ise Necmi Yüzbaşıoğlu tarafından yazılmıştır. Birinci bölüm, “Anayasanın Oluşumu” başlığı taşımakta olup, kendi içinde dört alt başlıktan oluşmuştur. Bunlar sırasıyla, “Askeri Müdahale ve Rejim”, “Anayasa Yapımı”, “Anayasanın Uygulamaya girişi” ve “Anayasanın Evrimi”dir. ikinci bölüm, “Anakuruluşun Temelleri” başlığını taşımakta olup kendi içinde yedi alt bölümden oluşmuştur. Bunlar sırasıyla, “Anayasanın Bazı Özellikleri”, “Devletin Şekli: Cumhuriyet (md.1)”, “Cumhuriyetin Nitelikleri (md.2)”, “Devletin Bütünlüğü (md.3)”, “Egemenlik”, “Eşitlik (md.10)”, “Anayasanın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü (md.11)”. Üçüncü bölüm, “Temel Haklar, Özgürlükler ve Ödevler” başlığını taşımakta olup, kendi içinde iki alt bölümden oluşmuştur. Bunlar; “Genel Hükümler” ve “Temel Hak ve Özgürlük Türleri”dir. Dördüncü bölüm, “Yaşama” başlığını taşımakta olup kendi içinde beş alt bölümden oluşmuştur. Bunlar sırasıyla; “TBMM’nin Kuruluşu”, “Milletvekillerinin Seçimi” “TBMM

Üyelerinin Hukuki Statüsü”, “TBMM’nin iç Yapısı ve Çalışma Düzeni” ve “TBMM’nin Görev ve Yetkileri”dir. Beşinci bölüm, “Yürütme” başlığını taşımakta olup kendi içinde dört alt bölümden oluşmuştur. Bunlar sırasıyla, “Yürütmenin Yapısı”, “Yürütmenin Düzenleme Fonksiyonu ve Düzenleyici İşlemleri”, “Olağanüstü Yönetim” ve “Hükümet Sisteminin Niteliği”dir. Altıncı bölüm, “Yargı” başlığını taşımakta olup kendi içinde üç bölümden oluşmuştur. Bunlar sırasıyla, “Yargı Fonksiyonunun Niteliği ve Yargının Kuruluşu”, “Yargının Temel İlkeleri” ve “Anayasa Yargısı”dır.

Kitabın Özeti: Kitabın birinci bölümünde 1982 Anayasasını doğuran asıl etkenler üzerinde durulmuştur. Bu da beraberinde askeri müdahale ve rejim sorunsalını irdelemeyi gerektirmiştir. Burada, askeri müdahalenin ortaya çıkış nedenleri, rejimde meydana gelen değişiklikler ve 1982 Anayasasını doğuran ortam birinci etken olarak analiz edilmiştir. İkinci etken olarak, 1982 Anayasasının hazırlanışı ve kabulü aşamaları irdelenmiş, ağırlık Kurucu Meclis ve halk oylaması sürecine odaklanmıştır. Yeni Anayasanın oluşum süreci, bu metnin kabulüyle tamamlanmış olmadı, engebeli bir geçiş dönemi yaşamıştır. Aynı zamanda siyasal yaşamda kıvrımlara uğramıştır. Tüm bunlar Anayasanın Uygulamasıyla ilgili olduğundan, “Anayasanın Uygulamaya Girişi” başlığı altında bu konular irdelenmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz üç etken, 1960 – 61 modeliyle karşılaştırmalı incelenmiştir. Bilindiği gibi, 1961 Anayasası da, 1982 Anayasası gibi askeri darbe ertesinde doğmuştur. Bu önemli ortak nokta, iki anayasanın karşılaştırmalı analizini gerekli kılmıştır. Kitapta bu karşılaştırmalar, tablolar halinde, son derece sistematik şekilde verilmiştir. “Anayasanın Evrimi” başlığında, Anayasanın uğramış olduğu tepkiler ve değişiklikler irdelenmiştir.

Kitabın ikinci bölümünde “Ana kuruluşun Temelleri” başlığında, Anayasa’daki Genel Esaslar başlıklı Birinci Kısımda yer alan hükümler (md.1-11) irdelenmiştir. Önce Anayasanın özellikleri ardından devletin şekli, nitelikleri, bütünlüğü egemenlik, eşitlik ve son olarak anayasanın üstünlüğü ve

bağlayıcılığı irdelenmiştir. “Temel Haklar, Özgürlükler ve Ödevler” başlıklı üçüncü bölümde temel hak ve özgürlüklerin niteliği, sınırlanması, kötüye kullanılmaması, sınırlanmasının çerçevesi ve durdurulması konuları ayrıntısıyla irdelenmiştir. Çünkü temel hak ve özgürlükler, anayasal güvenceye bağlanmış insan hakları olup yazar tarafından “anayasal haklar” olarak nitelendirilmiştir. “Yasama” üst başlıklı dördüncü bölümde adından da anlaşılacağı üzere yasama organı ayrıntılı şekilde irdelenmiş, seçim konusu da anlatılmıştır. “Yürütme” üst başlıklı beşinci bölümde yürütme organımız “Cumhurbaşkanlığı” ve “Bakanlar Kurulu” ayrıntılı şekilde irdelenmiştir. Kitabın “Yargı” üst başlıklı son bölümünde yargı organları irdelenmiş, yargı bağımsızlığı ve Anayasa yargısı üzerinde ayrıntılı şekilde durulmuştur.

Kitabın Bulguları ve Önerileri: 1982 Anayasasını kuruluşundan, kabulüne; uygulamasından sorunlarına tüm yönleriyle ele almış olan bu kitabın bulgu ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1) : 27 Mayıs 1960’ın nedenleri, DP’nin baskıcı rejimi, Atatürkçülükten ödünler ve orta sınıfın zayıflaması olmasına karşın, 12 Eylül 1980 hareketinin nedenleri anarşi, terör, aşırı akımlar, irticaî fikirler ve devlet organlarının ataletidir.

Bulgu (2): 27 Mayıs 1960’ın hedefleri; hürriyet demokrasi, hukuk devleti, iktidarı sınırlamak, devrimleri korumak ve sosyalliktir. 12 Eylül 1980 hareketinin hedefleri ise devlet otoritesini kurmak ve pekiştirmektir.

Öneri: Olması gerekene yakın hedefler 27 Mayıs 1960’ın hedefleri olmalıydı. 1961 Anayasası sırf normal dönemleri düzenleyen bir anayasa olmamalıydı.

Bulgu (3) : 27 Mayıs 1960’ın rejimi, liberalizme ve sola açık, kitle canlılığını teşvik edicidir. Oysa 12 Eylül 1980 hareketinin rejimi, sola kapalı, merkez sağa açık, baskıcı ve bütün yurttaki sıkıyönetimi öngörür.

Bulgu(4): Kitapta belirtilen tüm ayrımlardan yola çıkılarak 27 Mayıs 1960 “Devrim” olarak isimlendirilmiş, 12 Eylül 1980 ise “Harekat” (Bayrak Harekatı) olarak isimlendirilmiştir.

Öneri: Olması gereken “*Devrim*” isimlendirilmesidir. Çünkü devrim kelimesi yeniliği çağrıştırır.

Bulgu (5): 1982 Anayasası, askeri otorite ve güdümlü-anti demokratik halkoylaması (plebisit) ile kabul edilmiştir.

Öneri: Demokratik anayasalar, demokratik meclisler ya da serbest halkoylaması tarafından yapılmalıdır.

Bulgu (6): Varoluş nedenleri bakımından 1961 ve 1982 Anayasaları arasında anlamlı farklılıklar vardır.

Bulgu (7): 1961 Anayasasında kurgu, meşruluk kaybına uğramış bir iktidara karşı direnme ve devrim hakkını bizzat milletin kullandığı söylemine oturtulmuştur.

Bulgu(8): 1982 Anayasası, devletin zayıf düşürüldüğünden yakınmış ve millete de pasif ve ikincil bir işlev tanımıştır.

Öneri: Olması gereken millete aktif ve birincil bir işlevin tanınmasıdır.

Bulgu (9): Mustafa Kemal Atatürk “Benim en büyük eserim Türkiye Cumhuriyeti’dir” derken, ne devlet başkanının seçimle işbaşına geldiği hükümet biçimini ne de sadece demokratik egemenlik doktrinini kastetmiştir. Bu cümleyle anlatılan bir bütün olarak “Türk Devrimi”dir.

Bulgu (10): Temel hak ve özgürlükler, anayasaya bağlanmış insan hakları olup, “anayasal haklar” diye de nitelendirilebilirler.

Konumuz gereği sadece Sayın TANÖR’ün bulgu ve önerilerine yer verilmiştir.

4.5.2. İnsan Hakları Kitapları

Bu bölümde, Bülent TANÖR'ün “İnsan Hakları” üzerine yazdığı kitapları irdelenmiştir.

4.5.2.1. TCK.142 Madde Düşünce Özgürlüğü ve Uygulama

[1979b, İstanbul: Forum Yayınları, 152 s.]

Kitabın “İçindekiler”i: Kitap giriş dışında altı ana bölümden oluşmuştur. Bunlar sırasıyla “Anayasaya Uygun Düşünmek Zorunda mıyız?”, “Özgürlüklerle ilgili Anayasa Kuralları Düşünceyi Sınırlıyor mu?”, “Bilimsel Düşünmek Zorunda mıyız?”, “Demokrasi ve Düşünce Özgürlüğü”, “Anayasamıza Göre Düşünce Özgürlüğü Sınırsızdır” ve “TCK. 142 Neyi Yasaklıyor?”

Kitabın Özeti: Kitap Server Tanilli'ye armağan edilmiştir. Kitabın amacı ve konusu birbirini tamamlayan iki soruya cevap aramaktan ibarettir. Birincisi, anayasamız ve demokrasi anlayışı açısından düşünce özgürlüğü sınırlanabilir mi? İkincisi de, birinci soruya verilen cevabın ışığında, TCK. Md.142'nin durumu nedir? Kitap Yazar'ın nitelemesiyle bir bakıma 1969 Tarihli “Siyasi Düşünce Hürriyeti ve Türk Anayasası” başlıklı kitabının da savunduğu fikirlerin yeni ve somut olaylara bir kez daha uygulanması niteliğinde sayılabilir.

Kitapta fikir suçunun olamayacağı görüşü savunulmakta “propaganda suçu” kavramına karşı çıkılmaktadır. Aynı konuda Anayasa Mahkemesi, Yargıtay Kararları ve bazı hukukçuların aynı yöndeki görüşleri eleştirilmiştir. Anayasa mahkemesinin TCK.142 ile ilgili itirazı biçim yönünden reddeden Mart 1979 kararı da basında çıkan haber esas alınarak eleştirilmiştir. Yazara göre, sistemin içinde düşünmek, zaten bu alan bir anayasal güvenceye bağlı olduğundan, özgürlükten yararlanmak sayılamaz. Özgürlük ve açıklık Anayasanın çerçevesinde bitmez; tam tersine oradan başlar. Yazarın bu konuda farklı düşünenlere karşı dayandığı nokta burası olmuştur. Düşünce

özgürlüğü, asıl anayasal çerçeve dışındaki alan için bir anlam taşır. Yoksa, Anayasada olanı beğenmek ya da savunmak için düşünce özgürlüğüne ihtiyaç yoktur.

Kitabın Bulguları ve Önerileri: Kitabın bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): TCK. 142, düşüncüyü cezalandırmaktır. *“Fikir suçu”* koymak, TCK 142’nin birinci özelliğidir.

Bulgu (2): TCK. 142 öteden beri son derece antidemokratik şekilde uygulanmıştır.

Bulgu (3): Anayasa Mahkemesinin TCK 142’yi Anayasaya uygun bulurken dayandığı bir ayrımın uygulamada benimsenmediğidir.

Bulgu (4): TCK 142’nin hangi tür düşünceleri yasakladığı bir türlü anlaşılamamıştır.

Öneri: TCK. 142 ile ilgili yazarın en önemli önerisi, her şeyden önce AYM’nin daha evvel yapmış olduğu gibi davacının gerekçelerine cevap getirmekle yetinmemeli, “Fikir suçları”nın anayasamız ve demokrasi ilkeleri karşısındaki durumunu bütün yönleriyle ele almalıdır.

4.5.2.2. Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu

[1994b, İstanbul: BDS Yayınları, 343 s.]

Kitabın “İçindekiler”i: Kitap üç ana bölüme ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla “İhlallerin Boyutları”, “İhlallerin Kaynakları” ve “İhlallerin Hukuk-Ötesi Boyutları”dır.

“İhlallerin Boyutları” adlı birinci bölüm kendi içinde on iki alt bölüme ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla; “Kişi Dokunulmazlığı”, “kişi Özgürlüğü ve Güvenliği”, “İnanç ve Din Özgürlüğü”, “Düşünce Özgürlüğü”, “Kitlesel İletişim Özgürlükleri”, “Bilim ve Sanat Özgürlüğü”, “Dernek Özgürlüğü”, “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Özgürlüğü”, “Kollektif Sosyal Haklar”,

“Siyasal Haklar”, “Hak Arama Özgürlüğü” ve “Karşılaştırmalı Bir Sentez Denemesi”dir.

“İhlallerin Kaynakları” adlı ikinci bölüm kendi içinde dört alt bölümden oluşmuştur. Bunlar sırasıyla, “İdari Davranışlar”, “Yasa ve Yasakoyucu”, “Anayasa” ve “Yargı”dır.

“İhlallerin Hukuk-Ötesi Boyutları” adlı üçüncü bölüm, kendi içinde üç alt bölümden oluşmuştur. Bunlar sırasıyla, “Batılı olmak”, “Üçüncü Dünyalı olmak” ve “Türkiye’li Olmak”tır.

Kitabın Özeti: Kitabın ilk iki bölümünde, insan hakları sorununun “hukuku boyutları” ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise insan hakları konusunun hukuk ötesi boyutları irdelenmiştir.

Türkiye’nin insan hakları sorunu incelenirken, sorun bütün hak ve özgürlükler açısından değil, seçilmiş bazı kategoriler çerçevesinde, toplumun özel kesimleri açısından değil genel olarak, esas olarak Devletten gelen ihlaller üzerinde yoğunlaşarak, ama zaman zaman toplumdan ve bireylerden gelen müdahaleler göz önüne alınarak, uluslararası hukuktan çok iç hukuk bağlamında, askeri yönetim ve olağanüstü yönetim dönemlerinden çok sivil ve olağan dönemler açısından incelenmiştir.

Birinci bölümde sorunların temeline inilmiş ve sorunların nedenleri irdelenmiştir. İkinci bölümde sorunun hukuk sisteminden çoğalan yönleri ve son bölümde sorunun kültürel, siyasal, toplumsal vb. yönleri araştırılmıştır. Yazarın bölümleri adlandırması konuyu daha iyi algılamamızı sağlamıştır. İhlallerin boyutları “Fotografi” olarak adlandırılmış, ihlallerin kaynakları “Radyografi”, ihlallerin hukuk-ötesi boyutları da “Tomografi” olarak adlandırılmıştır.

Kitabın Bulguları ve Önerileri: Kitabın Türkiye’nin insan hakları sorunu için bulgu ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): Türkiye, 1839’dan beri “insan hakları”, 1876’dan beri “anayasal yönetim”, 1908’den ve özellikle 1945’ten bu yana da “çoğulculuk” konularında önemli mesafeler almıştır.

Öneri: Türkiye’nin, çoğulcu-özgürlükçü sistemi aramada sürekli bir yönelim göstermesi, insan hakları performansı açısından da batı demokrasileriyle karşılaştırılmasını mümkün kılmalıdır.

Bulgu (2): “İnsan haklarına saygılı bir demokrasi” olmak, aynı zamanda devletin resim tezidir.

Öneri: Türkiye, insan hakları düzeyi açısından “referans grubu” olan birinci kümenin ölçülerine göre değerlendirilip eleştirilmelidir.

Bulgu (3): “Türkiye’de özgürlük asıl, sınırlama istisnadır.” kuralı, özellikle 1980’den bu yana fiilen geçerli değildir.

Öneri: Olması gereken klasik batı demokrasilerinde olduğu gibi “özgürlük asıl, sınırlama istisnadır” kuralıdır.

Bulgu (4): Türkiye’de insan hakları ihlalleri adeta kurumsallaşmıştır.

Öneri: Dolayısıyla Türkiye’nin insan haklarına saygılı, uygar, demokratik ülkeler arasında esasen bulunduğundan söz edilmemelidir.

Bulgu (5): Batı ülkelerinden bazılarında rastlanan sınırlı ve geçici olumsuzlukların hepsi Türkiye’de yaygın ve sürekli olarak vardır.

Öneri: Demokrasi ile askeri rejimler arasında gelgitleri yaşayan ve ikinci grup ülkeler diye nitelenen rejimlerden (Latin Amerika, vb.) söz edilirken, Türkiye’nin de bu küme içinde görülmesi gereklidir.

Bulgu (6): Türkiye, ikinci grup olarak adlandırılan ülkeler arasında yer almakla birlikte, normal dönemlerde bile insan hakları standartlarına uygun davranmamakta direnen tek ülkedir.

Öneri: Yukarıdaki bulguyu doğrulayan mevzuat uygulamaları incelenmelidir.

Bulgu (7): Türkiye’de insan hakları ihlalleri, özellikle 1980 sonrası Türk hukuk sisteminden kaynaklanmıştır.

Öneri: 1980 sonrası “hukuk” kavramının Türkiye’de aldığı yeni biçim ve işlev sorgulanmalıdır.

Bulgu (8): 1982 Anayasasının mantığı, doğal haklar teorisini yoran bir yaklaşımdır.

Öneri: Doğal haklar, klasik ve felsefi anlamıyla doğuştan sahip olunan haklar olmalıdır. 1982 Anayasası bunları sadece anayasada gösterilenlerden ibaret saymıştır.

Bulgu (9): Günümüzün Türkiye’inde insan hakları anayasal ve yasal yasaklamalar, idari izin sistemi ve müdahaleler ile yargı yaptırımlarından oluşan dar bir üçgenin içine hapsedilmiş bulunmaktadır.

Öneri: 1980’lerde ağırlaşan Türkiye’nin insan hakları krizi, 1990’larda da sürmektedir. Ancak krizlerden daha olumluya gidilebileceği de unutulmamalıdır.

4.5.2.3. Fotoğraflarla Türkiye’de İnsan Hakları [1839-1990] Human Rights in Turkey: A Photographic Account

[2004b, İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayını, 63 s.]

Bu kitap, Avrupa Birliği’nin mali katkısı ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın katılımıyla basılmıştır. Kitabın “İçindekiler’i” bulunmamaktadır. Çünkü kitapta, 1839’dan 1990’a kadar insan hakları üzerine çekilen çeşitli fotoğraflar ve resimler yer almıştır. “Fotoğraflarla Türkiye’de İnsan Hakları Sergisi” 9-30 Aralık 1995’te Atatürk Kültür merkezi Büyük Sergi Salonunda düzenlenmiştir. Kitabın metin kısımları Sayın TANÖR tarafından hazırlanmıştır. Kitabın yarısı Türkçe metin, kalan yarısı aynı metnin İngilizce çevirisinden oluşmuştur.

Kitapta yer alan bazı fotoğraf ve resimler şöyledir:

(1) İstibdat döneminde Batı’da yapılan bir Abdülhamit kartpostalı.

(2) 31 Mart Vakası. Hareket Ordusu'nun gelişinden sonra İstanbul'da asılanlar (1909).

(3) 27 Mayıs sonrasında, Milli Birlik Komitesi (MBK) üyeleri üniversite açılışında (1960).

(4) 12 Eylül dönemi, Danışma Meclisi yemin töreni (1981).

(5) 12 Eylül döneminde 17 yaşında idam edilen siyasi hükümlü Erdal Eren (1980).

(6) Kızıldere Olayları (1972).

(7) Abidin Dino'nun 1951-52 yılları arasında yaptığı işkence desenleri.

(8) İstanbul Şişli Emniyet Amirliğinde saçları kesilen bir travesti (1986).

(9) Barış Derneği davası (1984).

(10) Düşünceleri nedeniyle yüzlerce yıl hüküm giyen İsmail Beşikçi (1990).

(11) TCK.438. maddesine "Fahişeye tecavüzde ceza indirimi"ne karşı kadınlar yürüyüşü (1990).

Kitaptaki fotoğraflar ve resimler incelendiğinde, Türkiye'de daima bir "insan hakları" sorununun varlığı göze çarpmaktadır.

4.5.3. Türkiye Tarihi Üzerine Yazdığı Kitapları

Bu bölümde, Bülent TANÖR'ün Türkiye Tarihi üzerine yazdığı kitaplar ayrıntılı şekilde irdelenmiştir.

Kitaplar irdelenirken yine Kartal (2003)'ün "Yayın İnceleme Yöntemi" (YİY)'den yararlanılmıştır.

4.5.3.1. Kurtuluş-Kuruluş

[2003, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 427 s.]

Kitabın "İçindekiler"i: Kitap, iki ana bölümden oluşmuştur. Birinci ana bölüm "Kurtuluş" adını taşıyıp, kendi içinde on alt bölüme ayrılmıştır. Bu alt bölümler konferanslar şeklindedir. Bunlar: "Konferans I, Büyük Dış Şok:

Savaş ve Barış”, “Konferans II, Devlet Ana Tezleri”, “Konferans III, Devlet Yan Tezleri”, “Konferans IV, Yerel Kongre İktidarları (YKİ)”, “Konferans V, Ulusal Kongre İktidarları (UKİ)”, “Konferans VI, İktidar ve Devlet Sorunlarının Aşılması”, “Konferans VII, Savaş demokrasisi”, “Konferans VIII, Kurtuluş Olayı”, “konferans IX, Büyük Dönüşümün Dinamikleri” ve “Konferans X, Önderliğin Rolü”dür.

İkinci ana bölüm “Kuruluş” adını taşıyıp, kendi içinde on alt bölüme ayrılmıştır, bu bölümler kurtuluş bölümünde de olduğu gibi konferanslar şeklindedir. Bunlar: “Konferans XI, Siyasal Devrim”, “Konferans XII, Hukuk Reformu”, “Konferans XIII, Uluslaş(tır)ma”., “Konferans XIV, Laikleş(tir)me”, “Konferans XV, Kültür”, “Konferans XVI, İktisat”, “Konferans XVII, Kemalist Rejim”, “Konferans XVIII, Türk Devrimi’nin Etkileri/ Serpintileri”, “Konferans XIX, Türk Devrimi Yorumları”, ve “Konferans XX, Bir Bilanço Denemesi”dir.

Kitabın Özeti: Bu kitap, TANÖR’ün Kurtuluş üzerine On Konferans (1995) ve Kuruluş üzerine On Konferans (1997) adlı iki ayrı eserinin genişletilerek birleştirilmiş şeklidir.

Kitapta, temel olarak irdelenen “Türk Devrimi”dir. Türk Devrimi olarak adlandırılan dönemin köklü dönüşümleri, hukuk, siyasal bilim ve veya siyasal sosyoloji açısından nasıl yorumlanabilir sorusuna cevap aranmıştır. Kitap, adından da belli olduğu gibi iki bölüme ayrılmıştır. Yani devrim olayının iki yönü irdelenmiştir: Kurtuluş ve Kuruluş, Kurtuluş olarak adlandırılan dönem, Mondros-Lozan arası dönemi kastetmiştir. Kurtuluş olarak adlandırılan dönem ise, TBMM’nin açılışıyla başlayıp 1940’lara kadar irdelenmiştir.

Birinci Konferansta, Osmanlı’yı sarsan I.Dünya savaşı süreci, Almanya unsuru ele alınarak irdelenmiştir. İkinci ve üç üncü konferanslarda “Nasıl Bir Osmanlı Devleti?” sorusuna getirilen yanıtlar irdelenmiştir. Devlet Ana Tezleri ve Yan Tezleriyle olan değil olması gereken tartışılmıştır.

Bunların devamındaki üç konferans ise var olan durumu irdelemiştir. Kurtuluş Savaşı rejimi ve kurtuluş olayının kendisinin tahlili devam eden iki konferansla irdelenmiştir. Son iki konferansta ise kurtuluş ile gelen köklü değişimin nedenlerine değinilmiştir.

Kitabın ikinci ana bölümünde Kurtuluş sürecinin doğurduğu “Kuruluş” süreci irdelenmiştir. Her iki olgu bileşik olarak ele alınmıştır.

Kitabın Bulguları ve Önerileri: Kitabın bulgu ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): 1918’de başlayan yeni oluşumlar, eski düzenle birlikte, ama onunla hesaplaşarak yola çıkmıştır.

Öneri: Yukarıdaki nedenle, incelenen döneme bekleme odası görevi yapmış olan II. Meşrutiyet gözden kaçırılmamalıdır.

Bulgu (2): Bir görüşe göre dönemin bitimi 1930’larda son bulmuş ve durulma dönemi yaşamıştır.

Öneri: Milli Eğitim, Halkevleri, Köy Enstitüleri, toprak reformu girişimleri, hümanizma akımı vb.) 1930’lardan sonra da vardır. Hatta 1940’ların sonuna kadar uzamıştır. Bunlar unutulmamalıdır.

Bulgu(3): Kemalist Önderlik “temsil ve ulusal egemenlik” kavramlarına dayanarak, devrimci süreci demokrasi temeline oturtmuştur.

Öneri: Bu süreçte yerel kongre iktidarları ve ulusal kongre iktidarlarının rolleri unutulmamalıdır.

Bulgu (4): I.Dünya Savaşı yıkımı iki ülkede özellikle devrimci sonuçlar yaratmıştır. Bunlar: Türkiye ve Rusya-Fransa’sında ya da 1917 Rusya’sında olduğu gibi bir sınıf savaşı değil bir bağımsızlık savaşı vardır. Bu farklar gözden kaçırılmamalıdır.

Bulgu (5): Kurtuluş ve Kuruluş süreciyle devletin ve siyasal iktidarın sosyolojik yapısı değişmiştir.

Öneri: Ana konunun “Türk Devrimi” olarak adlandırılması yukarıdaki bulgu ışığında değerlendirilmelidir.

4.5.3.2. Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)

[1998d, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 421 s.]

Kitabın “İçindekiler”i: Kitap, giriş dışında beş ana bölümden oluşmuştur. Bunlar sırasıyla, “Devlet ve İktidar Sorunları”, “Yerel Kongre İktidarları”, “Ulusal Kongre İktidarları”, “İktidar ve Devlet Sorunlarının Aşılması”, “Kongre İktidarlarının ve Büyük Dönüşümün Dinamikleri”.

Kitabın Özeti: Bu kitapta Bülent TANÖR, 1998’de Gazeteciler Cemiyeti Sedat Simavi Sosyal Bilimler ödülünü almıştır. Kitapta, 1918-1920 yılları arasında Kurtuluş ve Kuruluş sürecine önemli katkıları olana Yerel Kongre İktidarları ve Ulusal Kongre İktidarları anlatılmıştır.

Bu kitapta kongreler dönemi devlet ve iktidar temasıyla sistemleştirilmiştir.

“Devlet ve İktidar Sorunları” başlıklı birinci bölümünde, devlet ana tezleri ve yan tezleri, iktidar sorunu irdelenmiştir.

“Yerel Kongre İktidarları” başlıklı ikinci bölümde, kongre hareketleri, iktidarlaşma, hükümetleşme ve son olarak bir takım vargılar irdelenmiştir.

“Ulusal Kongre İktidarları” başlıklı üçüncü bölümde; ulusallaşma, hukukileşme, organlaşma ve özerkleşme irdelenmiştir.

“İktidar ve Devlet Sorunlarının Aşılması” başlıklı dördüncü bölümde; iktidar çokluğu, iktidar ikiliği, iktidarlar çatışması ve bu çelişkilerin aşılması irdelenmiştir.

“Kongre İktidarlarının ve Büyük Dönüşümün Dinamikleri” adlı beşinci bölümde; tarihin mirası, ortamın özgüllüğü ve önderliğin rolü irdelenmiştir.

Kitabın Bulguları ve Önerileri: Kongreler dönemini etkileyici şekilde anlatan bu kitabın bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): 1918-1920 arasında yaşanan bunalım dönemi siyasal, düşünsel ve kurumsal alanlarda büyük değişimlere yol açtı ve 1920 sonrasında da etkiledi.

Bulgu (2): Yerel ve ulusal kongre iktidarları, kurulan yeni devletin ulusal, demokratik ve dünyasal değerler üzerine oturacağını haber vermişlerdir.

Bulgu (3): Kongre iktidarlarının en büyük kurumsal mirası TBMM'dir.

Bulgu (4): Düşüncel alanda milliyetçilik ön plana çıkmıştır.

Bulgu (5): Son yüzyılın evrimi şöyle şemalandırılmıştır: “Tanzimat ve aydınları Batı uydusu bir reformizm, Genç Osmanlılar İslamcı bir reformculuk ve bağımsızlık, Jön Türkler Türk-İslam sentezcisi bir radikalizm ve maceracılık içindeydiler; kongreler dönemi yerel ve ulusal önderleri ve ideolojisi ise, laik ve milliyetçik bir bağımsızlık çizgisinde olup Türkiye’cidir.”

Öneri: Tüm bulgulara sonuç olarak getirilen öneri ise, Ulusal Kurtuluş Savaşı ve bunun siyasal örgütlenişinin lider eksenli ve 19 Mayıs ya da 23 Nisan başlangıçlı olduğunun düşünülmemesi gerektiğidir. Kongreler dönemi ve kongre iktidarları bu dönemde önemli rol oynamıştır. Önderin büyük katkısı bu tür bir sivil toplumsal hareket olmadan bir şey yapılamayacağını saptamış olmasıdır.

4.5.3.3. Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye (1980-2003)

[2004c, Korkut BORATAV ve Sina AKŞİN ile birlikte, İstanbul: Cem Yayınevi, 351 s.]

Kitabın “İçindekiler”i: Kitap kendi içinde üç ana bölüme ayrılmıştır. Birinci ana bölüm “Siyasal Tarih” olup, 1980-1995 dönemini Bülent TANÖR yazmıştır. 1995-2003 dönemini Sina Akşin yazmıştır. İkinci ana bölüm “İktisat Tarihi” olup 1981-2002 dönemi anlatılmıştır. Bu bölüm Korkut

Boratav tarafından yazılmıştır. Üçüncü ana bölüm “Düşünce Tarihi” olup 1945 sonrası dönem anlatılmıştır. Bu bölüm Sina Akşin tarafından yazılmıştır.

Bülent TANÖR’ün yazdığı “Siyasal Tarih (1980-1995)” adlı birinci bölüm, kendi içinde beş alt bölüme ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla “12 Eylül Rejimi (1980-1983)”, “17.Dönem TBMM (1983-1987)”, “18.Dönem TBMM (1987-1991)”, “19.Dönem TBMM (1991 ve sonrası)”, “Bazı Özgül Konular”dır. Sina AKŞİN 1995-2003 dönemini yazmıştır.

Korkut Boratav’ın yazdığı, “İktisat Tarihi (1981-2002) kendi içinde yedi alt bölümde incelenmiştir. Bunlar sırasıyla, “Alt Dönemler”, “Gelir Dağılımı”, “Büyüme ve Sermaye Birikimi”, “Finansal Çalkantılar, Finansal Krizler”, “Kamu Maliyesinde Bunalım”, “Dış Ticarete Gelişmeler” ve “Geleceğe Bakış”tır.

Sina Akşin tarafından yazılan “Düşünce Tarihi (1945 sonrası)” Giriş ve Türkiye’de Düşünce Tarihinin Baskın Siyasal Özelliği başlıklarının ardından sekiz alt bölüme ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla “Sol Akımlar: Atatürkçülük”, “Sol Akımlar: Demokratik Sol”, “Sol akımlar: Sosyalizm”, “Liberalizm: Sol mu, Sağ mı?”, “Sol Osmanlıcılık ve Bazı Uzantıları”, “İkinci Cumhuriyetçilik”, “Tutucu, Sağ Ulusçuluk” ve “Sağ İslamcı Hareket”tir.

Kitabın Özeti: 12 Eylül Rejiminin anlatıldığı bölümde, genellikle 12 Eylül 1980 harekatı ve 27 Mayıs 1960 müdahalesi karşılaştırılmıştır. Çünkü her iki müdahalenin itici güçleri ve programları farklıydı. Bu bölümde 1980-1983 dönemi anlatılmıştır. Askeri rejim, Milli Güvenlik Konseyi (MGK), Demokratikleşme programı ve kurucu meclis incelendikten sonra yeni anayasa çalışmaları ve 1982 anayasasının esasları irdelenmiştir. 1982 anayasası irdelenirken 1961 Anayasası ile karşılaştırmalar yapılmıştır.

17.dönem TBMM’nin irdelendiği bölümde 1983-1987 dönemi masaya yatırılmıştır. Partiler ve yerel seçimler, 28 Eylül 1986 Milletvekili ara seçimleri, Anayasa değişikliği, siyasal yasaklamaların kaldırılması ve

halkoylaması, eski liderlerin dönüşü, 28 Kasım 1987 Milletvekili Genel Seçimleri, 1983-1987 döneminde ele alınan başlıca konular olmuştur.

18.Dönem TBMM'nin irdelendiği bölümde, 1987/1991 dönemi masaya yatırılmıştır. Ele alınan başlıca konular şunlar olmuştur: Turgut Özal'ın yeni hükümeti, yerel seçimlerin öne alınması konusunda halkoylaması, 26 Marta 1989 yerel seçimleri ve sonuçları, Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi, Yıldırım Akbulut hükümeti, hükümet sistemi: fiili yarı-başkanlık mı?, Mesut Yılmaz hükümeti ve erken seçim kararı, 20 Ekim 1991 milletvekili genel seçimleri 19.Dönem TBMM'nin irdelendiği bölümde, 1991 ve sonrası masaya yatırılmıştır. Ele alınan başlıca konular şunlar olmuştur: Söz konusu dönemde gerçekleşen seçimle ve bir takım olaylar yorumlanmıştır. Andiçme sırasında HEP kökenli bazı milletvekillerinin Kürtçe sözler söylemeleri, bunun mecliste ve kamuoyunda tepkilere yol açması, meclise ittifak çatısında girmiş olan MÇP eski başkanı Türkeş ile 18 arkadaşının partilerine dönmeleri olayı ve son kısımda Demirel ve Özal'ın cumhurbaşkanlıkları sistem çerçevesinde karşılaştırılmıştır. DYP-SHP karma hükümeti ve Çiller hükümeti de irdelenmiştir.

Bazı özgül konular adlı bölümde siyasal tarih başlıklı bir yazının doğal sonucu olan üç temel konu “insan hakları, demokrasi ve dış politika” irdelenmiştir.

Kitabın Bulguları ve Önerileri: Kitabın bulguları ve önerileri şöyledir:

Bulgu (1): 12 Eylül rejiminin iki işlevi şöyle özetlenmiştir: (a) Ülkede eksikliği duyulan can güvenliğini sağlamak, (b) Sola ve emekçi taleplerine sınır getirerek ekonomik-sosyal hayatı işverenler lehine yeniden düzenlemek.

Bulgu (2): 12 Eylül askeri rejimi altında MGK karar, yasa ve bildirileri ile sıkıyönetim komutanlıkları kararları eliyle kamu özgürlükleri ve temel haklar da kısıntıya uğramıştır.

Bulgu (3): Bu dönemde yürütmenin içyapısında önemli değişimler olmuştur. Merkezîyetçilik artmış, cumhurbaşkanı güçlenmiştir.

Bulgu (4): Yürütmeyi denetleme açısından 17.dönem yasama meclisi, tıpkı öncekiler gibi etkili olamamıştır.

Bulgu (5): 1987 genel seçimlerine gidilirken seçim sisteminde üç dönemli değişiklik yapılmıştır. Bunlar; (a) Kontenjan adaylığının öngörülmesi, (b) Seçim çevrelerinin küçültülmesi, (c) Seçim çevresi barajının yükseltilmesi.

Bulgu (6): Yıldırım Akbulut hükümeti dördüncü Özal hükümeti olarak nitelendirilmiştir.

Bulgu (7): Özal'ın cumhurbaşkanlığı dönemi, fiili yarı-başkanlık sistemine benzetilmiştir.

Bulgu(8): Demirel, Özal'a oranla çok daha “parlamentar bir cumhurbaşkanı” gibi davranmıştır. Çünkü Özal, cumhurbaşkanı seçildikten sonra ANAP olağanüstü kongresini beklemeden Yıldırım Akbulut'u başbakan atamış, böylece onun genel kongreden genel başkan çıkmasını sağlamıştı. Demirel ise, DYP kongresinin sonucunu beklemiştir.

Öneri: Yakın dönem siyasi tarihimize damgasını vuran bu dönem artıları ve eksileriyle irdelenmeli, bir takım dersler çıkarılmalıdır.

4.5.4. Demokrasi Üzerine Yazdığı Kitaplar

Bu bölümde, Bülent TANÖR'ün demokrasi kültürümüzü geliştirmeye yönelik yazdığı kitaplar irdelenmiştir.

Bu kitaplar irdelenirken Kartal (2003)'n yayın inceleme Yöntemi (YİY)'den yararlanılmıştır. YİY'e uyularak irdeleme yapılmıştır.

4.5.4.1. Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri

[1997d, İstanbul: TÜSİAD Yayını, 189, s.]

Kitabın “İçindekiler”i: Kitap kendi içinde üç ana bölüme ayrılmıştır. Bunlar: “Siyasal Boyut”, “İnsan Hakları” ve “Hukuk Devleti”.

“Siyasal Boyut” adlı birinci bölüm, kendi içinde beş alt başlıktan oluşmuştur. Bunlar sırasıyla: ”Siyasal Partiler”, “Seçimler”, “Türkiye Büyük Millet Meclisi”, “Hükümet Sistemi”, “Sivilleşme Sorunu” ve “Kamu Yönetimi”dir.

“İnsan Hakları” adlı ikinci bölüm, kendi içinde beş alt başlıktan oluşmuştur. Bunlar sırasıyla: “Genel Esaslar”, “Kişi Dokunulmazlığı, özgürlüğü ve Güvenliği”, “Düşünsel Özgürlükler”, “Kollektif Özgürlükler” ve “Kürt Sorunu”dur.

“Hukuk Devleti” adlı üçüncü bölüm, kendi içinde dört alt başlıktan oluşmuştur. Bunlar sırasıyla: “Hak Arama Özgürlüğü”, “Yargısal Denetim Sorunları”, “Bağımsızlık, Tarafsızlık ve Güvenceler” ve “Genel Öneriler”dir.

Kitabın Özeti: Bir ülkenin gelişmiş olup olmamasına göre, o ülkenin demokratiklik düzeyi belirlenebilir. Kitapta gelişme, artık siyasal modeli içeren bir kavram olarak ele alınmıştır. 1970’lerden bu yana dünyada yeni bir demokratikleşme dalgası söz konusudur. Günümüz Türkiye’sinin de en önemli sorunlarından birisi de o sistemin demokratikleştirilmesi sorunudur. Özellikle de yakın tarihli ara rejimler bu sorunu arttırmıştır. Bu ara rejimler, devleti birey aleyhine aşırı güçlendirmiş, insan haklarını dar çerçevelere hapsetmiş, hukuk devletini ve laikliği sarsan dayatmalarda bulunmuşlardır.

Demokratikleşmenin önünü tıkayan esas engel, tarihin getirdiklerinden çok bunları aşma yolundaki siyasal irade eksikliği olarak saptanmıştır.

Demokrasi ya da demokratikleşme siyasal boyutları olan, insan hakları ve hukuk devleti gibi unsurları zorunlu kılan bir süreçtir. Bu, saptamaların ardından kitapta sözü edilen bu ana bölümlere ayrılmıştır.

Bu rapor, TÜSİAD tarafından hazırlanmış, Türkiye’nin demokratikleştirilmesine katkı amaçlanmıştır. Bu açıdan çok önemli ve değerli bir çalışmadır.

Demokratikleşmenin pek çok boyutları olmakla birlikte, bu raporda; demokratikleşmenin siyasal ve hukuksal boyutları ele alınmıştır.

Siyasal boyuttan kasıt ulusal iradenin belirişi ve iktidarın yapılanışıdır. Seçimler, partiler ve iktidar ile ilgili sorunlar bu bölümde masaya yatırılmıştır.

İnsan haklarının siyasal demokrasiyi en yakından ve doğrudan ilgilendirenlerine değinilmiştir.

Hukuk devleti bölümünde, yargısal denetimler üzerinde durulmuştur.

Kitabın Bulguları ve Önerileri: Kitabın birçok önemli bulgu ve önerileri vardır. Bunlardan bazıları:

Bulgu (1): SPK md.3, düzenlemede yer alan iki ölçüden biri gereğinden fazla dar, öbürü ise gereksiz olduğundan eleştirilmiştir.

Öneri (1): SPK md.3’e “toplum ve devlet düzenini ve kamu faaliyetlerini yönetme, denetleme ve etkileme” şeklinde bir ekleme yapılmalıdır.

Bulgu (2): SPK md. 7’nin son hükmü eleştirilmiştir.

Öneri (2): SPK md.7 son hükmü yürürlükten kaldırılmalıdır.

Bulgu (3): SPK. md.8’in cumhuriyet başsavcılığının partilerin kuruluşunu denetlemesi eleştirilmiştir.

Öneri (3): Anayasa değişikliklerine uyumun sağlanabilmesi için, SPK md.8/son hükmünden “cumhuriyet başsavcılığı ile” ibaresinin çıkarılması ve md.9 hükmünün kaldırılması önerilmiştir.

Bulgu (4): SPK’da yaş sınırının 21 olması eleştirilmiştir.

Öneri (4): SPK md.11/1’deki “yirmibir yaşını dolduran” ibaresinin yerine “onsekiz yaşını dolduran” ibaresi önerilmiştir.

Bulgu (5): SPK’.md.89 hükmü demokrasiye ve laikliğe aykırı olması gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Öneri (5): SPK. md.89 tümüyle kaldırılması önerilmiştir.

Bulgu (6): Anayasa md. 76 hükmü eleştirilmiştir.

Öneri (6): Anayasa md. 76/1'deki "otuz yaşını" ibaresi "yirmibeş yaşını" şeklinde değiştirilmesi önerilmiştir. Fıkra ikideki "toplam bir yıl ifadesi", "iki yıl" haline getirilmeli "toplam" sözcüğü çıkarılmalıdır.

Bulgu (7): Anayasa md.77 hükmü eleştirilmiştir.

Öneri (7): "TBMM'nin seçimleri beş yılda bir yapılır" hükmü, "dört yılda bir" şekline dönüştürülmelidir.

Bulgu (8): Anayasa başlangıç bölümünün beşinci paragrafı, bütün anayasayı ve özellikle temel hak ve özgürlükler rejimini kuşatması gerekçesiyle insan hakları açısından eleştirilmiştir.

Öneri (8): Anayasa başlangıcının 5.paragrafı tümüyle yürürlükten kaldırılmalıdır, önerisi getirilmiştir.

Bulgu (9): 3842 sayılı Yasa'nın 31.maddesi eleştirilmiştir.

Öneri (9): 3842 sayılı Yasa'nın 31 maddesi, DGM'lere ilişkin istisnayı kaldıracak şekilde değiştirilmeli önerisi getirilmiştir.

Bulgu (10): Bilim ve sanatı yayma özgürlüğünü sınırlayan AY md.27/2 hükmü eleştirilmiştir.

Öneri (10): AY. Md. 27/2 hükmü kaldırılmalı, önerisi getirilmiştir.

Bulgu (11): AY. Md.51/1'deki "işçiler" sözcüğü eleştirilmiştir.

Öneri (11): "İşçiler" sözcüğü yerine "çalışanlar" sözcüğü konmalıdır önerisi getirilmiştir.

Bulgu (12): Sendikalar Kanunu (SK) md.10 eleştirilmiştir.

Öneri (12): SK. Md.10/2'ye "yargı gözetimi" eklenmeli önerisi getirilmiştir.

Bulgu (13): AY. Md.125/1 eleştirilmiştir.

Öneri (13): İdarenin hiçbir eylem ve işlemi, hiçbir hal de, yargı denetimi dışında bırakmaz” şeklinde, md.125/1 değiştirilmeli önerisi getirilmiştir.

Bulgu (14): Olağanüstü yönetim usulleri altında idari yargı yetkisini sınırlayan md.125/6 hükmü eleştirilmiştir.

Öneri (14): AY. Md.125/6 hükmü kaldırılmalı önerisi getirilmiştir.

Bulgu (15): Yargı bağımsızlığı ve güvenceler açısından da bir takım saptamalar yapılmıştır.

Öneri (15): Yüksek mahkemeler yargıçlarının seçiminde esas rol yargıya ait olmalı, cumhurbaşkanına sınırlı kontenjan hakları tanınmalı önerilerden biridir.

4.5.4.2. Türkiye’de Demokratik Standartların Yükseltilmesi Tartışmalar ve Son Gelişmeler

[1999f, İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 176 s.]

Kitabın “İçindekiler”i: Kitap, iki ana kısma ayrılmıştır. Birinci kısım, “Genel Giriş-Yankılar- Tepkiler” başlığının dışında beş alt bölüme ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla, “Demokratikleşme Konusunda Yeni Araştırmalar”, “TDP ile İlgili Yankı ve Tepkiler”, “Özel Duyarlılıklar”, “Yanlış Anlamalar”, “Yönteme İlişkin Eleştiriler”dir.

İkinci kısım “Somut Konulardaki Tartışma ve Gelişmeler” başlığı dışında TDP’de olduğu gibi üç alt bölüme ayrılmıştır. Bunlar sırasıyla, “Siyasal Boyut”, “İnsan Hakları” ve “Hukuk Devleti”dir. Üçüncü bölümden sonra “Sonuç Yerine”, “Ekler” ve “Kaynakça” başlıkları yer almıştır.

Kitabın Özeti: Bu kitap TÜSİAD tarafından TDP’de olduğu gibi Türkiye’nin demokrasi kültürüne katkı sağlamak amacıyla rapor olarak TANÖR’e hazırlanmıştır.

Bu araştırma, TDP’nin 1997’de kamuya duyurulmasından sonra, TDP’nin içeriği ile ilgili tartışmaları ve gelişmeleri değerlendirmiştir.

Öncelikle, Türkiye’de demokratikleşme/demokratikleşememe sorunu çerçevesinde son üç yılda yapılan çalışmalar tanıtılmıştır. Öncelikle yabancı raporlar sonra yerli raporlar tanıtılmıştır.

TDP ile ilgili yankı ve tepkiler, yurtiçi ve yurt dışı çevreleri ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilmiştir.

Siyaset dünyasının tepkileri dile getirilmiştir. Siyaset dünyasının önde gelen simaları genelde Rapor’u olumlu karşılamışlar. Bu bölümde, medya kesiminin de yorumlarına yer verilmiştir.

Bölümün sonunda çalışma hayatının Raporla ilgili düşünceleri dile getirilmiştir.

“Özel Duyarlılıklar” bölümünde, dinsel özgürlükler, sivilleşme ve Kürt sorunu üzerine eleştiriler sıralanmıştır. Her kesimin görüşlerine yer verilmiştir.

“Yanlış Anlamalar” bölümünde, TDP’de yer alan bazı konuların kamuoyunda yanlış anlaşıldığı üzerinde durulmuştur. Bu konuların TDP’de ne manaya geldiği tekrar anlatılmıştır.

“Yönetime İlişkin Eleştiriler” bölümünde TDP’ye yöneltilen yönetime ilişkin eleştiriler birkaç başlıkta toplanmıştır. Bunlar “Demokrasi Kriteri ve Düzeyi”, “Demokratik Birikimin İnkarı”dır. TDP’de önerilenlerin yeni ve özgün olmadığı eleştirisi tahlil edilmiştir. Ekonomik ve sosyal demokrasi anlayışının TDP’de eksik olduğunu söyleyenlerin görüşlerine hak verilmiştir, ancak TDP ülkedeki demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti sorunlarını sadece “siyasal demokrasi” kavramı çerçevesinde ele alan bir hukuk çalışmasıdır şeklinde eleştiriye cevap verilmiştir.

Hassas konularla (MGK, Genelkurmay ve Kürt Sorunu) ilgili önerileri reddetmeyen yazarların, zamanlama açısından getirdikleri eleştiriler ele alınmıştır.

İkinci kısımda somut konulardaki tartışma ve gelişmeler TDP'deki sıra izlenerek irdelenmiştir.

Sonuç kısmında, TDP'de sunulan önerilerden hangilerinin 10 Aralık 1999 tarihine kadar gerçekleştiği, hangilerinin 20.yasama döneminde yasa değişikliği tasarısına ya da teklifine konu olduğu tablolar halinde irdelenmiştir.

İkinci tabloda TDP'deki önerilerden 20.yasama döneminin son iki yılında değişiklik tasarısı ya da teklifi konusu olup bu güne kadar yasalaşmayanlar sergilenmiştir.

Kitabın Bulguları ve Önerileri: TDP'ye getirilen eleştirilerin yorumu niteliğinde olan bu çalışmanın bulguları ve önerilerinden bazıları şöyledir:

Bulgu (1): TDP sayfa 29-30'da yer alan partilerin mal edinimlerinin SPK kapsamına alınması konusu, AYM Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun md.18/5 (4280-3.7.1997) ile SPK'da Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (4445-12.8.1999)'la SPK md.2 değiştirilmiştir.

Bulgu (2): Siyasi parti kurma yasakları konusuyla ilgili SPK md.5/3 (4445-12.8.1999) kaldırılmıştır.

Bulgu (3): TDP sayfa 33-34'te belirtilen siyasi partiler: kadın ve gençlik kolları, yurt dışında örgütlenme konusu, SPK md.7 değişikliği ile mümkün kılındı (4445-12.8.1999).

Bulgu (4): TDP sayfa 36-37'de eleştirilen cumhuriyet başsavcılığının parti kurulmasını denetlemesi ile ilgili SPK md.9 kaldırılmıştır (4445-12.8.1999).

Bulgu (5): TDP sayfa 38-40'da belirtilen siyasi parti üyeliği, üniversite öğretim elemanları ve öğrencileri-yaş ve kişi grupları ile ilgili yüksek öğrenim kanunu md.59 (4278-2.7.1997) ile SPK md.11 değiştirilmiştir (4445-12.8.1999).

Bulgu (6): TDP sayfa 48-49’da belirtilen kapatılan siyasi partiler ve mensuplarının durumu, SPK md.95’te değiştirilerek Anayasa’ya uyumlu hale getirilmiştir (4445-12.8.1999).

Bulgu (7): TDP sayfa 103-106’da belirtilen kolluk aşırılıkları ile ilgili, TMK’da güvenlik güçlerinin serbestçe silah kullanımını öngören hükmü, AYM tarafından iptal edilmiştir.

Bulgu (8): TDP sayfa 106-107’de belirtilen işkence konusuyla ilgili, işkence ve kötü muamele suçları genişletilip cezaları ağırlaştırılmıştır (4449-26.8.1999).

Bulgu (9): TDP sayfa 120’de belirtilen din öğretimi konusuyla ilgili milli eğitim mevzuatı değiştirilmiş 8 yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretim getirilmiş ve İmam-Hatip liseleri orta kısımları kapatılmıştır (4306-16.8.1997).

Bulgu (10): TDP sayfa 139’da belirtilen dernek özgürlüğü konusunda Dernekler Kanunu (DK)nda liberalleştirici değişiklikler (4279-3.7.1997) yapılmıştır.

Bulgu (11): TDP sayfa 184’te belirtilen DGM’lerin görev alanı konusunda CMUK’ta DGM’lerin görev alanının daraltılması (CMUK, 4229-6.3.1997) şeklinde değişiklik yapılmıştır.

Bulgu (12): TDP sayfa 88-89’da kamu yönetimi/merkez ile yerel yönetimler arası ilişkiler konusunda çeşitli mevzuatta, görev bölüşümüyle ilgili kanun tasarısı kabul (TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu) edilmiştir.

Bulgu (13): TDP sayfa 120 vd. düşünce özgürlüğü konusunda TMK md.8 ve TCK md.312 ile ilgili değişiklik tasarısı TBMM Adalet Komisyonundadır.

Bulgu (14): TDP sayfa 172-173’te belirtilen hukuk devleti ve idarenin denetimi konusunda uzlaştırma kurulları kanun tasarısı TBMM Adalet Komisyonunca kabul edilmiştir.

Kitapta yer alan önerilerden bazıları da şöyledir:

Öneri (1): Parti içi demokrasi için bütün üyelerin katılımına dayalı ön seçimin yüksek oranlarda zorunlu hale getirilmesi önerilmiştir.

Öneri (2): SPK md.81 hükmü tümüyle kaldırılmalıdır. Bu maddenin kaldırılması Kürt sorununun üniter sistem içinde ve barışçıl şekilde çözümüne katkı sağlayacaktır.

Öneri (3): İşbirliği ve ittifak yasaklarının kaldırılması ile belediye başkanları seçiminde iki turlu usule geçilmelidir. Ayrıca son genel seçimlerde 6 milyon kadar oyun değerlendirme dışı bırakıldığı hatırlanmalı ve barajın aşağı çekilmesi düşünülmelidir.

Öneri (4): Yasama sorumsuzluğu ile milletvekili dokunulmazlıkları “parlamentar bağışıklıklar” başlığı altında yeniden düzenlenmelidir.

Öneri (5): Düşüncenin suç olmaktan çıkarılması için TMK. md.18 ile TCK md.312’ye gerekenler yapılmalıdır. TMK. md.8 tümünden kaldırılmalı, TCK. md.312’nin ilk fıkrası tümünden kaldırılmalı ve ikinci fıkra da fikir suçlarına yol vermeyecek tarzda yeniden düzenlenmelidir.

Öneri (6): Hukuk devleti ilkesi gereği idarenin tüm eylem ve işlemlerine karşı ve olağanüstü hal KHK’lerine karşı yargı yolu açılmalıdır.

Öneri (7): 12 Eylül yasa ve KHK’lerini anayasa yargısı dışında tutan geçici 15.md./son hükmü kaldırılmalıdır.

Öneri (8): Hakim ve savcı bağımsızlığı ve güvencesi bakımından 1961 Anayasasında esaslar dikkate alınmalıdır, önerisi getirilmiştir.

5. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN FİKİRLERİNİN TANITILMASI

Bu bölümde, Bülent TANÖR'ün önemli belli konulardaki fikirleri irdelenmiştir. Bu bölüm, kendi içinde altı alt başlıktan oluşmuştur.

Bu tez, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı için öngörüldüğünden TANÖR'ün fikirlerinin tanıtılmasında “Kamu Yönetimi” ile ilgili fikirlerine öncelikle yer verilmiştir.

5.1. Bülent TANÖR'ün Kamu Yönetimi İle İlgili Fikirleri

TANÖR, bir konu üzerinde fikir üretirken üzerinde durduğu en önemli konu demokratikleşmeye katkıdır.

Kamu Yönetimi ya da idarenin demokratikleştirilmesi için çok geniş bir çalışma ve değişikliğe ihtiyaç olduğu üzerinde durmuştur.

Kamu yönetimi konusunda dört sorunlu konu ele alınmış ve bu yönde çözümler üretilmeye çalışılmıştır. TANÖR'ün üzerinde durduğu sorunlar şu dört konuya yöneliktir: Seçim, katılma, saydamlık ve olağanüstü hal.

Bu konuların ilk üçü, demokratikleşmeyi ölçmeye yarayan genel kavramlardır. Olağanüstü hal rejimi ise, özgül sorunları nedeniyle ayrı olarak ele alınması gereken bir konudur (Tanör, 1997d, 85). Kamu yönetimiyle ilgili olarak TANÖR, ilk önce seçim konusu üzerinde durmuştur. Seçim konusunu yerel yönetim organları, üniversiteler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarını ele alarak irdelenmiş, sorunlara çözüm üretmeye çalışmıştır.

Yerel yönetim organlarının seçimiyle ilgili şu sorunlar üzerinde durmuştur :

(1) Genel seçimlerle yerel seçimlerin aynı dönemlere tabi olmaları esastır. Bu bakımdan yerel yönetim seçimlerinin de dört yılda bir yapılması uygun olacaktır.

(2) Seçilmiş yerel yönetim organlarının ya da bunların üyelerinin, Anayasada gösterilen bazı durumlarda İçişleri Bakanı tarafından geçici bir önlem olarak ve kesin hüküm alınıncaya kadar görevden uzaklaştırılabilmeleridir (AY.md.127/4).

Seçilmiş organların İçişleri Bakanlığı tarafından görevden uzaklaştırılabil-meleri demokratiklik ilkesine ters olabileceği için eleştirilmiştir.

(3) TBMM'deki siyasal çoğunlukların yerel seçimlerin tarihlerini değiştirme girişimleri de, seçimler ve seçilmiş organlar üzerinde antidemokratik bir müdahale olarak değerlendirilmiştir.

TANÖR, seçimle ilgili ikinci, bir sorun olarak üniversitelerin idari özerklikten ve bunun gereği olan seçim hakkından yoksun bırakılmaları üzerinde durmuştur.

1946'dan beri, yani çok partili demokrasiye ilk adımların atıldığı yıllardan itibaren seçimle oluşmuş olan üniversite ve fakülte organları 1982 Anayasası'nın ve bundan önce çıkan YÖK (Yüksek Öğretim Kurulu) yasasının dayatmasıyla, bu demokratik yapıdan yoksun bırakılmışlardır (Tanör, 1997d, 87). Bu yönde Sayın TANÖR (1999f, 87) şöyle bir öneri de bulunmuştur:

“Anayasanın 130. maddenin 6. fıkrası değiştirilerek yerine şu hüküm konmalıdır: Rektörler ve dekanlar, ilgili kurumların öğretim üyeleri tarafından seçilir.”

Buna paralel olarak, eğer bir üst koordinasyon kurulu olarak korunmasında yarar varsa Yükseköğretim Kurulu da, üyelerinin çoğunluğu itibariyle üniversite öğretim üyeleri ya da yüksek öğretim kurumlarınca seçilmeli, Anayasanın 131. maddesinin 2. fıkrası bunu sağlayacak ve güvence altına alacak açıklığa kavuşturulmalıdır.

Üniversitelerin gerçek anlamda yukarıdaki bilimsel özerkliğe kavuşması, TANÖR'ün üzerinde durduğu gibi üniversitelerden öncelikle idari özerkliğin gerçekleştirilebilmesidir. Üniversitelerde her ne kadar bilimsel özerklikten bahsedilse de, bunun olması gereken seviyeye gelebilmesi için idari özerklikten geçmektedir. Bir fakültenin dekanının seçimle işbaşına gelmesi, bu demokratik hakkın öğretim üyelerine verilmesi, o fakültede bilimsel üretimi arttıracaktır. Tersini düşündüğümüzde de, fakülte dekanları seçimle işbaşına gelmelerinden dolayı daha

retken bir çalışma dönemi geçireceklerdir. Her iki durumda da daha iyiye yöneliş söz konusudur.

nc olarak, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının seçilmiş organlarının, gecikmesinde sakınca bulunan ve Anayasada sayılan bazı hallerde, mahallin en büyük mülki amiri tarafından faaliyetlerinden men ettirilebilmesi sorunudur. TANÖR’n bu durumu da sorun olarak nitelendirmesi yukarıda, yerel yönetim organlarının İçişleri Bakanı tarafından görevden alınabilmesinin mantığıyla aynıdır. TANÖR’n fikirleri demokrasi için hep daha iyiye yöneliktir.

Kamu Yönetimiyle ilgili ikinci ana sorun olarak “katılma” üzerinde durmuştur.

Katılma hakkı, seçimi de kapsayan ama aynı zamanda onu da aşan bir kavramdır. Bunun en duyarlı noktası yerel yönetimlerin işleyişine ve buralarda karar alınmasına katılmadır (Tanör, 1997d, 87).

Bu konuda olumlu eleştirilerinin yanında, olumsuz eleştirileri de vardır. Olumlu örneklerinden biri: 1924 tarihli Köy Kanunudur.

1924 tarihli Köy Kanunu, pek uygulama alanı bulmamış olsa da, tüm köylülerin katıldığı son derece demokratik bir organa “Köy Derneği”ne yer vermiştir. 1580 sayılı Yasa da, bir köyün belediye haline gelmesi için plebisit yapılmasını n görmüştür (Tanör, 1997d, 87).

TANÖR, Türk Kamu Yönetimi sistemini, halk katılımına kapalılığı nedeniyle aşırı merkezizetçi olarak nitelendirmiştir.

Yerel katılımın sağlanması için çeşitli nerileri söz konusudur. Genel bir bakış niteliğindeki düşüncesi, yerel katılımın genişletilmesi şeklinde değil, yerinden yönetimlerin geliştirilmesi şeklinde dir. Örneğin, İl İdare Kanunu değişiklikleriyle amaçlanan “güçlü mülki amir” modeli, demokratikleşme ve yerel katılım açısından yararlı değil, sakıncalı bir tercihtir.

Somut ve özel olarak formüle edilebilecek fikir ise, yerel düzeyde varolan siyaset yapma yasağı ile ilgili hükümlerin yasaklardan ayıklanmasıdır (Tanör, 1997d, 90).

TANÖR'ün yerel yönetim organlarına katılım üzerinde durması, özünde katılımcı demokrasi modeline dönüşümü sağlamaya yöneliktir. Yerel yönetim organlarında katılımcılığı arttırmak, belediyeçilik anlayışımızı da toplumcu belediye anlayışına yaklaştırabilecektir. Dünyada şu andaki eğilim de temsili demokrasiden katılımcı demokrasiye geçmeye yöneliktir.

Katılımcı demokrasi isteyen yurttaşların karar verme sürecine gözlemci olması, katkıda bulunması ve yer yer müdahil olması gereklidir. Bilgili, örgütlü vatandaşların, hesap verme, bilgi verme, hesap sorma mekanizmalarıyla seçilmişler ve atanmışlara yön göstermeleri, denetlemeleri esastır. Bunun için siyasal sistemde bir takım değişiklikler yapmak gerekir. Bu değişiklikler, “Katılımcılık, Saydamlık, Toplumsal Denetim” yönünde ciddi açılımları gerektirmektedir. Oysa, tüm bu açılımlar için henüz teknik, ekonomik ve kültürel alt yapı yeterli değildir.

Katılımcı ve saydam mekanizmaların hayata geçirilmesinde sivil toplum örgütlerine çok önemli görevler düşmektedir. Profesyonel uzmanlık örgütleri, tüketici örgütleri, mesleki, sektörel örgütler ve insanlık ve toplumsal yarar için gönüllü örgütler hem kamuyu denetleme hem de kamu ile özel sektör arasında hakem ve katalizör rolü oynamada önemlidirler (Akgül, 2004, 2).

TANÖR, Kamu Yönetimiyle ilgili üçüncü ana sorun olarak “saydamlık” üzerinde durmuştur.

İdari saydamlık ya da günışığında yönetim ilkesi, çağdaş demokrasilerin gündemindeki başlıca konulardır. Saydamlık ya da açıklık, kişinin kendisiyle ilgili olarak idarenin elinde bulunan ya da devlet sırrı sayılmayan güncel bilgilerin verilmesini isteyebilme, yönetimde karar oluşturma sürecinden haberdar olma ve buna etkide bulunabilme haklarını karşılayan bir ilkedir. Dolayısıyla yukarıda sözü edilen katılımcılık, saydamlığın derecesine de bağlıdır; idarenin, devlet sırları dışında kişilere ve topluma karşı saydamlaşması katılımı da besler (Tanör, 1997d, 91).

Bu bağlamda, TANÖR Türkiye'nin idari yapısını öteden beri kapalı bir kutu olmasından dolayı eleştirmiştir.

Bu kapalılık, kısmen Anayasadan, daha da çok yasalardan beslenmektedir. Buna örnek, “hangi yönetmeliklerin Resmi Gazete’de yayımlanacağı kanunda belirtilir” (md.124/2) hükmüdür. İdarenin kişileri de yakından ilgilendiren temel işlemlerinden birinin kamuya duyurulmasının yasamanın ve idarenin takdirine bırakılması, kamu yönetiminde saydamlığın reddine bir örnektir (Tanör, 1997d, 91).

TANÖR, Kamu Yönetimiyle ilgili son olarak “olağanüstü hal” üzerinde durmuştur.

Ana eğilim şöyle özetlenebilir: İlk önce sıkı yönetim mevzuatı olağanüstü hal rejimine benzemiştir. Şimdi olağanüstü hal mevzuatı da olağan dönemin içine girmeye başlamıştır (Tanör, 1997d, 92).

Bizlerin olağanüstü hal rejimini çok iyi kavrayamamasının nedeni; neredeyse cumhuriyet döneminin dörtte üçünde olağanüstü hal rejimiyle yönetilmemizden kaynaklanmıştır. Diğer bir deyişle, olağanüstü hal olağanlaşmıştır (Gemalmaz, 2001).

Kanun Hükmünde Kararname sisteminde “olağanüstü hal kanun hükmünde kararnameleri” nin dayanağını yetki yasasından almaması da ayrı bir sorundur. Çünkü olması gereken tüm kanun hükmünde kararnamelerin dayanacağını bir yetki yasasından almasıdır.

TANÖR’ün (1997d, 92) olağanüstü hal rejimiyle ilgili önerileri şöyledir:

(1) Anayasanın konuyu düzenleyen 15. maddesinde değişiklik yapılmalıdır. Maddenin “temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması” şeklindeki kenar başlığına “kısmen” sözcüğü eklenmelidir.

Madde metninde yer alan “veya tamamen durdurulabilir” ibaresi metinden çıkarılmalıdır. Aynı maddenin 1. fıkrasının sonunda yer alan “veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir” ibaresi yürürlükten kaldırılmalıdır.

(2) Anayasanın 119. maddesinde gösterilen olağanüstü hal nedenleri arasında “ağır ekonomik bunalım sebebi”ne de yer verilmiştir. Türkiye bir anlamda sürekli ağır ekonomik bunalımlar ülkesidir. Bu durumda ülkenin sürekli olağanüstü hal rejimi içinde yaşaması gerekebilir. Bu hükmün Anayasadan çıkarılmasında ve kenar başlığının da bu doğrultuda yeniden düzenlenmesinde yarar vardır.

(3) Olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilanı “altı ayı geçmemek” üzere uzatmaları “dört ayı geçmemek üzere” değiştirilmiştir. Bu sürelerin indirilmesinde yarar vardır.

(4) Olağanüstü hal ve sıkıyönetim dönemlerinde birer çerçeve kanunla düzenleme ilkesi esas olmalıdır.

(5) “Milli Güvenlik Kurulu’nun da görüşü alındıktan sonra” ibaresi md.120 ve 122’den çıkarılmalıdır.

Kamu Yönetimi konusundaki sorunlardan seçim konusuyla ilgili kuramda ve pozitif hukukta kayda değer bir hareketlilik yoktur. Katılma konusunda da yeniliğe rastlanmamıştır. Sadece 20. yasama döneminde merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasındaki ilişkileri düzenleyen yeni bir yasa tasarısı vardır. Saydamlık konusunda susurluk olayından sonra bir canlanma olmuştur. Olağanüstü hal ile ilgili mevzuatta bir değişiklik göze çarpmamaktadır (Tanör, 1999f, 109 – 110).

5.2. Bülent TANÖR’ün İnsan Hakları İle İlgili Fikirleri

TANÖR’ün fikirlerine baktığımızda daima özünde demokrasiye katkıyı görmekteyiz. İnsan hakları konusu da demokrasinin olmazsa olmazlarından olduğu için bu konuya da önemli katkıları olmuştur. Türk Kamu Hukuku mevzuatında konu daha çok temel hak ve hürriyetler şeklinde adlandırılmıştır.

“Temel hak ve hürriyetler” anayasa ve yasalarda olanı belirtir. “İnsan hakları” terimiyse bunu aşan üst bir çerçevedir ve “olması gerekeni” ifade eder. Bundan belli bir ülke mevzuatını aşan ölçekte, insanlığın ve çağdaşlığın ortak kazanım ve idealleri anlaşılır (Tanör, 1997d, 97).

TANÖR, insan hakları konusunda fikir üretirken genel olarak tüm eserlerinde şu önemli konulara değinmiştir: Kişi dokunulmazlığı, özgürlüğü ve güvenliği, düşünsel özgürlükler, kolektif hak ve özgürlükler, güneydoğu kürt sorunu, çevre hakları, kadın ve çocuk hakları, azınlık ve kültürel kimlik haklar, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim hakkı, adil yargılanma, siyasal haklar, sendika ve grev hakları, işkence.

5.2.1. Kişi Dokunulmazlığı, Özgürlüğü ve Güvenliği Konusundaki Görüşleri

Bu alt başlıkta, TANÖR'ün kişi dokunulmazlığı özgürlüğü ve güvenliği konusunun bir uzantısı olarak ölüm cezası, kolluk aşırılıkları, işkence, güvenlik soruşturması, yakalama – gözaltı ve tutuklama konularındaki görüşlerine yer verilmiştir.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği kavramları, ikisi birlikte ele alındıklarında kişinin hareket serbestliğini ve yasayla belirtili ve sınırlı durumlar dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamamasını ifade eder (Tanör, 1997d, 97).

Kişi dokunulmazlığı kavramı, insanın maddi ve manevi varlığının, vücut tamlığının korunması anlamına gelir. Türkiye'de yaşama hakkının özünü en çok ihlal eden eylem ve işlemler; idam cezaları, yargısız infazlar ve son yıllarda sayısı artan faili bilinmeyen cinayetler ya da terör olayları olmuştur (Tanör, 1995, 13).

12 Eylül rejimi görünüşte geçici olmuştur. Ancak, bu dönemde yapılan Anayasa ve yasalar, sonraki çok partili hayatın ve özgürlüklerin de sınırların çizmiştir. Değişik hak ve özgürlük kategorileri bakımından 1983 – 1991 arası yılların başlıca özellikleri, ölüm cezası, kolluk aşırılıkları, işkence ve güvenlik soruşturmalarında kendini göstermiştir. Yaşama hakkı konusunda askeri rejimle sivil dönem arasında önemli bir fark oluşmuştur.

Kişi dokunulmazlığı, yaşama hakkı, (ölüm cezası tartışması), yargısız infazlar, faili meçhul cinayetler, işkence, onur kırıcı davranış ve işlemler gibi konuları içerir.

Bu açıdan aşağıda TANÖR'ün ölüm cezası, işkence, kolluk aşırılıkları ve güvenlik soruşturması konularındaki görüşlerine ayrı alt başlıklar halinde yer verilmiştir.

5.2.1.1. Ölüm Cezası Konusundaki Görüşleri

Türkiye'de yaşama hakkının özünü en çok ihlal eden eylem ve işlemler idam cezaları, yargısız infazlar ve son yıllarda sayısı artan faili bilinmeyen cinayetler ya da terör olaylarıdır. İdam cezaları ve infazları siyaseten katl'e değer veren Osmanlı'dan Cumhuriyete geniş uygulama alanı bulmuş, özellikle 12 Eylül askeri rejim sırasında doruğa ulaşmıştır. 1984'ten bu yana idam cezası olmamıştır. Bazı suçlardan da idam cezası kaldırılmıştır. Yaşam hakkını yok eden bir başka salgın, kaybolmalar, terör ve faili mechul cinayetlerdir. Denilebilir ki, son yıllarda bunlar 1984'ten beri uygulanmayan ölüm cezalarının yerini almıştır (Tanör, 1994b, 13).

Askeri dönemde yaşama hakkını asıl tehdit eden etken bağımsızlığı su götürür askeri mahkemelerin verdikleri idam kararları ve bunların askeri rejim koşullarında kolayca infaz edilmeleridir. Normal düzene geçtikten sonra ise, 1984 yılındaki iki infaz kararının yerine getirilmesinden sonra bir daha idam kararları onaylanmamış, TBMM bu kararları gündeme almamayı ve sürekli bekletmeyi tercih etmiştir. Hatta bir ara 13 suçtan idam cezası kaldırmıştır. Kısacası, 1984'ten bu yana idam cezalarına ilişkin kararlar yerine getirilmemiş ve mevzuatta 40 kadar suçun cezası ise yine ölüm cezası olarak kalmaya devam etmiştir (Tanör, 2004c, 96).

Ölüm cezaları ile ilgili TANÖR bir başka çalışmasında şu sonuçlara varmıştır (Tanör, 1994b, 23):

(1) Türkiye'de idam cezasını kendisi değilse bile infazı, sivil parlamenter düzen çerçevesinde oldukça uzun zamandan beri fiilen ortadan kalkmıştır. Bu konuda dönüm noktası 1965 yılıdır. 1965 – 1970 ile 1973 – 1979 yılları arasında, toplam 13 yıl boyunca infaz yoktur. Her ne kadar TBMM 1984'de iki infaza daha karar vermişse de bu durum istisnai ve geçici olup 12 Eylül rejiminin etkilerinin

devam etmesi ile açıklanabilir. Bu tarihten sonra da bugüne kadar TBMM'den infaz iradesi çıkmamıştır.

(2) 1984'deki iki istisna dışarıda tutulursa, Türkiye'de sivil dönemde infazların 1965'ten beri ortadan kalkmış olması başka ülkelerdeki gelişme seyri ile de paralellik halindedir. Çoğu ülkede idam cezaları yasalardan çıkarılmazdan önce aynen bizimkine benzer bir uyku dönemi geçirmiştir. Hatta bu son adımı atmamış ama uzun süreden beri idam cezalarını uygulamayan devletler idam cezasını kabul etmeyen ülkeler olarak tanınmıştır. Türk siyasal ve parlamenter hayatı da 1965 ten beri bu birinci süreci yaşamaktadır.

(3) Ülkemizde idam cezalarının yerine getirilmesi daha çok askeri ya da yarı askeri dönemlere özgü bir uygulamadır.

5.2.1.2. Kolluk Aşırılıkları Konusundaki Görüşleri

Kişi özgürlüğü ve güvenliği açısından da sorumlu bir dönem olmuştur. Bu alandaki başlıca ihlaller yakalama ve gözetim altına işlemlerine çok kolay ve sık bir şekilde başvurulabilmesi, yasanın da yetersizliklerinden yararlanarak, yakalanan kişinin yakınlarına haber verilmemesi, susma hakkının yokluğu, gözetim sürelerinin uzunluğu, tutuklama önlemine de kolayca başvurulması, haksız tutuklama tazminatlarının yetersizliği, tutukluluk sürelerinin tavanının olmayışı, vb. gibi noktalarda kendini göstermiştir. 1992 CMUK değişiklikleri susma hakkı, gözetim süreleri, kanunsuz elde edilmiş deliller, tutukluluk süresinin tavanı gibi konularda nispeten olumlu değişiklikler getirmiş, ama bunların çoğu DGM ile olağanüstü hal bölgesinin kapsamı dışında bırakılmıştır (Tanör, 2004c, 97).

5.2.1.3. İşkence Konusundaki Görüşleri

İnsan varlığına ve onuruna karşı girişilen bir saldırı olan işkence, ilk çağdan bu yana yalnız bir sorgulama ya da cezalandırma yöntemi değil iktidar ilişkilerinin de bir parçası olagelmıştır. Türkiye'de işkence bazı yüksek yetkililerin yalanlamaya ya da üstünkörü geçiştirmeye ve önemini küçültmeye çalışmalarına karşın sivil

rejimler altında da varlığı tartışma götürmeyen bir olgudur. Gözaltı koşullarında meydana gelen kuşkulu ölüm ya da intihar olaylarının çokluğu sanık ya da zanlılardan gelen ihbar ve şikayetler bazı görevlilerin itiraf ve açıklamaları, basın haberleri, eski Cumhurbaşkanı'nın bazı demeçleri, az sayıda da olsa mahkumiyet kararları, Tabipler Birliği'nin kimi hekimlerine verdiği disiplin cezaları, ulusal ve uluslararası kuruluşların raporları bunu ortaya koymaktadır (Tanör, 1994b, 26).

Türkiye İnsan Hakları Derneği ve Vakfı'nın işkence konusunda, sürekli ve süresiz yayımları eliyle kamuya duyurduğu rakamlar korkutucu boyutlardadır. İşkence olay ve iddiaları da buna bağlı olarak düşünülmesi gereken bir durumdur. Gerçi bunların önlenmesi için bazı hukuki adımlar atılmıştır. İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (Resmi Gazete 10.08.1988) ile İşkencenin, Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza ve Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi onaylanmıştır (Resmi Gazete, 27.02.1988 – 19738). Ancak, bu kazanımlar henüz pratiğe yansıtılmamıştır (Tanör, 2004c, 97).

5.2.1.4. Güvenlik Soruşturması Konusundaki Görüşleri

Güvenlik soruşturması, kişinin birçok hak ve özgürlükleri üzerinde bir baskı ve tehdittir: Düşünce, kanaat, ifade ve çalışma özgürlükleri bundan zarar görür. Eşitlik, masumluk karinesi, özel yaşamın gizliliği, kamu hizmetine girişte görevin gerektirdiği niteliklerden başkasının aranmaması ilkeleri de güvenlik soruşturmasından etkilenir ve değer kaybına uğrar. Ama hepsinin başında kişinin onuru maddi ve manevi varlığı bundan örselenir. Bu bakımda güvenlik soruşturması konusunu kişi dokunulmazlığı kavramıyla öncelikli ilişkilendirmek gerekir.

Güvenlik soruşturmasının konusu suç oluşturmayan hususlardır, suç konusu olan eylem ve davranışlar zaten ceza yaptırımını davet eder. Burada ise suç olmayan eylem ve davranışlardan ötürü kişinin adeta cezalandırılması söz konusudur (Tanör, 1997d, 107).

Hukuki açıdan sarsıcı bir nokta da güvenlik soruşturmasının anayasal ve yasal dayanağının bulunmamasıdır. Konu şimdiye kadar Bakanlar Kurulu Kararları, genelgeler ve yönetmelikler eliyle düzenlenmiştir.

Kişi güvenliğini sarsan bir uygulama da güvenlik soruşturması adı verilen sistemdir. Aslında yasal dayanağı olmayan bu uygulama sonucu fişlenen yurttaş sayısı 1987 rakamlarıyla 1 milyon 700 bin kişiyi bulmuştur. 1986 yılında çıkartılan Güvenlik Soruşturması Yönetmeliği Resmi Gazete’de yayımlanmadığı gerekçesiyle Danıştay’ca iptal edilmiş, 1990’da bunun yenisi çıkartılmıştır. Ancak bu soruşturmayı düzenleyen bir yasa yine yoktur (Tanör, 2004c, 97).

TANÖR’ün “Güvenlik Soruşturmaları” konusunda getirdiği önerisi şu şekildedir (Tanör, 1997d, 108):

(1) Güvenlik Soruşturması yasa ile düzenlenmeli, yasada bu uygulamanın yalnızca gizlilik dereceli birimler Türk Silahlı Kuvvetleri, Emniyet Genel Müdürlüğü, İstihbarat Teşkilatlarıyla da, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevlerinde Çalışacak personel için söz konusu olacağı belirtilmelidir.

(2) Pasaport Kanunu Madde 22 ile Sıkı Yönetim Kanunu, Değişik Madde 2 / son hükümleri yürürlükten kaldırılmalıdır.

5.2.2. Düşünsel Özgürlükler Konusundaki Görüşleri

Çoğulcu özgürlükçü demokrasilerde düşünce özgürlüğü deyimi ifade özgürlüğünü de belirtir. Bu özgürlük ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Düşüncelerin açıklanması ve savunulması serbest, düşünce suçlarına kapılar kapalıdır.

Türkiye’de düşünce suçları gerçek anlamında ve çok yaygın zeminlerde varolmuştur. Terörle Mücadele Kanunu bu alanlarda önemli bir temizlik yapmıştır. Anayasaya uygunluğu Anayasa Mahkemesi tarafından ilan edilen, Yargıtay ve Askeri Yargıtay tarafından zaman zaman çok katı şekillerde uygulanan bazı düşünce suçları ile ilgili hükümlerin önemli bölümü siyasal irade ile ayıklanmıştır (Tanör, 1997d, 105).

Düşünsel özgürlükleri, insan haklarıyla ilgili hemen hemen tüm eserlerinde ele almıştır. Bu başlık altında dinsel özgürlükler, düşünce özgürlüğü, bilim sanat özgürlüğü, kitlesel iletişim özgürlüklerinin durumunu irdelemiştir.

Düşünce suçlarında çözüm yargıda ve mahkeme içtihatlarında değil yasama da ve yasa değişikliklerinin gerçekleştirilmesindedir. Bir kez daha siyasal irade aranmaktadır.

5.3. Bülent TANÖR'ün Türkiye Tarihi İle İlgili Fikirleri

Bu başlıkta, TANÖR'ün Türkiye Tarihi üzerine fikirleri tanıtılıp irdelenmiştir. TANÖR, hukukçuluğunun yanında, iyi bir siyasi tarih uzmanıydı. Zaten İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Devrim Tarihi dersleri de vermekteydi. Daima Türk Devrimi'ni benzersiz olarak nitelendirmiştir.

Türkiye 1918'den başlayarak büyük bir dönüşüm yaşadı. Önce bir ulusal Kurtuluş Savaşı yaşandı ve bağımsızlık yeniden elde edildi. Bunları 1940'lara kadar uzanan reformlar dizisi izlemiştir (Tanör, 1995, 13).

TANÖR, Türkiye Tarihiyle ilgili eserlerinde öncelikle Ulusal Kurtuluş Savaşı, bağımsızlık ve devamındaki reformları ve yansımalarını irdelemiştir. Bunlar içerisinde Yerel Kongre İktidarları (YKİ) ve Ulusal Kongre İktidarları (UKİ) üzerinde ayrıca durmuştur. Bunları (UKİ ve YKİ'ler) demokratik toplum hareketleri olarak değerlendirmiştir. Zaten bunların önemi de sivil toplum hareketi olmalarından kaynaklanmıştır.

Bir başka önemli nokta Mustafa Kemal ve Kemalist Rejim ilgili fikirleridir. Türkiye Tarihi ile ilgili son olarak, bugünkü Türkiye'yi 1980-2003 yılını kapsayan kısmın önemli siyasal tarihsel olayları üzerine fikir üretmiştir.

Bu bölümde yukarıda belirtilen konular alt başlıklar halinde irdelenmiştir.

5.3.1. Yerel Kongre İktidarları Konusundaki Görüşleri

Yerel Kongre İktidarları (YKİ) ve Ulusal Kongre İktidarları(UKİ) “İktidar” sorunu irdelenirken kendiliğinden ortaya çıkmıştır. YKİ'lerin genel tablosuna

bakıldığında bir takım önemli sonuçlar çıkarılabilir.TANÖR'ün YKİ Tablosuna bakarak çıkardığı bir takım sonuçlar şöyledir (Tanör, 1995, 96):

(1) Yer verilen kongrelerin yalnız üçü Mustafa Kemal/Kemalist önderlik girişimiyle toplanmıştır (Sivas, Afyon ve Pozantı). Geri kalan bütün kongreler yerel inisiyatiften doğmuştur.

(2) Sivas Kongresi'nden önce 13 yerel inisiyatifli kongrenin toplanmış olması (Erzurum dahil), önderlik öncesindeki sivil – siyasal örgütlenme eğiliminin önemini gösterir. Bunların yedisi, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasından da öncedir. Üç liva, ilk altı kongreyle önceliğe sahiptir.

(3) İki kongrenin daha toplanması dikkat çekicidir.

(4) Son dört kongre TBMM'nin toplanmasından sonra yapılmıştır. Afyon ve Pozantı (iki adet) Kongreleri Kemalist inisiyatifle toplanmış olup, birincisi Batı Anadolu Kongrelerine son verdirmek, son ikisi de bazı yerel kararları alabilmek için düzenlenmiştir.

(5) Yerel kongrelere katılım ortalaması ve yerel nüfuslara oranı, tek ulusal kongre olan Sivas Kongresi'nin delege sayısının ve bunun genel nüfusa oranının çok üstündedir.

Kongre tipi örgütlenmenin anayasa hukuku ve siyasal bilim açısından anlamlı yönleri vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir (Tanör, 2002, 209):

-O bölgede yaşayan herkesi kendi doğal üyesi sayan ve gittikçe genişleyen bir örgüt yapısına sahip olmak, dolayısıyla klasik dernek kimliğini aşmak,

-Aşağıdan yukarıya doğru yükselen bir seçim, temsil ve vekâlet ağı üzerine kurulu katılımcı yapılar kurmak,

-Karar alma süreçlerinde kurallılık ilkesine sâdık kalmak, bunu faaliyetlerinde de sürdürmek,

-Böylece temsile ve halk iradesine dayalı bir meşruluk elde etmek,

-İç yapılarda organik ve işlevsel farklılaşmaya uğramak, devlet yetkileri kullanan organlar yaratmak,

-Karşılıklı rıza ve demokratik meşruluk temeline dayalı olarak bu kararları uygulatabilmek,

-Silahlı güçler oluşturmak ve bunları sivil otoriteye bağlı kılmak,

-Bölge halkının, hattâ milletin geleceğini belirleyici kararlar almak, siyasetler oluşturmak v.b.

Yerel hareketlerden çıkan tezler bir örnek değil, çeşitli ve karmaşıktır. Dış egemenlik (bağımsızlık) açısından ortak noktaları, teslimiyet ve baş eğmeyi değil, direnmeyi ve silahlı mücadeleyi öngörmeleridir. Ancak, bu karşı koyma ruhu daha çok olası bir Yunan işgali ve Ermeni tehdidine yöneliktir. “Düvel-i muazzama”yı kollama ve hoş tutma tavrı da vardır. Emperyalizm olgusu kavranmamakta, Yunan/Ermeni tehlikesiyle sınırlı kalınmaktadır. Hatta, bunların işgal tehdidine karşı, asıl İtilaf blokunun geçici işgallerini yeğleme durumu da söz konusudur (Tanör, 2003, 40).

Anayasal hukuk ve siyasal sosyoloji bakımından bu organizmaların tanımlanmasına en elverişli kavram siyasal iktidardır. 1918-1920 koşullarında yerel savunma amacıyla oluşturulan örgütler, gittikçe çözülen geleneksel iktidar merkezinin dışında ve kısmen de karşısında, birer alternatif güç odağı durumuna gelmektedir. Bu açık bir iktidarlaşıma olgusudur.

Görülüyor ki mütareke koşulları, devlet ve iktidar boşluğunun buna eklenmesiyle, yeni tipte iktidarlar üretmektedir. Yerel kongre iktidarları deyimi bunu ifade etmek için seçilmiştir (Tanör, 2002, 211).

Yerel kongreler sıradan kuruluşlar değildir. Birer iktidar odağı, siyasal iktidar çekirdeği durumundadır. Bunu nereden anlıyoruz? Pek çok noktadan: Örgütlenme anlayışlarından, temsil güçlerinden, organlaşma biçimlerinden, kurallı çalışmalarından, en önemlisi de alıp uyguladıkları kararlardan (Tanör, 2003, 66).

Yerel kongre iktidarları ve devletleri, devlet ve siyasal rejim anlayışı açısından çağdaş değerleri temsil etmişler, hatta Türkiye’nin 1920’li yıllarının habercisi olmuşlardır. Bu nedenle de, kendileri yıkılsa bile izleri silinmemiştir.

Bir kere kongre hareketleri, Osmanlı Devleti'nin ve toplumun içine düşmüş olduğu derin bunalımın ancak demokrasi ile çözülebileceğini göstermiştir. Demokratik ve temsili yapıları ve işleyişleriyle, mutlakiyete geri dönüş yapan Osmanlı monarşisinin önerdiği teslimiyetçi ve otoriter model karşısında yerel kongrelerden yükselen çözüm anahtarı krizi demokrasiyle aşmak olmuştur (Tanör, 2002, 215).

5.3.2. Ulusal Kongre İktidarları Konusundaki Görüşleri

Kurtuluşa yönelik toplumsal hareket öncelikle yerel olarak örgütlenmiş, yerellikten bölgesel bir yöne kaymış ve bölgesellikten de ulusallığa doğru yönelmiştir. Ulusal kongre iktidarları (UKİ) bu örgütlenmenin adıdır.

UKİ adını verdiği olgunun başlangıç noktası ve kaynağı Amasya günleridir. Ulusal önderlik çekirdeği burada oluşmuştur.

UKİ'nin hazırlık (kuluçka) dönemi Haziran 1919'dan başlar ve Sivas günlerine kadar sürer. UKİ'nin olduğu Sivas Kongresi'nden TBMM'nin açıldığı tarihe kadar (23 Nisan 1920), Türkiye topraklarından yedi aydan fazla sürecek bir UKİ olgusu vardır (Tanör, 1995, 105).

Ulusal kongre hareketi, temsil gücündeki zayıflıklara karşın (Sivas Kongresi), ulusal ve merkezi bir temsil temeli kazanmış, meşruluk temeli edinmiş, kendini hukukla tanımlamış, hukukiliği ön planda tutarak etkililiğini (müessiriyet) yayabilmiştir.

Örgütsel yapısındaki farklılaşma ve karmaşıklıkla da onun, siyasal evrim merdiveninin üst basamaklarında yer alan bir organizma olduğunu göstermektedir. Örgütsel, yönetsel, askeri, siyasal ve hukuki alanlarda giderek daha özerk bir güç durumuna gelmesi, bu hareketin başka bir özelliğidir. Karar alma ve uygulatma süreçlerinde beliren irade muhtariyeti de bunları bütünleştirmektedir.

Bunları dikkate alındığında, Osmanlı Devleti'nin meşruluk ve yasallığına bağlılık söylemine karşın, ulusal hareketin, özerk ve alternatif bir güç merkezi

olduğu kabul edilmelidir. Ayrıca bu hareket, düşünsel, siyasal, örgütsel, hukuksal donanımlarıyla net bir kurumsallaşma eğilimi içindedir (Tanör, 2002, 278).

UKİ organları ve kişileri Kanun-i Esasi'ye (KE) ve organlarına saygılı bir söylem kullanmaktadır. Anayasal meşruluk anlayışları KE'ye bağlantılıdır. Hatta İstanbul yönetimini yer yer KE'ye aykırı tutumlarından dolayı eleştirirler (Tanör, 2003, 87).

5.3.3. Yerel Kongre İktidarları ve Ulusal Kongre İktidarları Arasındaki Fark ve Benzerlikler

YKİ ve UKİ, birbirinden ayrı oluşumlar olmakla birlikte birbirlerini etkilemişlerdir. Aynı zamanda UKİ ve YKİ'lerin ortak yönleri de mevcuttur. Her ikisi de iktidar sorunsalı içerisinde değerlendirildiğinde siyaset sosyolojisi ve siyaset felsefesi boyutunda irdelenmeyi gerekli kılmıştır.

TANÖR, YKİ ve UKİ arasındaki etkileşim ve benzerlikleri şöyle özetlemiştir (Tanör, 2002, 280):

(1) YKİ'ler, UKİ'nin üzerine kurulacağı zemini bölge bölge hazırlamış, ona taban sağlamıştır. UKİ'de, YKİ'lerin istekli olduğu ama kendi yetenekleriyle kuramadıkları ulusal birlik platformunu yaratmıştır. Bu katkı, YKİ'lerin UKİ içinde erimeleri sürecini doğurmuştur.

(2) YKİ'lerle UKİ arasındaki esas ortak nokta, bunların her birinin iktidar odağı oluşudur. Bu ortaklık, bağımsızlık için mücadele stratejisinden kaynaklanmaktadır. İçinde bulunulan koşullar ve Osmanlı Devleti'nin teslimiyetçiliği, yerel ya da ulusal düzeyde kongre iktidarları üretmektedir.

(3) Her iki iktidarlaşma modelinin bir buluşma noktası da demokratik nitelikte oluşlarıdır.

Şu halde bağımsızlık için kurulan ve çalışan kongre iktidarları, ister yerel ister ulusal kapsamlı olsunlar, demokratik iktidar modelleridir.

5.3.4. Bülent TANÖR'ün Kemalizm – Kemalist Rejim Konusundaki Görüşleri

Kemalizm ve Kemalist rejim kavramları daima birbirine karıştırılmıştır. TANÖR, birçok eserinde bu farklılığa ışık tutmuştur.

Kemalizm, Türk Devrimi'nin düşünsel boyutudur. Bir manada felsefesidir. Kemalist rejim ise 1925-1945 yılları arasında ülkede var olan bir olgudur.

Türkiye'de Kemalist rejim; ona göre, otoriter bir rejimdir, demokratik bir rejim değildir, tek partilidir ama cumhuriyet vardır (Tanör, 1995, 1).

Kemalizm ve Kemalist rejim arasında benzerlikler, etkileşimler, geçişler olmasına rağmen birbirinden farklıdır (Tanör, 1998c, 599).

1960'lı yıllar ve sonrasında Kemalizm ya da Atatürkçülük kavramları doktrin ya da ideoloji olarak nitelendirilmiştir. 1990'larda dünya görüşü, son yıllarda ise düşünce sistemi yaklaşımı öne çıkmıştır (Tanör, 1998c, 601).

Kemalist rejim, bir geçiş dönemi rejimi olarak nitelendirilmiştir.

TANÖR, eserlerinde Kemalist rejim üzerine öne sürülen tüm görüşlere yer vermiş, daha sonra kendi görüşünü gerekçelendirmiştir.

Kemalist rejim, o dönemin bazı resmi ya da yarı resmi kaynaklarınca “demokratik” sonralarıysa daha çok “otoriter” hatta totaliter olarak nitelendirilmiştir (Tanör, 1997d, 130).

TANÖR, Kemalist rejimi demokratik değil, otoriter olarak nitelendirmiştir.

Bu nitelendirmesini Kemalist rejimin şu özelliklerini dayanarak söylemiştir (Tanör, 1997d, 130):

(1) Tek partili sistem bu yönde karşımıza çıkan ilk önemli olgudur.

(2) Şeflik sistemi de rejimin otoriter niteliğinin bir göstergesidir. Ebedi şef ya da milli şef rejimin gerçek otorite merkezidir.

(3) TBMM ana kuruluşun en üst organıdır ama kağıt üstündedir. Bir kere seçimler yarışmalı değil, iki dereceli, tek partili ve tek listelidir.

(4) Yargı organı da gerçek anlamda bağımsız ve güvenceli değildir. Örn. İstiklal mahkemeleri ve sıkıyönetim mahkemeleri.

(5) Hak ve özgürlükler dünyasında da rejim otoriterdir.

(6) Sosyo - kültürel yaşam denetim ve gözetim altındadır.

Kemalizm-Kemalist Rejim konusunda Çetinkaya (2003)'nın TANÖR'den aktardığı şu saptamalar da oldukça dikkat çekicidir:

"Üstyapıdaki dönüşümlerin ekonomik ve sosyal altyapıya olan etkilerine de işaret edilmiştir. Buna göre Türkiye gibi geri kalmış ve din-devlet gelenekleri çok güçlü ülkelerde burjuva devrimi sosyo-ekonomik yapıdan pek beklenemezdi. Devletin alacağı bir kararla büyük sanayi de kurulamazdı. Ama siyasal iktidar darbeleriyle kapitalizme, çağdaşlaşmaya ve sanayileşmeye giden yolu tıkayan üstyapılar yıkılabilirdi. Kemalizm ve onun önderi bu zaruri yıkmanın en tutarlı ve en insafsız ustası olmuştur. Atatürk Türkiye'si üretim ilişkilerindeki dönüşüme ters taraftan, yani hukuk kurallarından başlamakta idi. Kemalist devir, yeni burjuvaziyi ortaya çıkaran kültürel, sosyal ve ekonomik önkoşulların yaratılması dönemidir."

5.4. Bülent TANÖR'ün Laiklik İle İlgili Fikirleri

Bu bölümde, TANÖR'ün laiklik üzerine fikirleri tanıtılarak irdelenmiştir. TANÖR laiklik ile ilgili saptamalarda bulunurken genellikle Fransa ve Türkiye'yi karşılaştırarak bu konuyu irdelenmiştir. Çünkü iki ülkenin cumhuriyetleri ele alındığında her iki ülkeyi de devrim çocukları olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Türkiye anayasacılık konusunda da Fransa'da zaman zaman etkilenmiştir. İdari sistemimiz büyük çapta Fransa'dan etkilenmiştir. Ve esas konumuz olan laiklik konusunda da gerçekten karşılaştırmayı haklı kılan benzerlikler vardır.

Fransız laikliği militan olduğu için laiklik değil laikçiliktir. 1905'e kadar Fransız Jakoben Devleti laik devleti din işlerini kendime karıştırmam ama ben karışırım demiştir. 1905'ten sonra ben de karışmıyorum anlamında din – kilise ayrılığı yasası çıkmıştır. Türkiye'deki duruma gelince din devlet işlerine karışmaz ilkesi istisnalarla birlikte benimsenmiştir. Türkiye bunu 1923 – 1924'ten beri daha sonra da adını koyarak 1928 – 1937 tarihleri ile benimsemiştir. Laikliğin ikinci önermesi “devlet de din işlerine karışmaz” ise Türkiye bunu benimsememiştir çünkü

Diyanet İşleri Başkanlığı vardır. O ölçüde değilse bile devrimci Fransa'da bile benimsememiştir.

TANÖR'ün laiklik ile ilgili bir takım çıkardığı sonuçlar şöyledir (Tanör, 2001b, 30):

- (1) Din derslerinin mecburi hale getirilmiş olması laikliğe kesin aykırıdır.
- (2) İmam Hatip liseleri sayıca İmam ve Hatip ihtiyacına yetecek ölçüde geriye çekilmelidir. Kızlar kesinlikle buraya alınmamalıdır.
- (3) Nüfus cüzdanlarında din ve meshep hanesinin varlığı Anayasa madde 4 3.fıkra "kimse dini inancını açıklamaya zorlanamaz" ilkesine aykırıdır.

Ayrıca laiklikle ilgili Çetinkaya (2003)'nın TANÖR'den aktardığı şu saptamalar da dikkat çekicidir:

"Devletin resmi bir dininin olması asıl bu ülkelerde, özellikle de İslam âleminde bağlayıcı ve ciddi sonuçlar doğurur. Çünkü devlet aygıtı ve yaptırımları dünya işlerini de düzenleyen bir dinin hizmetindedir. Örneğin günümüz İran ' ında hem geleneksel cemaatin otoriterliği hem de buna eklenen bastırıcı devlet otoritesi, günlük yaşamın ve özgürlüklerin tümünü baskı altına almıştır. İran İslam Cumhuriyeti Anayasası ' na göre temel haklar İslami çerçevede kullanılabilir, yargılama da bu esaslara göre yapılır..."

Buraya kadarkilerden birtakım ana sonuçlar çıkarabiliriz:

- (1) Demokrasilerde siyaset ve hukuk üretme işi tanrısal değil, dünyasaldir.
- (2) Laiklik, çoğulcu-özgürlükçü demokrasinin ön koşuludur.
- (3) Çoğulcu-özgürlükçü demokrasiler, adını koymuş olsunlar olmasınlar özde laiktir."

5.5. Bülent TANÖR'ün Anayasalarımız İle İlgili Fikirleri

Bu bölümde, TANÖR'ün ilk Anayasamız olan Kanun-i Esasi'den günümüze kadar tüm Anayasalarımız hakkındaki görüşleri irdelenmiştir. Bunlar: 1876 Kanun-i Esasi, 1909 Kanun-i Esasi değişiklikleri, 1921 Anayasası, 1924 Anayasası, 1961 Anayasası, 1982 Anayasası.

TANÖR, 1876 Anayasasının 1909 değişikliklerini, iktidarın demokratik düzlemde yeniden düzenlenmesi bakımından ayrı bir Anayasaymış gibi ele almıştır.

Demokratikleşme bakımından 1909 değişikliklerine çok önem vermiştir. Dolayısıyla 1909 değişiklikleri, bu bölümde ayrı bir alt başlık halinde irdelenmiştir.

5.5.1. Bülent TANÖR'ün 1876 Kanun-i Esasi İle İlgili Görüşleri

Kanun-i Esasi hazırlıkları çalkantılı ortamda yürütülmüştür. Tersane konferansının toplanmasından doğabilecek sakıncaları önlemek için biran önce ortaya bir metin çıkartmak isteyenler özellikle Mithat Paşa adeta saate karşı yarış havası içine girmiştir. Monarşi geleneğine sadık kalanlar ise ne koparsak kârdır anlayışı ile hareket etmiş ve biraz tempoyu düşürme taktiği gütmüşlerdir (Tanör, 1995, 101).

1876 metni hukuki açıdan padişahın tek yanlı bir işleminden doğmuş bir “*ferman anayasa*” örneğidir. Ancak bu onu biçimsel hukuki niteliği olup kanun-i esasının sosyolojik anlamda bir ihsan ya da bağış olduğu anlamına gelmez. Kanun-i Esasi de egemenliğin kime ait olduğuna ilişkin açık bir hüküm yoktur. Kanun-i Esasi kişi güvenliğinin bir hükmünde vermekle birlikte bir başka hükmü ile yoketmiştir. Din ve düşünce özgürlüklerine gelince Kanun-i Esasi dinsel özgürlükleri tanımış ama düşünce özgürlüğü konusunda boşluklara yer vermiştir. Egemenliğin kaynağı ve kullanışı bakımından da Kanun-i Esasi köklü bir farklılık göstermemiştir. Sistem meşruti demokratik birer yasama ve yürütme organı yaratmamakta, yasama yürütme ilişkilerini de padişahın iradesine bırakmaktaydı.

5.5.2. Bülent TANÖR'ün 1909 Değişiklikleri İle İlgili Görüşleri

Meşrutiyet devrimcileri Fransız Devriminden aldıkları özgürlük, eşitlik, kardeşlik üçlemesine daha yerli olan dördüncü bir ilkeyi, adaleti de katarak hem meşruluk temellerini pekiştirmeye hem de kitleleri kazandırmaya çalışmışlardır. İkinci Meşrutiyet'in anayasal çerçevesi iki aşamada oluşmuştur. Birincisi Kanun-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe konmasıyla başlayan dönemdir. İkinci evre ise bu metnin 1909'da uğradığı önemli değişikliklerle sahneye girer (Tanör, 1996b, 137).

1909 değişikliklerinin pusulası demokratikleşme yönündedir. İlk dikkati çeken husus kişi güvenliği ile ilgili yeni düzenlemelerdir. 1909 değişikliği hem cezalandırmalar hem de tutuklamalar bakımında yasaya uygunluk koşulu getirmiştir. Düşünce özgürlüğü gibi bir kaynak özgürlüğe yine yer vermeyen 1909 değişikliği, onun uzantısı olan basın özgürlüğünü ön görmüştür. Kanun-i Esasi değişikliği toplanma ve dernek kurma haklarını da getirmiştir. 1909 da getirilenler 1876 metnindekilerle birleştirildiğinde, ikinci meşrutiyetin temel hak ve özgürlükler bakımında doyurucu bir liste ve içerik sunduğu söylenebilir.

İkinci Meşrutiyet herşeyden önce oluşum biçimiyle bir yeniliktir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk defa olarak aşağıdan yukarı ve oldukça geniş tabanlı bir toplumsal hareket bu rejime geçişi, daha doğrusu dönüşü sağlamıştır. Ferman Anayasa Modelinde Misak Anayasa Modeline Geçiş bunun Anayasal alandaki ifadesidir. Abdulhamit 1876 Anayasasını tek yanlı iradesiyle ilan etmişti. 1909'daki Anayasa değişikliği ise meclis tarafından yapılmış padişaha dayatılmış ve kabulü sağlanmıştır (Tanör, 1995, 166)

Sonuç olarak gerek devlet aygıtının yeniden düzenlenişi, gerekse kişi hakları açısından 1909 sisteminin Türkiye'de ilk defa olarak gerçek anlamda parlamenter, meşruti bir monarşi kurduğu görülmektedir. Ancak buna bakarak, uygulamaların da aynı yönde olduğu düşünülmemelidir (Tanör, 1995, 151).

5.5.3. Bülent TANÖR'ün 1921 Anayasası İle İlgili Görüşleri

Birinci Dünya Savaşı ertesinde çok uluslu imparatorlukların dağılmasıyla Avrupa'da Ulus Devletler çoğalmıştır. Bu süreç yeni bir anayasacılık dalgasını doğurmuştur. Türkiye farklı yollardan bile olsa bu genel akış içinde yerini almıştır (Tanör, 1996b, 171).

1921 tarihli Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu, Osmanlı Türk Anayasacılığında en keskin dönüm noktasıdır. Türkiye'de 1921 yılında yeni ve özgün bir anayasanın doğumunu hazırlayan bir olaysal öbürü kurumsal nitelikli iki büyük faktörler demeti vardır. Bunlardan birincisi Osmanlı Devletinden Türkiye Devleti'ne geçişi gerektiren

siyasal gelişmeler dizisidir. İkincisi de, 1921 anayasasının asıl yaratıcısı olan BMM ve rejimidir (Tanör, 1995, 173).

1921 Anayasasında Milli Egemenlik, Milli İrade birinci plana getirilmiştir. 1921 modelinde cumhurbaşkanı yoktur. Meclis hükümeti sistemi vardır. Devlet başkanı da meclis başkanıdır. Kuvvetler Birliği vardır. Zaten yargı bakımından da İstiklal Mahkemeleri de bunu göstermiştir. Kuvvetler Birliğinin uygulamaya yansması tam olarak anayasa gibi yansımamıştır. Meclis içinden bir grup yürütme üyesi olarak seçilmiştir. Zaman içinde program da yapmışlardır. Tam manasıyla parlamenter sistem gibi. Fakat anayasal manada meclis hükümeti sistemi vardır. Bu manada 1921 modelinde parlamenter sisteme kayış görülmüştür.

1921 Anayasası kısa bir anayasa olmasına rağmen çok uzun ömürlü olmuştur. Fakat Türkiye'nin siyasal ve anayasal hukukunu alt üst eden bir büyük dönüşümde 3 yıllık zaman aralığında ve 1921 anayasası altında yaşanmıştır. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kısa ömrüyle kıyaslanamayacak değerde bir pratikte zenginleşmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın bu anayasal rejim altında başarıya ulaşmasının ardından, saltanatın kaldırılması, cumhuriyetin ilanı, hilafetin kaldırılması gibi, devlet sistemini başından sonuna değiştiren hukuki dönüşümler yaşanmıştır (Tanör, 1996b,205).

1921 Anayasasının Kamu Yönetimi açısından önemli bir özelliği de yerinden yönetim sisteminin getirilmesidir.

5.5.4. Bülent TANÖR'ün 1924 Anayasası İle İlgili Görüşleri

1921 Anayasası olağanüstü koşulların ürünü olan eksik ve yetersiz bir metindi. Bu geçiş döneminden başarıyla çıkılmasından sonra, devletin temel kuruluşunu, toplumun ve bireylerin konumunu ve haklarını belirleyecek yeni bir yapılanmaya ihtiyaç vardı. “iki Anayasalı” (1876-1921) duruma da artık son verilmeliydi. Böylece yeni meclis, yeni devletin yeni anayasasını yapma tarihsel göreviyle karşı karşıyaydı (Tanör, 1995, 222).

1924 Anayasası bu çalkantılı dönemde devlet yönetiminin ihtiyacı olarak hazırlanmıştır. Çünkü 1921 Anayasası hiçbir yönüyle toplumsal ihtiyaçları da karşılayamamış. Ancak savaş döneminde, hızlı karar mekanizmasını çalıştırması açısından ve önemli kararlar alınması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Ulusal devletin kurulması aşamasında, 1924 Anayasasını yer yer başkalaştıran ya da değiştiren üç ana faktör grubu olmuştur. Bunlardan birincisi 1925, 1945 arasındaki “Tek Parti Rejimi” olgusudur. Bu olay anayasa pratiği de büyük çapta etkilemiştir. İkinci büyük gerçeklik bu rejimle eşanlı olarak yaşanan “Reformlar” dizisidir. Bunların da siyasal ve anayasal rejim üzerinde önemli etkileri olmuştur. Üçüncüsü doğrudan doğruya “Anayasa Değişiklikleri” konusudur (Tanör, 1996b, 240).

1924 Anayasası dönemi “Bir Anayasa Olayı” olmanın ötesinde derin anlamlar taşır. Özellikle tek parti rejimi ve devrimler, bu dönem ile ilgili değer yargılarında önemli yer tutmuştur. Bu anayasayı yaratan dinamikler tıpkı bir öncekindeki gibi, yerli ve ulusaldır. Anayasa, herhangi bir dış güce ödün vermek için yapılmış değildir. Temelleri bakımında, ulusal kurtuluş savaşını ve onun iktidara taşıdığı güçlerin eseridir.

1924 Anayasasının çoğulcu ve özgürlükçü demokrasi açısından yetersizlikleri açıkça ortada olmakla birlikte, o dönem dünyasında çoğulcu ve özgürlükçü demokrasiyi kurumsallaştıran anayasalar pek azdı. Öte yandan, Türkiye’de tek partili rejim 1924 Anayasası yüzünden doğmuş ta değildir. Bunu yaratan nedenler siyasal alanla ve kuvvet dengeleri ile ilgilidir (Tanör, 1995, 252).

Kişî hak ve hürriyetleri açısından 1924 Anayasası yeni bir bölüm açmıştır. Çünkü 1924 Anayasası Türk’lerin Hukuk-u Ammesiydi. Bu bölümde hürriyetlerin açıklanmasında bir yaklaşım vardır. Her tür hür doğar, hür yaşar başkalarının hürriyeti bizim hürriyetimizin sınırındır denilmiştir. Yani 1924 Anayasasında liberalce ve ferdiyetçi bir yaklaşım görüyoruz. 1924 Anayasasında sosyal haklar bölümü yoktur. Avrupa’da işçi hareketleriyle de bu haklar anayasalara konmuştur. Uygulamada tek parti rejiminin olması, demokratik ortamın olmaması reformların

gerçekleşmesi, anayasada yapılan birçok değişikliklerin yapılmasından dolayı yukarıdaki saydıklarımız uygulamada sapmaya uğramıştır. 1924 Anayasası modeli karma bir sistemi öngörmüştür. Fesih yetkisi bu anayasada cumhurbaşkanına verilmemiştir. 1924 Anayasası 7 kez değiştirilmiştir. 1924 Anayasası sistemindeki bir takım sorunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- (1) 1924 Anayasası çok partili siyasi hayata hazır değildir.
- (2) Çoğunlukçu demokrasi anlayışı kavramı gelişmemiştir.
- (3) Anayasa mahkemesi bu dönemde yoktur. Bu önemli bir eksiklik.
- (4) İç tüzük vardır ama tek partiye göre düzenlenmiştir.

5.5.5. Bülent TANÖR'ün 1961 Anayasası İle İlgili Görüşleri

1921 Anayasası Osmanlı Türk Anayasacılığının sıçrama noktasıydı. Sonra, 1924 Anayasası döneminde ulusal devletin kuruluşu tamamlanmış, ama çok partili rejim 1960'da kesintiye uğramıştır. Bu kopukluk 1924 Anayasasının sonu, yeni bir anayasal düzenin ise başlangıcı demek olmuştur. 1961 Anayasası, 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesinin ve bunu besleyen koşulların ürünüdür; Bir askeri rejim ortamında hazırlanmıştır. Anayasanın hazırlanması üç aşamada olmuştur: Ön tasarılar, kurucu meclis ve halk oylaması.

1961 Anayasası altında siyasal hayatın temel özellikleri, birbiriyle örtüşen yada çelişen şu dört noktada toplanabilir: Demokratikleşme, istikrarsızlık, kutuplaşma ve sivilleşememe (Tanör, 1995, 309).

1961 Anayasası kişi açısından bireyci bir anlayışa sahiptir. Birey öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Ve doğuştan gelen haklar olduğu belirtilmiştir. 1961 Anayasasında Avrupa Yasalarında yer alan özgürlükler modelini getirmiştir. Zaten 1961 Anayasası Alman Anayasasından esinlenilmiş bir anayasadır. Burada üç kategori hak vardır. Bunlar:

- (1) Kişi hakları
- (2) Sosyal haklar

(3) Siyasi haklar

Daha sonra da çevre hakkı gibi haklar getirilmiştir. Yasama iki kanatlı olarak görülmüştür. Biri Yasama Meclisi, biri Cumhuriyet Senatosu. Yani çift meclis sistemi getirilmiştir. Ancak 1876 yılında kurulan iki meclisle arasında farklar vardır. 450 kişilik millet meclisi vardır. Senato ise 150 kişidir ve 15 tane de kontenjan senatörü vardır. Cumhurbaşkanı bu senatörleri seçer bir de tabii senatörlük kurumu getirilmiştir. Bunlar ise 27 Mayıs İhtilalini yapan subaylardır. Bunlar ömür boyu senatördürler. İkinci meclis birinci meclisin yanında denge unsurunu oluşturmuştur. Birinci meclis 30 yaşından evvel seçilemez ve ilkokul mezunu zorunluluğu istenmemiştir. Senatoda ise yüksekokul mezuniyeti ve kırk yaş sınırı getirilmiştir. Ancak uygulamada ikinci meclis denge görevini yapamamıştır. Çünkü iki mecliste aynı siyasi partiden oluşmuştur. Dolayısıyla birinci meclisten geçen kanun ikinci meclisten de geçmiştir.

TANÖR'e göre 1961 sisteminin “zayıf yürütme”ye yol açtığı görüşü, ancak siyasal pratik için kısmen geçerli olabilecek bir iddiadır. 1924 Anayasası döneminde kağıt üstünde zayıf görülen yürütme, tek partili ya da iki partili sistem sayesinde hemen hemen mutlak bir meclis desteğine sahipti. 1961 Anayasası döneminde ise, 1965 – 1971 arası dışında, cılız ve oynak meclis çoğunluklara dayanan hükümetler siyasi bakımdan zayıflamışlardı. Karma hükümetler azınlık hükümetleri, sık sık değişen hükümetler, bu zayıflığın hem göstergesi hem de sebebiydiler. Ancak bu durum anayasadan çok, seçim ve parti sisteminden, ülkedeki oy dağılımının aldığı biçimden kaynaklanıyordu. Nitekim, nispi seçim sisteminin en uç örneği olan milli baki sistemiyle bile istikrarlı meclis çoğunluğunu sağlanabildiği koşullarda (1965), siyasal bakımdan da güçlü hükümet olgusu yaşanabilmişti (Tanör, 1994a, 92).

1961 Anayasası bütün bunlara karşın hem özelde hem de genel olarak sistemin işleyişi bakımından birçok teknik zaafa sahipti. Örneğin, 1961 Anayasası normal işleyişli bir sistemi varsaymış, bunalımlı ve olağanüstü koşulları yeterince hesaba katmamıştır. Dolayısıyla istikrarsız çoğunluklar yüzünden hükümetlerin

kurulamaması ya da istifası gibi durumlarda doğacak tıkanıklıklarda kilitlenmeyi çözecek anahtarlar azdı (Tanör, 1994a, 93).

İnsan Hakları bağlamında 1961 Anayasası devlete karşı toplumu, topluma karşı bireyi tercih eden bir yapı sergilemiştir.

1961 Anayasası ile ilk defa olarak toplumda bir anayasa kültürü hatta anayasa yüceltmesi doğmuştur. Anayasa, toplumun siyasal edebiyatında ve değişik katlarında günlük tartışmalara girmiş, pratik hayat içerisinde yerini almıştır. Toplum, özlemini duyduğu pek çok hususu anayasada bulmuş, anayasada toplum üzerinde kımıldatıcı ve harekete geçirici etkilerde bulunmuştur (Tanör, 1994a, 83).

5.5.6. Bülent Tanör'ün 1982 Anayasası İle İlgili Görüşleri

1982 Anayasasının oluşumu metnin hazırlanması, kabulü ve uygulamaya konmasıyla bir “siyasal felsefe” üzerine oturdu. O tarihten başlayarak anayasa bazı tepkilere, halk oylamalarına, değişikliklere sahne oldu. 1982 Anayasasının siyasal felsefesi ile ilgili bağlantıları kurarken bir önceki anayasayla karşılaştırmalar yapmak gerekir. Kaldı ki her iki metin açısından başlangıç, “anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkeleri belirten” bölümdür. Bu görüş ve ilkelerin yan yana getirilmesi ile öğretici olmalıdır. Varoluş nedenleri bakımından iki anayasa arasında anlamlı farklılıklar vardır. 1961 Anayasası “anayasa hukuk dışı tutum ve davranışlarıyla meşruluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs Devrimini yapan Türk milleti” diyordu. Yani burada direnme ve devrim hakkını bizzat milletin kullandığı söylenmişti. 1982 Anayasası ise başlangıcında iç savaş tehlikesinden, vatan ve millet bütünlüğünün ve “Kutsal Türk Devleti”nin saldırıya uğradığından söz ederek, 12 Eylül 1980 hareketinin “Milletin Çağrısı” üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından gerçekleştirildiğini bildirmişti. Dolayısı ile, iki metnin yakınma konuları ve millete biçtikleri roller farklı olmuştur (Tanör, 2004a, 46).

1982 Anayasasının siyasal felsefesine değindikten sonra başlıca özelliklerini kısaca şöyle sıralayabiliriz:

(1) 1982 Anayasası kazuistik yöntemle hazırlanmış, ayrıntılı bir anayasadır. Ayrıntılı anayasaların başlıca sakıncası ise sosyal değişmenin, ve gelişmenin gerisinde kalmalarıdır. Yani, fayda umulan hükümler zamanla zarar doğurabilmektedir.

(2) 1982 Anayasası geçiş dönemi öngören bir anayasadır.

(3) 1982 Anayasası özgürlük – otorite dengesinde otoriteye önem veren bir yaklaşım içindedir. Oysa tercihimiz önce özgürlük olmalıdır. Çünkü otorite özgürlük için vardır. Herşey bireyin özgür yaşaması için varolmalıdır.

(4) 1982 Anayasası yasama yürütme ilişkilerinde yürütmeyi güçlendiren bir anayasadır.

(5) 1982 Anayasası daha az siyasal katılımcı ve daha az çoğulcu, siyasal iletişime daha az sınırlayan bir demokrasi modeli öngörmüştür.

(6) 1982 Anayasası olağan – olağanüstü rejim ayrımı gören bir anayasadır.

(7) 1982 Anayasası karar alma mekanizmalarındaki tıkanıklıkları giderici hükümler öngören bir anayasadır.

(8) 1982 Anayasası anayasanın değiştirilmesi bakımından katı anayasası modelindedir.

İnsan hakları bağlamında 1982 Anayasası, 1961 Anayasasının aksine bireye karşı toplumu, topluma karşı devleti koruyucu bir yaklaşıma sahiptir. Bu açıdan da birçok eleştiriye uğramıştır.

6. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN UYGULAMALARININ SINIFLANDIRILARAK TANITILMASI

Bu bölümde, TANÖR'ün uygulamalarına yer verilmiştir. TANÖR'ün uygulamaları sınıflandırılarak ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

Bu bölüm, kendi içinde dört alt başlıktan oluşmuştur.

6.1. Bilim Adamlığı

TANÖR'ün yaşamı boyunca en önemli uygulama alanı bilim adamlığı olmuştur. Lise yıllarında dahi bilim adamı yetkinliği ve olgunluğu herkes tarafından gözlenmiştir. Tanör, 1959 yılında Galatasaray Lisesi'ni bitirir bitirmez İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girmiştir. 1963 yılında Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş ve aynı yıl İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Kürsüsüne asistan olarak girmiştir. Lise yıllarında olduğu gibi fakülte yıllarında ve asistanlığında gerek hocaları gerekse arkadaşları tarafından farklılığı fark edilmiştir. Çünkü TANÖR'ün çalışkanlığı ve üretkenliği yanında yaratıcılığı herkesin dikkatini çekmiştir.

Bilindiği üzere, bir bilim adamında bulunması gereken en önemli özelliklerden birisi de yaratıcılıktır. Yaratıcılığını devrimci ruhuyla birleştirmiş, tüm eserlerini ve çalışmalarını Türkiye'nin ilerlemesi ve demokratikleşmesine adanmıştır. Lise yıllarından beri arkadaşı Toktamış Ateş (2001) onu şöyle anlatmıştır:

"Ne zamandır tanyorum?" sorusu aklıma geldi. Sanıyorum 1967 ya da 1968 idi. Bizim "futbol fanatikleri", Galatasaray Lisesi'nin arka bahçesinde sürekli maçlar yaparlardı, biz de "dalga geçmek için" gider, "tezahürat yapardık" !

Oynayanlar arasında, çok kıvrak çalımlar atan ve oynarken hırslı, maç sonrasında müthiş sevecen biri dikkatimi çekmişti. Zaten anlayabildiğim kadarıyla, bu oyunları örgütleyenlerden biriydi. Kim olduğunu sorduğumda, Bülent Tanör olduğunu söylemişlerdi. Hukuktaki öğrenci arkadaşlarımdan öğrendiğim üzere, Tarık Zafer Hoca'nın popüler asistanı Bülent Tanör..."

TANÖR'ün bilim adamlığı genel olarak, durum değerlendirmesi ve bu değerlendirmeye yönelik çözüm üretme çabasına ilişkindir. TANÖR'ün eserlerinde de ayrıntılı şekilde incelendiği üzere, öncelikle bir sorun saptanmış, sorun ayrıntısıyla karşılaştırmalı olarak irdelenmiş ardından ise soruna yönelik çözüm

üretilmeye çalışılmıştır (Çalışkan,2005b). Çözüm üretirken göze çarpan en önemli nokta ise, çözümlerin olması gerekene olan yakınlığıdır. Bu anlamda da, tam bir akademisyen disiplini göze çarpmaktadır. Çünkü, bilindiği üzere; bilim adamı daima olması gerekeni ortaya koymalıdır. Olması gereken ütöpikte de olsa, bilim adamı olanla ilgilenmez. Ortada olan soruna yeni açılımlar getirir, yeni pencereler açar. TANÖR'ü bu anlamda da tam bir bilim insanı olarak tanımlayabiliriz (Çalışkan,2005a).

TANÖR, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirir bitirmez başarılarıyla ve bilimsel disiplini ile dikkati çekmiş, ve dönemin ünlü bilim adamları tarafından bilim adamı adaylığına layık görülerek, aynı fakülte de anayasa hukuku asistanı olmuştur.

TANÖR'ün akademik ünvanları Anayasa Hukukuna yönelik olmakla birlikte, doktora tezinden başlayarak ölümüne değin tüm çalışmalarının daha iyi bir demokrasi, Türkiye'nin demokratikleşmesi ve bunların yanında da insan hakları gibi kendine özgü önemli bir konulara yönelik olmasıdır. Bu anlamda da, TANÖR'ün bilim insanlığının Türk Toplumsal Yaşamına ciddi katkıları olduğunu söyleyebiliriz. Anayasa Hukukuna yönelik çalışmaları, hep daha iyi ve özgürlükçü bir anayasa nasıl olmalıdır? Bu çalışma demokrasiye nasıl bir katkı sağlar? Şu an olan nedir? Ve Olması gereken bu noktada nedir? Sorularının cevabıdır. Siyasi Tarih ve Devrim Tarihi üzerine çalışmalarında da demokrasiye katkıyı hedeflemiştir.

TANÖR'ün bilimsel çalışmaları, anayasa hukuku, insan hakları hukuku ve devrim tarihi üzerinedir. Bu üç ayrı konu her ne kadar birbiririnden ayrı da olsa , TANÖR'ün her üç kendine özgü önemli konuyu birbiri içine geçirerek konuları birlikte yoğurarak irdelemesi son derece önemli ve dikkat çekicidir.

TANÖR, kendine özgü üslubuyla saf bağımsız bir bilim adamıdır. Bu açıdan da Devrim (2002,7), TANÖR'ü gerçek demokrasinin sarsılmaz temel taşlarından olarak nitelendirmiştir.

“Tanör değerinde hukukçular, onun saflığında ve bağımsızlığında bilim adamları, gerçek demokrasilerin sarsılmaz temel taşlarıdır. Binada bir zaaf hissediyorsanız eğer, bilin ki bu tür taşların değerini bilemediğiniz içindir. Sefil hesap ve muameleleriyle hastalık

yıllarında bile onu üzenleri, eleştirmekle kalmayarak, saldırıp parçalamak ihtiyacı duyuşumun sebebi, eşini zor bulacağımı iyi bildiğim dostumun, cevap vermeye tenezzül etmeyen soyluluğuydu.”

TANÖR’ün bilim adamlığı herkesçe kabul görmüş ve çalışmaları herkesçe saygı görmüştür. Çalışmalarında, düşünülmeeyeni düşünen konuya farklı açılımlar getiren özgün bir bilim insanıdır. Düşünülmeeyeni düşünmesi, geniş ufku ona aynı zamanda uluslararası bir kimlik kazandırmıştır. Onun uluslararası kimliği, darbe dönemlerinde ülkeden ayrılmak zorunda kaldığı zamanlarda, üretken bilim adamı kimliğini dinamik tutmasına da neden olmuştur. Örneğin, 12 Eylül döneminde yurt dışına çıkmak zorunda kalmış, dolayısıyla; 1983 ile 1990 yılları arasında Paris X, Dijon ve Cenevre üniversitelerinde **“Üçüncü Dünya Ülkelerinde Siyasal Sistemler”** dersleri verdi. Üçüncü dünya siyasal sistemlerini çoğulcu özgürlükçü demokrasi bağlamında ele almıştır. Üçüncü Dünya Siyasal Sistemlerini irdelerken demokrasiye geri dönüş sorunsalı içerisinde durumu değerlendirmeyi de ihmal etmemiştir. Üçüncü Dünya Demokrasilerini istikrarsız olarak nitelendirmiştir. Çünkü, karşılaştırmalı sentezi çoğulcu- özgürlükçü demokrasilerle birlikte yapmıştır. Bilindiği üzere, çoğulcu- özgürlükçü demokrasilerde siyasal istikrarsızlığın anayasal düzene yansması söz konusu değildir. Çoğulcu- özgürlükçü demokrasi anayasacılığının temel özelliği iktidarı sınırlamaktır. Onun keskin saptamalarına bakıldığında, Özkoray (2002)’ın TANÖR’ü **Türkiye’nin Duverger’i** nitelendirmesi, onun uluslar arası bilim adamı kimliğine oturmuştur.

Onun saygın bilim adamı kimliğini, yıllarca İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde aynı kürsüde beraber çalıştığı Necmi Yüzbaşıoğlu şöyle tanımlamıştır (2002, 7):

“Tanör, Türkiye’nin yetiştirdiği çok saygın bir bilim adamıydı. İnsan hakları ve Anayasa Hukuku konusunda Türkiye’ye geniş ufuklar açan çok önemli çalışmaları vardı.Tanör’ün kaybı Türk hukuk dünyası için büyük bir kayıptır.”

TANÖR, bilim adamı kimliğini bir çeşit insanlık mesleği olarak kavramıştır. Bir anlamda, bilimsel çalışmalarını tüm insanlığa adamıştır, diyebiliriz. Demokrasi, insan hakları gibi konuları evrensel standartlarda ele almış, bu bağlamda insanlık için hep daha iyisini istemiştir.

TANÖR'ün Galatasaray Lisesinden de arkadaşı olan Bakır Çağlar onun bilim adamı kimliği için şu önemli saptamalarda bulunmuştur (2002):

“Bülent, benim için büyük bir dosttu. Bana göre Anayasa hukuku alanında çalışanlar arasında hem bilimsel yeteneği ve birikimi, hem de bu akademik kariyerini bir çeşit insanlık mesleği olarak kavrayan belki de tek insandı”

6.2. Sivil Toplum Örgütçülüğü

TANÖR, uluslararası üretken bilim adamlığının yanında önemli bir sivil toplum gönüllüsüdür. Sorunların demokratik yollardan aşılmasının en önemli yollarından birinin sivil toplum örgütleri olduğunun ısrarla üstünde durmuştur. Sorunların daima sivil yollarla aşılması düşüncesine önem vermiştir. Tabii ki, burada toplumsal bilinci de göz ardı etmemiştir. Bu anlamda, aydınlara çok önemli görevler düştüğü üzerinde durmuştur.

Sivil toplum örgütçülüğünde yurttaş sorumluluğunun verilmesini birinci aşama olarak değerlendirmiştir. Bilindiği üzere, yurttaş sorumluluğu gelişmemiş toplumlar da sivil toplumda gelişmemeye mahkumdur. Bu anlamda da, aydınlara büyük sorumluluk yüklemiştir. Toplumun önde gelen aydınları toplumcu düşünceye sahip olduklarında, ister istemez yurttaş sorumluluğu gelişecek ve sivil toplum hayat bulacaktır. TANÖR, yaşamı boyunca toplumcu bir bilim adamı tavrı sergilemiş, yurttaş sorumluluğuyla sivil topluma katkıda bulunmuştur.

TANÖR en son, Çalışlar (2003)'ün aktardığı Türk Silahlı Kuvvetlerinin “Andıç” başlıklı belgeyi yurttaş bilinciyle, hukuk devleti ve demokrasiye katkı bağlamında, sivil toplum adına şu şekilde yorumlamıştır:

“Kamuoyuna açıklama”

“Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) bünyesinde 'Andıç' başlıklı bir belgenin varlığı bir milletvekili tarafından kamuoyuna duyurulduktan sonra haberdar olduğumuz gelişmeleri 'hukuk devleti' açısından derin bir kaygıyla izliyoruz. Genelkurmay Başkanlığı tarafından 02. 11.2000 tarihinde yapılan açıklamada böyle bir belgenin varolduğu kabul edilmiş, ancak bunun 'karargâh içi çalışmalarından olduğu' bu tür çalışmaların da mutlaka uygulamaya konmasının şart olmadığı vurgulanmıştır. Açıklamada 'TSK, tüm faaliyetlerini yasaların kendisine verdiği yetkiler çerçevesinde ve yüce ulusunun emrinde yürütmektedir' denmiştir.”

“'Andıç' ta geçen faaliyetler, hedefler, yöntemler ve uygulayıcılar bakımından bazı özellikler taşımaktadır. 'Andıç' taki faaliyetlerin hedefleri gazeteci, milletvekili, politikacı, işadamları, dernek yöneticisi gibi gerçek kişilerle, siyasi partiler ve dernekler gibi tüzel kişilerdir.”

"Bu faaliyetlerin yürütülmesi için seçilen yöntemlerin, medyaya bazı kişiler hakkında suç yükleyici bilgi notları verilmesi, 'etkin' bazı köşe yazarlarının bu amaçla kullanılması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na 'telkin' de bulunulması, bir partinin seçimlere katılmasının önlenmeye çalışılması, bir derneğin kapatılmasının sağlanması, 'parti yıpratma' ve 'bazı milletvekillerinin siyasi platformda yıpratılmasının sağlanması' için proje oluşturulması, 'bazı belediye başkanlarının görevden alınmaları için İçişleri Bakanlığı nezdinde girişimde bulunulması' bazı 'gazetecilerin kamuoyunda saygınlığının azaltılması' ve itibarının düşürülmesi ile, terör örgütüne sağladığı dolaylı destekle ilgili kamuoyu oluşturulması' vb. olduğu anlaşılmaktadır."

Andiç' ta sıralanan faaliyetlerin icracıları ve koordinatörleri ise 'HRK BŞK' , 'İSTH BŞK', 'GENSEK', 'Adli Müşavirlik', 'KKK' gibi askeri birimlerdir. Görüldüğü gibi hedef seçilenler, yöntemler uygulayıcılar üçgeni içine, kişilik haklarından siyasal haklara kadar hemen hemen bütün kategoriler girmektedir. Kişi onuru, kişi dokunulmazlığı, basın yayın dünyası, iş hayatı, siyasal faaliyetler, siyasal partiler, dernek yaşamı, seçilmişlerin (milletvekili ve belediye başkanı) yıpratılmaları ve görevden alınmaları gibi hususlar, askeri birimlerin denetimine, yönlendirmesine ve yaptırımına tabi tutulacak şekilde işlem ya da projelere konu olmaktadır." "Bu faaliyetlerin değil 'demokratik hukuk devleti' ilkesiyle, 'devlet kavramı' ile bile bağdaştırılması zordur. Bunların 'uygulamaya konmamış' olmaları olasılığı da durumun vahametini azaltmaz. Kaldı ki, bazı 'önlemler' in uygulamaya konulduğu da bilinmektedir." "Yurttaş sorumluluğu duygusuyla bu görüşlerimizi kamuoyunun dikkatine sunar, ilgili bütün kurum ve kişileri 'hukuk devleti', 'demokrasi', ve 'muasır medeniyet' anlayışı içinde daha hassas davranmaya davet ederiz."

6.3. Yöneticiliği

TANÖR, bilim adamlığı ve bilimsel çalışmalarını daima ilk sırada tutmakla birlikte, akademisyenliğinin çeşitli dönemlerinde yöneticilik görevleri de üstlenmiştir. Yöneticiliğine bakıldığında da, yöneticiliğini de bilimsel çalışmalarına katkı bağlamında üstlenmiştir. Bilimsel çalışmalarına katkı dışında yöneticilik çalışmaları olmamıştır. Yöneticiliği hayat görüşüne paralel şekilde demokratik çerçevede gelişmiştir. TANÖR, demokratik katılımcılığa önem veren insan haklarını ve temel hak ve özgürlükleri kendisine ilke edinen bir yönetici olmuştur.

Öncelikle, 1998 – 1999 yılları arasında ***İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Başkanlığını*** yürütmüştür.

İkinci olarak, 1999 – 2001 yılları arasında ***İstanbul Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma Merkezi Müdürlüğünü*** üstlenmiştir.

6.4. Danışmanlıkları

TANÖR'ün her dönem son derece önemli danışmanlıkları olmakla birlikte onun saptanabilen en son danışmanlığına burada yer verilmiştir. TANÖR'ün demokratikleşmeye katkı bağlamında TÜSİAD'a yaptığı danışmanlık. TANÖR, 1997 yılında, TÜSİAD için demokrasi, insan hakları ve hukuk devletine katkı sağlamak amacıyla ***“Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri”*** adında ayrıntılı bir rapor hazırlamıştır. Türkiye'nin temel sorunlarına değinen bu çalışma, oldukça ayrıntılı ve değerli bir çalışma olmuştur. Çalışmada, TANÖR, son derece yalın bir dille önce sorunlara değinmiş, ardından çözüm önerileri getirmiştir. Bu çalışması her çevreden yoğun eleştiriler almıştır. Ardından, 1999 yılında yine, TÜSİAD için ***“Türkiye’de Demokratik Standartların Yükseltilmesi Tartışmalar ve Son Gelişmeler”*** adlı ikinci raporu hazırlamıştır. Bu raporda da, Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri adlı raporun yankılarını irdelemiş, ardından bu raporda belirtilen çözüm önerilerinden hangilerinin uygulandığını veya uygulama aşamasında olduğunu ortaya koymuştur. İkinci raporda oldukça ayrıntılı ve başarılı bir çalışma olmuştur.

ÜÇÜNCÜ KESİM
PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN DEĞERİNİN
ORTAYA KONULMASI

Bu kesimde, Bülent TANÖR'ün değerinin ortaya konulmasına yer verilmiştir. Bu çerçevede Bülent TANÖR'ün yapıtlarının, fikirlerinin ve uygulamalarının ayrıntılı şekilde irdelenmesine yer verilmiş, ardından günümüz ve gelecek için önemine değinilmiştir.

7. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN UYGULAMALARI
BAKIMINDAN İRDELENMESİ

Araştırmanın bu bölümünde, Bülent TANÖR'ün altıncı bölümde sınıflandırılan uygulamaları ayrıntılı şekilde irdelenmiştir.

7.1. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Bilim Adamlığının İrdelenmesi

TANÖR'ün bilim adamı kimliği, genel hatlarıyla onun yaşam felsefesini oluşturmuştur. Bilim adamlığını bir çeşit insanlık mesleği olarak kabul etmiş nadir bilim adamlarındandır. Bilim adamlığını bir çeşit insanlık mesleği olarak kabul etmesi, onun aynı zamanda ne kadar toplumcu düşünen bir bilim adamı olduğunu da göstermiştir. Bilimsel çalışmalarını daima bu sorumluluk altında ele almıştır. Dolayısıyla tüm eserlerinde “Türk Toplumsal Yaşamına Katkı” gözlenmiştir.

TANÖR, 1963 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiş, aynı yıl Anayasa Hukuku kürsüsüne asistan olarak girmiştir. Onun akademik disiplini her dönem dikkati çekmiştir. Akademik disiplini eserlerinin sistematığına bakıldığında daha net anlaşılmıştır. TANÖR, yaşamı boyunca bilimsel bilgiyi her şeyin üstünde tutan bir bilim adamı olmuştur. Zaman içerisinde felsefesi şekillenmiştir, bilindiği üzere, felsefe sözcüğünün dil açısından taşıdığı anlam, Hilav (1997, 29)'a göre “ bilgiyi ve bilgeliği sevmek; doğruluğu araştırmak, özgür düşünce ve eleştirmekle, sağlam bilgilere ulaşip eylemlerimizi bunlara göre düzenlemek ve gerçekleştirmektir.”

Bilim adamlığını bir çeşit insanlık mesleği haline getirmesi onun yaşam felsefesini bilimselliğe adanmasına sebep olmuştur. Bu anlamda, Prof. Dr. TANÖR'ü filozof olarak da nitelendirebiliriz. Filozof, Hilav (1997,28)'a göre “ yaygın düşün ve değerleri eleştiren, kendine özgü yaşam biçimini bulmaya yönelen insandır.”

TANÖR'ün kendine özgü bilimsel yöntemi eserlerinde dikkat çekmiştir. TANÖR'ün eserlerinde izlediği bu yöntem, soyut konuları dahi somutlaştırmasına yardımcı olmuştur. Onun bu yöntemi, özellikle okuyucu tarafından da konuların rahat anlaşılmasına neden olmuştur. Eserlerinde ilk göze çarpan nokta, konuları irdelerken, konuları üç ana noktaya ayırmasıdır. Bunlar: **Fotografi, Radyografi ve Tomografi**'dir. Bunu biraz daha açarsak, TANÖR, konuları irdelerken öncelikle konuya bakmaktadır burada fotoğraf çekme anlamında **fotografi** olarak adlandırmıştır. İkinci olarak, konunun içeriğine hastalığın hukuk sisteminden üreyen yönlerine değinmiş, bunu da röntgen çekme anlamında **radyografi** olarak adlandırmıştır. Son olarak, hukuk ötesi değerlendirmeler yapmış, daha derinlerdeki nedenleri araştırmıştır. Bunu da, **tomografi** olarak adlandırmıştır. Eserlerinin tüm sistematığı bu adlandırmalara dayanmaktadır. Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu adlı eserinde bu adlandırmalara açık açık yer vermiştir. Ancak diğer eserlerine bakıldığında da araştırmanın sunuş yöntemini bu adlandırmalara dayandırıldığı görülmüştür. Her bölümde öncelikle tüm bölümü kapsayan kısa açıklamalara yer verip, ardından konuyu ayrıntılı inceleme yolunu seçmiştir.

TANÖR eserlerini genel olarak şu üç konuda vermiştir: **Anayasa Hukuku, İnsan Hakları ve Devrim Tarihi**. Her üç konuyu da ele alırken demokrasi ve hukuk devletine katkı sorumluluğunda hareket etmiştir. Bilimsel yayın konusunda oldukça üretken davranmıştır. Kitap olarak vücuda getirdiği eserlerinin her biri ayrı ayrı başucu kitabı niteliğindedir. Bilimsel dergilerde yayımlanan makaleleri, gazete, dergi vb. yerlerde yayımlanan yazılarının da her biri ayrı bilimsellik taşımaktadır.

TANÖR'ün eserlerinde yalın bir dil kullanması da dikkati çekmiştir. Onun yalın dil kullanımı, soyut olayı ustaca somutlaştırması özelliği, eğitime de oldukça

katkı sağlamıştır. İstanbul Hukuk Fakültesi'nde onun girdiği Anayasa Hukuku ve Devrim Tarihi dersleri hep büyük bir katılımı ile işlenmiştir.

Hukuki Net Hukuk Sitesi (2002), TANÖR'ün ölümünün ardından konuyla ilgili şu saptamalarda bulunmuştur:

“Tanör okulunun en sevilen ve aranan hocalarındandır. Anayasa ve devrim tarihi derslerindeki doluluğa bakıldığında haklı şöhreti kolay anlaşılıyordu. Sadece derslerini alanlar değil, o kampusta okuyan hemen her öğrenci bir kere de olsa dersine giriyor. Böylece sınıf, ders başlamadan gelip yer kapmak isteyenler yüzünden çok önceden doluyor. Geçmiş senelerde İstanbul Üniversitesi'nde öğrencilere yapılan saldırı sonrası, failler bulunana kadar derslere girmeyi reddetmesi öğrenciler arasında hala konuşuluyor”

TANÖR yaşamının son anlarına kadar üretici bir bilim adamı olmuştur. Hatta hastalığının en zor anlarında dahi üretmeye devam etmiştir. Bu konuyu sayın Öğet Öktem Tanör'ün (2004 – 844) şu ifadeleri daha iyi açıklamıştır.

*“Bülent bu hastalığı nasıl karşılıyordu? Bana, “İnsanlar benim bu hastalığı yenme haziminde olduğumu sanıyorlar. Duruma ‘Ben bunu yeneceğim’ gözü ile baktığını düşünüyorlar. Oysa öyle bir şey yok. Ben sadece ‘aldırmıyorum’. Olacak olana hiç aldırmıyorum ve düşünmüyorum. Hepsi bu.” demişti. Gerçekten de, hiç böyle bir şey yokmuşçasına hayatını sürdürdü, çalışmalarını planladı, gerçekleştirdi. En son çalıştığı, “3.Dünya Anayasacılığı” adı ile yayımlamayı düşündüğü bir kitaptı. Bu konuyu İsviçre ve Fransa’da Hukuk Fakültelerinde doktora dersi olarak işlemiş ve çok beğenilmişti. Ders notları hazır. Şimdi konuyu güncelleştirmek, yeni değişiklikleri de eklemek ve yayımlamak istiyordu. Son yılını bu çalışmalarla geçirdi. Fransa’da bulunan Server Tanilli’ye bir çok kitap ısmarladı, onun gönderdiği kitapları okudu, notlar çıkardı, her zamanki gibi bunları karton fişlere işledi. Son anayasa değişikliklerini toplayıp fişledi. Artık sıra, diğer kitaplarını yazdığı zamanlarda olduğu gibi, bu fişleri masasının üstüne yaymak ve Erika marka daktilosunun başına geçip kitabı yazmaktaydı. O sırada son yılın Haziran ayına gelmiştik ve Bülent artık kendini çok halsiz hissediyordu; oturur pozisyonda uzun süre kalamıyordu; sık sık da hastanede yatması gerekiyordu. Ama akli fikri yazamadığı kitabındaydı. Arada kendini güçlü hissettiği 5 ya da 6 dakika olsa, hemen masasının başına geçiyordu. Bu dönem içinde pek çok kere bana, “En üzüldüğüm şey masa başında oturamamak ve çalışamamak.” dedi. Bu sözü son aylar içinde kendisinden 8 – 10 kez duymuşumdur. “Kitabımı yazamıyorum, arkadaşlara verdiğim sözleri yerine getiremiyorum.” diyerek üzüliyordu. Ölümünden 2,5 hafta önce bile, 10 Kasım’da, kitap için okuduğu **Senegal Anayasası**’na ilişkin notları bana dikte etmişti.*

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden yakın arkadaşı Rona Serozan (2004-961) onun eşsiz bilim adamlığı ile ilgili şunları yazmıştır:

Titiz araştırmacılığı ve yoğun üreticiliği benzersizdi. Olağanüstü çalışma disiplini ve parlak diyalektik zekası ve ortaya çok sayıda ve özgün “gerçek anlamıyla tezler” çıkarmıştır. Aynı zamanda parlak bir yazardı da; Türkçe’yi büyük bir ustalıkla kullanırdı. Bütün bilimsel çalışmalarında bilim etiğine asla toz kondurmadı. Her zaman kolayın yerine zoru yeğledi; iğneyle kuyu kazdı; lokmaları aslanın ağzından kopardı.

Hukukçu özelliğine gelince, Her zaman keyifliliğin ve haksızlığın karşısında, her zaman haklıdan yana tavır alırdı Bülent. Gelişmiş hakkaniyet duygusuyla, yaşamı boyunca yalnız kendi haklarının değil, başkalarının haklarının da yılmaz savunucusu oldu.

Hocalığına gelince, öğrencilerinin gönlünde taht kurmuştu. İçtenliği, alçakgönüllülüğü ve parlak diksiyonu derslerini öylesine çekici kılmıştı ki öğrencileri bu dersleri iple çeker olmuştu. Karşıt görüşlere arşı anlayışlı, hoşgörülü yaklaşımı en keskin muhaliflerini bile yakın izleyicisi konumuna getirmişti.

Bülent çok usta bir pedagogdu. Tüm öğrencilerini, sorgulayan, kuşkulanan, tartışan kişiler olarak yetiştirmiştir.

Demokrat kişiliği özel olarak vurgulanmalı: Hoşlanmadığı, hatta karşı çıktığı görüşleri sonuna kadar dinlemekten ve onları tartışmaktan büyük zevk alırdı. Ülkede özgürlükçü demokrasinin tüm oyun kurallarıyla işlerliği için harcadığı çaba asla unutulamaz.

Öğrencilerinden Zeynep Turhallı (2004-974) ‘nın TANÖR’ün ders işleyişi ile ilgili şu saptamaları dikkat çekicidir. Onun bu saptamalarından TANÖR’ün eşsiz bilim adamlığı ve eğitimciliği daha iyi anlaşılacaktır.

“Bülent Hoca’nın dersleri; bir sinema-tarih buluşması gibiydi. Önünüze sevgiyle açtığı dünya haritası üzerinde; Balkan Dağlarında dolaşan Partizanları, Komiser Memo’ları, Latin Amerika’dan Cezayir’e, İran’a, Afganistan’a, Kamboçya’ya kadar sakallı, sakalsız, başı örtülü örtüsüz kadın erkek devrimcileri, devrimlerle geçmiş bir yüzyıl tarihini, Anadolu’da durmadan işleyen bir telgrafhaneyi, devrimci subayları, Jön Türkleri görebilirdiniz. Bir yanda zihinlerimizin fonunda tutmaya çalıştığı Enternasyonal müziğinin sesini hafiften yükselterek İstanbul Üniversitesi’nin 8. Amfisi’nin Anayasa Dersi’nden isyan bayrağını açmış ve bütün mürettebatı güverteye toplanmış Potemkin Zırhlısının geçişini gösterdi. Rusya’da, İran’da, 1905’te kurşuna dizilen devrimcileri, anayasa yanlılarını görürdünüz. Diğer yandan Ruhi Su’dan Sarıkamış Ağidını dinler, İttihat ve Terakki’nin yayılmacı arzularıyla cepheden cepheye sürülen, kar altında kalan, yuvalarına hiç dönemeyen büyük büyük dayılarınızı, amcalarınızı görürdünüz.”

TANÖR’le beraber devrim tarihi derslerini yürüten asistanlarından ve aynı zamanda öğrencilerinden Oktay Uygun (2004-984) onun bilim insanlığına yönelik şunları söylemiştir:

“Bülent Tanör, üniversite içinde başlı başına bir okuldu. 12 Eylül’ü, 28 Şubat’ı, Türkiye’nin demokratikleşme çabalarını onunla birlikte yaşamak, tartışmak ve değerlendirmek, bu alanlarda birer doktora tezi yazmak kadar öğreticiydi. Bütün bu dönem boyunca çoğu meslektaşı kendisini susmak zorunda isseti ya da tabu sayılan konulara hiç değinmemeyi tercih etti. O ise, en çetrefil, en duyarlı konulara çağdaş bir demokratik sistemin penceresinden bakarak fikir yürütmeyi ilke edindi. Bülent Tanör, hukukun yalnızca ne olduğunu açıklamakla yetinmeyip, nasıl olması gerektiğini de söyleyen bir öğretim üyesiydi. Yakın geçmişte ve günümüzde, insan hakları ve demokratikleşme alanında atılan her önemli adımın arkasında onun çalışmalarının doğrudan ya da dolaylı bir etkisi vardır.”

TANÖR’ün eşsiz bilim adamlığı ve akademisyenliği ile ilgili Yücel Sayman (2004, 958) şunları söylemiştir:

“... bu dersi benim vermem istendi; bende kabul ettim. Pişman da değilim, hoşuma da gitti.” Sonra, derslerini niye ders değil de konferans olarak başlıklandığını anlatıyor, birinci sınıflar için 10 konferans “Kurtuluş Üzerine”, ikinci sınıflar için bir başka 10 konferans “Kuruluş Üzerine”, öğrenciler düşünüyor, tartışıyor, Bülent’e “son derece keyifli” gelen sınav kağıtları ve ödevler veriyorlar.

Düşünüyorum da, Bülent’in dersleri “konferanslar” biçiminde vermesinde, herkesin başlığını okur okumaz içeriğini kestirip omuz silkeceği bir ders konusunu, üzerinde düşünülmemiş başka bir yönüyle ele alıp, her dersi öğrencinin de katılacağı bir düşündürücü, düşündürürken tartıştırıcı “keyif saati” ne dönüştürme amacı var sanki.

Keyif, Bülent’in bilimsellikte, araştırırken, okurken, anlatırken, yazarken, mavi yolculukta yine okurken, yazarken, yarışmalar ve ödüller düzenlerken, anıları kendisiyle de dalga geçerek aktarırken, dostlarını bir araya getiren yemekleri, gezileri yaşarken, bulunduğu her yeri ve her anı “işe yarar” kılmak için çaba harcarken duymak istediği ve duyduğunda mutlu olduğu, sonra bunu başkalarıyla paylaşırken bir kere daha duyduğu ve yine mutlu olduğu bir duygudur. “

TANÖR’ün uzmanlık alanları, Anayasa Hukuku, İnsan Hakları ve Devrim Tarihi olmakla birlikte, her dönem değişen toplumsal sorunlara değinmiş ve güncel konular hakkında fikir üretmeye devam etmiştir. Örneğin; son dönemlerinde ülke gündeminin başında gelen konulardan Avrupa Birliği ve Küreselleşme konularıyla ilgili de fikirlerini dile getirmiştir. TANÖR (2000c, 6) Türkiye ve Avrupa Birliği konusunda şu saptamalarda bulunmuştur:

“ Bence Türkiye yeni bir Tanzimat ya da Sevr tehlikesi karşısında değildir. Bütün alanlarda, başta ekonomi olmak üzere ülke yetkinliğini kanıtlamıştır. Batı ile bütünleşme, "muasırlaşma" nın bugünkü versiyonudur. Klasik "tam bağımsızlık" ve "milli devlet" kavramı da tıpkı "mutlak milli egemenlik" ilkesi gibi yumuşamaya mahkûmdur. ”

Bilindiği üzere, mutlak milli egemenlik J.J.Rousseau’nun görüşüdür. Locke ve Montesquieu gibi, 18.yüzyılda yaşamış olan J.J. Rousseau ise, her alanda eşitliği ve tam bir demokrasiyi savundu. Ona göre, en iyi çözüm, halkın iktidarını doğrudan kullanmasıydı. Ama mutlaka temsilci kullanmak gerekirse, halk bu temsilcilerini, dilediği zaman görevinden alabilmeliydi. Oysa Montesquieu ve Sieyes gibi, aristokrasi ve burjuvazinin içinden gelen düşünürler, temsilcilerin kendilerini seçenler karşısında bağımsız olmalarını savunmuşlardır. Böyle olunca, halk seçecek, ama gerçekte bu iki ayrıcalıklı sınıfın seçkinleri yönetecektir. Bu nedenle, Rousseau, “Ulusun vekilleri, onun temsilcileri değil, olsa olsa memurları olabilirler” demektedir (Kışlalı, 1995, 200).

Rousseau, bu sözünde de belirttiği gibi daima doğrudan demokrasiyi ve onun paralelinde emredici vekaleti yani halk egemenliğini savundu. Ama sonunda

hiçbir zaman demokrasinin gerçekleşemeyeceğini, bunun bir ütopya olduğunu da belirtti.

Rousseau'nun anlayışında, yönetim bizzat yurttaşlar tarafından kullanılmalıdır. Çünkü halk iradesi temsil edilemeyeceği gibi, halk egemenliği de devredilemez. Hükümet, egemen gücün aracı olup, yalnızca genel iradenin, yani kanunların uygulayıcı organıdır (Teziç, 1997, 92).

TANÖR, bu anlamda olması gerekene değinmekle birlikte, olanı da ortaya koymuştur. Dolayısıyla ona göre, söz konusu salt milli egemenlik ilkesi de yumuşamaya mahkûmdur. Değişen dünya düzeni ve toplumsal gereklilikler buna sebep olmuştur.

TANÖR'ün salt milli egemenlik ve ulus devlet görüşlerine bakıldığında, küreselleşme yaklaşımlarından dönüşümcü grubun görüşüne yakın olduğunu söyleyebiliriz.

Dönüşümcüler, hem aşırı küreselleşmecilerin “egemen ulus devletin sonunun geldiği iddialarını, hem de kuşkucuların “hiçbir şey değişmedi” tezini reddetmektedir. Kuşkuculardan ziyade, fikirleri radikallere daha yakın durmaktadır (Bozkurt, 2000).

Oysa küreselleşmeye kamu hizmetlerinin piyasalaştırılması şeklinde baktığımızda, Türkiye'nin paylaşılanlar konumunda olduğu açık görülecektir. Piyasalaştırılan kamu hizmetleri, küreselleşmenin akıl hocaları tarafından pazar haline getirilecek, uluslararası sermayenin ihtiyaçlarına göre sömürülecektir.

Buradan da anlıyoruz ki piyasalaşan kamu hizmetleri, küreselleşme sürecinden olumlu etkilenenleri yani gerçek manada küreselleşenleri besleyecektir. Çok uluslu şirketler, uluslararası sermaye... v.b. kısacası yeni dünya düzenini kuranlar, Türkiye gibi paylaşılan ülkelerin piyasalaştırılan kamu hizmetleri tarafından doyurulacaklardır.

Onun gidişyle Türkiye bir aydın, “Üniversite ciddi, titiz ve yaratıcı bilim insanını, beraber çalıştığı çocuklar”ı da “akademik baba”larını yitirdi (Oder, 2004, 935).

7.2. Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün Sivil Toplum Örgütçülüğünün İrdelenmesi

TANÖR, demokrasinin varlığı için sivil toplum örgütlerinin artması ve bu konuda yurttaş bilincinin güçlenmesini savunmuştur. TANÖR, bir anlamda katılımcı demokrasiye inanmakla birlikte bunun bir ütopya olduğunun da üzerinde durmuştur.

Bilindiği üzere, demokrasinin temel unsurlarından birisi de, sivil toplum kuruluşları toplumsal istek oluşumunda ve bunun siyasal karar alma sürecine aktarılmasında etkin midir? Sorusunun cevabında yatmaktadır (Aktan, 1999).

Katılımcı demokrasi isteyen yurttaşların karar verme sürecine gözlemci olması, katkıda bulunması ve yer yer müdahil olmasını gerektirir. İngilizce’de “participative” ve giderek “deliberative” sıfatlarıyla anılan bu demokrasi türünde bilgili, örgütlü vatandaşların, hesap verme, bilgi verme, hesap sorma mekanizmalarıyla seçilmişleri ve atanmışlara yön göstermeleri, denetlemeleri esastır. Bunun için siyasal sistemde bir takım değişiklikler yapmak gerekir. Bunlar: katılımcılık, saydamlık, toplumsal denetim yönünde ciddi açılımları gerçekleştirmektir. Katılımcı, saydam mekanizmaların hayata geçmesinde *sivil toplum örgütlerine* çok önemli görevler düşmektedir. Profesyonel uzmanlık örgütleri, kullanıcı örgütleri, mesleki / sektörel örgütler ve insanlık ve toplumsal yarar için çalışan gönüllü örgütleri hem kamu’yu denetleme hem de kamu ile özel sektör arasında hakem ve katalizör rolü oynamada önemlidirler (Akgül, 2004).

TANÖR, demokratikleşmenin ve hukuk devletinin olması gerekene ulaşmasında veya en azından iyileştirilmesinde katılımcı ve saydam mekanizmaların önemine her fırsatta dikkat çekmiştir. Tabi bunu gerçekleştirmede aydınlara düşen rolü unutmamıştır. TANÖR’ün sivil toplum örgütçülüğü, bu anlamda *yurttaş bilinciyle* şekillenmiştir. Kendisi de yaşamı boyunca yurttaş bilinciyle hareket

etmiştir. Yurttaş bilinci, katılımcı demokrasinin gerçekleşmesinde de ayrı bir öneme sahiptir.

Yoksa, bilindiği üzere yurttaş bilinci gelişmeyen bir toplumda, salt katılımcı demokrasi tehlikeli olabilmektedir.

TANÖR, *“bir tek kişinin mücadelesi sorunu çözemez”* diye düşünülebilecek durumlarda da hiç böyle düşünmez, üstüne düştüğü varsaydığı şeyi mutlaka yapardı. Meselâ, bir ormana ya da deniz kıyısına gittiğimizde oturup keyfine bakmadan önce ilk yaptığı şey, etrafa atılmış çöpleri toplamak olurdu. Tabii ben de ona katılırdım. Orada bulunan insanların bizi bir süre dikkatle gözledikten sonra genellikle “Bravo, çok iyi yapıyorsunuz” demeleri ama akıllarından kalkıp yardım etmeyi geçirmemeleri Bülent’i hem kızdırır, hem güldürürdü. Fakat ortalıkta çocuklar ve gençler varsa, “Haydi bakalım gençler, yardım edin.” diyerek onları da işe katar ve çevreyi temiz tutma, bu işi gönüllü yapma konusunda konuşarak onları bilinçlendirirdi (Tanör Öktem, 2004, 845).

Sayın TANÖR, akademisyenliğinin yanında üniversite dışında da toplumsal sorunlarla aktif olarak ilgilenen ve politik yelpazenin solunda yer alan TÜMAS’ta (Tüm Üniversite, Akademi, Yüksek Okul Asistanları Birliği) içinde de bulunmuştur. Asistanlık yıllarından beri TÜMAS’ta da beraber bulunduğu Burhan Şenatalar (2004, 963) TANÖR için şunları söylemiştir:

Bülent’in çok önemseydiğim ve saygı duyduğum özelliklerinden birkaçı kolaylıkla akla geliyor. Yıllar içinde toplumsal sorunlara, adalete, özgürlüğe yönelik heyecanı aşınmamış, ancak daha olgun ve geniş bir bakış açısına kavuşmuştu. Güçlü bir mantığı, sağlam bir adalet ve hukuk anlayışı vardı. Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını en gerçekçi, en tutarlı biçimde buluşturan, bütünleştiren az sayıda kişiden biriydi. En geniş ve ileriye dönük bir yorumla Atatürkçü idi. Cumhuriyetin demokrasi yönünde geliştirilmesi konusunda berrak ve tutarlı bir tutumu vardı. Ünlü “andaç” olayını protesto eden aydın bildirisini O kaleme almıştı. Sivilleşme, demokratikleşme, AB’ye tam üyelik gibi konularda sloganlardan uzak, sağlam yaklaşımları vardı.

TANÖR, hayatı boyunca akademisyenliğinin yanında daima bir yurttaş bilinci ile hareket etmiş ve bunu yaymayı kendisine ilke edinmiştir. Daha lise yıllarından itibaren yurtsever bir yurttaş gibi hareket etmiştir. Yaptığı çalışmalarda liseden beri yanında olan yakın arkadaşı Onur Öymen (2004, 936) yaptıkları örnek çalışmaları şöyle anlatmıştır:

Lise yıllarında Bülent’le hemen hemen hergün yurt sorunlarını konuşurduk. Yatakhane de yataklarımız yan yanaydı. Bazı geceler herkes uyuduktan sonra onunla saatlerce konuşur o zamanki bilgilerimizin olanak verdiği ölçüde Türkiye’nin meselelerini çare arardık.

O yıllarda Türkiye’de demokrasi tam olarak işlemiyordu. Basın özgürlüğü, yargı bağımsızlığı, tarafsız radyo, gençlerin ve aydınların ortak özlemiydi. İşte biz Bülent’le bunları da konuşur, çareler bulmaya çalışırdık. O, hukukun üstünlüğü düşüncesine daha o yıllarda bağlandı. Hukuku daha sonra kendisine meslek seçti ve o alanda Türkiye’nin en önde gelen bilim adamlarından birisi oldu.

Bütün bunları konuşuyorduk ama konuşmak yeterli değildi. Bir şeyler yapmalıydık. Bütün bu konularda milli duygular yüksek tutulmalıydı. Bunun için gençlere de görev düştüğünü düşünüyorduk. O sıralarda Milliyet Gazetesi, Çanakkale’de bir şehitler anıtı yaptırılması için kampanya açıldı. Bizim de bu çorbada tuzumuz olmalıydı. Bülent ve diğer birkaç arkadaşımızla birlikte Milliyet Gazetesi genel yayın müdürü Abdi İpekçi’yi ziyaret ettik. Bu kampanyaya katılmak istiyorduk. Hiçbir karşılık beklemeden Milliyet Gazetesini satacak ve bağış toplayacaktık. Galatasaray Lisesi öğrencileri olarak sokaklarda, vapurlarda hatta kapı kapı dolaşarak evlerde gazete satıp bağış topladık. Bülent bu hareketin öncülerinden biri oldu.

*Lise yıllarımız bitmişti. Ama Türkiye için bir şeyler yapma arzumuz azalmamış ve daha da artmıştı. 27 Mayıs devrimi bize bu fırsatı verdi. Ülkenin en büyük eksiklerinden birinin eğitim alanında olduğunu düşündük. Bir çok okulumuzda okul ve öğretmen yoktu. Üniversite gençleri bu boşluğu doldurmak için bir şeyler yapamaz mıydı? 27 Mayıs izleyen günlerde İstanbul’da ve Ankara’da bir kampanya başlattık. **Tatilimizi okulu olmayan köylerde geçirecek, çocuklara gönüllü olarak okuma ve yazma öğretecektik.** Yedi bin üniversite öğrencisi bu kampanyaya katılmak için imza verdi. Basın toplantıları düzenleyerek bunu halka duyurduk. Milli Eğitim Bakanı mülkiyeden hocamız Prof. Dr. Fehmi YAVUZ’a projemizi anlattık. Devletten hiçbir şey beklemiyorduk. Sadece bizlere okulsuz köyleri bildirmelerini bizi o köyleri ulaştırmalarını istiyorduk. Fehmi YAVUZ bu girişimimizden çok etkilendi, bize her türlü desteği sağlayacağını söyledi. Ama devletin olanakları kısıtlıydı. Bakanlığın alt kademeleri ile konuştuğumuz zaman devletin bu projeyi desteklemek için hiçbir şey yapamayacağını anladık. Ama bu bizi yıldırmadı. Bülent’le ikimiz bu işi sembolik olarak yapabiliydik.*

Bülent TANÖR’ün evi beylerbeyindeydi. Orada çalışanlardan okulsuz bir köyün ismini öğrendi. Sivas’ın Aluçra ilçesinin yukarı Zaapa köyü okulsuzdu. Oraya hiç öğretmen atanmamıştı. O köye gitmeye karar verdik.

TANÖR ve Öymen’in sembolikte olsa eğitim seferberliği başlatmaları bunun için yurdu dolaşmaları ve birçok çocuğa okuma yazma öğretmeleri birçok aydına örnek olmuştur.

Bülent TANÖR 27 Mayıs döneminde “**Kırlardan Şehirlere Doğru Devrim Yapmak**” fikri çerçevesinde “**Beyaz Aydınlık Hareketi**” içerisinde de yer almıştır. Gazeteci Vecdi Erbay (2004, 887) bu konuda şunları yazmıştır:

27 Mayıs hareketi, görece bir özgürlük ortamı hazırlamış, pek çok kitap ard arda yayınlanmış, politik hareketlilik büyük ivme kazanmıştır. Bülent TANÖR’de uzak duramaz bu gelişmelerden ve kendini Beyaz Aydınlık Hareketi içinde ifade etmeye başlar. “Kırlardan Şehirlere Doğru Devrim Yapmak” fikri, kuşağından birçok insanı olduğu gibi, onu da

etkilemiştir. O kadar ki, “devrim olurken ben akademik kariyer peşinde koşmam” diye düşünmeye başlamış, bir süre sonra da köylüleri örgütlemek amacıyla kendini Söke’de bulmuştur. Köylüye benzesin diye köylü kıyafetleri ile dolaşmaktadır Söke ve köylerinde. Söke’de tanımadığı bir arkadaşı ile görüşecek, ama buluşma yerine erken geldiği ve fazla dikkat çekmek istemediği için sinemaya gitmeye karar verir. Bilet kuyruğunda beklerken, arkasındaki adam “yürüsene dayı” diye çıkarır. Kasketli ve köylü kıyafetleri içinde Bülent TANÖR, arkasına dönüp köylüye bakar; köylü, Bülent TANÖR’ün yüzüne bakınca köylü yaptığı yanlışları anlar. Bülent TANÖR ne köylüdür ne de dayıdır. Şaşırان köylü, “afedersiniz beyefendi” diyerek durumu düzeltmeye çalışır. Bir süre sonra “kırlardan şehirlere doğru devrim yapmak” fikri ters gelmeye başlar TANÖR’e. Yolunda gitmeyen, yanlış bir şeyler vardır. Öz eleştirisini verir ayrılır Beyaz Aydınlık Hareketinden.

Bülent TANÖR 1980’li yılların ilk yarısında aydınlar dilekçesinin hazırlık toplantılarına katılmış ve insan hakları derneğinin kuruluşuna öncülük etmiştir. Yapıt dergisinin çıkarılmasına yardımcı olmuştur. Ve alternatif üniversite arayışı ile kurulan BİLAR’ın ilkelerinin oluşturduğu toplantılara katılmıştır. Bu toplantılarda bir arada bulunduğu yakın arkadaşlarından Şirin Tekeli (2004, 970) onun için şunları söylemiştir:

“Bülent bütün bu toplantılarda, öfkesiz ama kararlı, ironik ama ciddi üslubuyla, hep akli başında, yapıcı, önemli düşünceler geliştirdi. Norberto Bobbio’nun demokratik bir düzenin yapı taşı olarak gördüğü entelektüellerden beklenen, “**Militan Kültür**”ün kurucuları olma işlevini en mükemmel şekilde yerine getirdi. Sanırım, yıllar sonra üniversiteye yeniden döndüğünde üzerinde ısrarla durduğu, akademik çalışmalarının yeni odak noktası olan “İnsan Hakları” ve demokrasi konularına irdelemeye de bu militan kültür adamı döneminde başladı. Bu dönemi, bu deneyimi, bu inançları onunla paylaşabildiğim için kendimi çok şanslı sayıyorum. Ve ona borçlu olduğum ilk gecikmiş teşekkürü bu bağlamda dile getiriyorum”.

7.3. Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün Yöneticiliğinin İncelenmesi

Bilindiği üzere, Bülent TANÖR uzun yıllar İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Kürsüsünde çalışmıştır.

1998-1999 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Kürsü Başkanlığı görevini yürütmüştür. Anayasa Hukuku dersi, Hukuk Fakültesi birinci sınıfının en ağır dersi olmasına rağmen, TANÖR’ün kürsü başkanlığı dönemlerinde ve TANÖR’ün kürsüde akademisyen olarak çalıştığı dönemlerde, en verimli çağını yaşamış ve tüm öğrencilerin yoğun şekilde, derslere ve pratik çalışmalara katılımı gözlenmiştir. Buna en önemli sebep, herkesin kendini

rahatça ifade edebilmesi olarak saptanmıştır. Rahatsızlığı nedeniyle sık sık tedavi olması gerektiği düşüncesiyle bu görevinden ayrılmıştır.

1999-2001 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İnsan Hakları Araştırma Merkezi Müdürlüğü'nü yürütmüştür. Anayasa Hukuku uzmanlığının yanında, Türkiye'nin yetiştirdiği en önemli insan hakları uzmanlarından birisi olarak gerek ulusal gerek uluslararası camiada kabul görmüştür. İnsan Hakları Araştırma Müdürlüğü döneminde, Türkiye'nin insan hakları raporlarını tek tek incelemiş ve inceletmiştir. Temel hak ve özgürlükler, idam cezası ve Türk Anayasaları bağlamında, Türkiye'nin durum saptamasını yapmıştır. Türkiye'nin durumunu belirlerken bu alanlarda uluslar arası boyutta neler yapıldığını da gözden kaçırmamıştır. Bu anlamda, Türkiye'nin uluslararası standartlara ne ölçüde uyup uymadığının da dönem dönem listesini çıkarmıştır.

İstanbul Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Araştırma Merkezi Müdürü iken beraber çalıştığı Adem Dönmez (2004, 883) TANÖR'ün yöneticiliği hakkında şunları söylemiştir:

“İstanbul Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü seçildiği 06.04.1999 tarihinden itibaren kendisiyle çalışma imkanı bulduğumda tanıdım. On yıldır çalıştığım kurumda sadece adını duyduğum fakat kendisiyle şahsen tanışma fırsatını bulamadığım için üzülüüyordum. Merkez Müdürü seçildiği tarihten itibaren kendisiyle çalıştım. İnsan Hakları konusundaki çok değerli birikimlerini benimle de paylaştığı için ayrıca mutluyum. Farkındaysanız yazımda Prof. Dr. Bülent TANÖR diye yazıyorum, bunun bir nedeni vardı, çünkü değerli hocam hiçbir zaman unvanını kullanmak istemez sadece yazışmalarda adımı ve soyadımı yaz yeterli derdi.

Merkez Müdürü olarak her konuya ciddiyetle eğilir, insan hakları konusunda çalışan sivil toplum örgütleriyle de bağlantılarını ciddiyetle sürdürürdü. Her öğrencisiyle birebir ilgilenir her öğrencisinin sorularına içtenlikle cevap verirdi.

*Bir gün “Adem dün Necmi Bey'in dersini bölmüşsün, neden?” diye sordu bana. Bu sert bir üslup kesinlikle değildi. “Hocam Necmi Bey'in dersinin uzayacağını düşündüm. Bir de sizin sağlık durumunuzdan şüphe ederek notunuzu biran evvel Necmi Bey'e ulaştırmak istemiştim. Benim yapmak istediğim buydu”, dedim. Teşekkür etti fakat dersi bölecek kadar çok önemli bir husus olmadığını söyledi. Anladım ki dersin bölünmesine içerlenmişti. “Hocam Nemci Bey'in dersini böldüğüm için özür dilerim”, dedim. Kesinlikle özür dilenecek bir şey yapmadığımı ama **ne pahasına olursa olsun derslerin bölünemeyeceğini** bana anlatmıştı.”*

7.4. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Danışmanlıklarının İncelenmesi

Bülent TANÖR, yaşamı boyunca son derece üretken bir bilim adamı olmuştur. Bu üretkenliği akademisyenliği yanında gerek sivil toplum örgütlerine gerekse derneklere danışmanlıklarla süslemiştir. Burada onun son olarak yaptığı ve üniversitede atılmasına yol açan danışmanlığı üzerinde durulmuştur. TANÖR TÜSİAD için Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri adlı bir rapor hazırlamıştır. Bilindiği üzere bu rapor son derece yankı uyandırmıştır. Ardından tüm tepkilere rağmen, Türkiye’de demokratik standartların yükseltilmesi Tartışmalar ve Son Gelişmeler adlı ikinci raporunu yayınlamıştır. Bu raporda, birinci rapora yöneltilen olumlu ve olumsuz eleştiriler irdelenmiştir.

TANÖR’ün arkadaşı ve aynı zamanda avukatı öğretim üyesi Fazıl Sağlam (2004, 941) TANÖR’ün haksızlıklara karşı yürüttüğü mücadeleden bir kesiti kısaca şöyle anlatmıştır:

“TANÖR kansere karşı savaşırken, kendisini önce “yönetim görevinden ayırma” cezası verildi. Daha sonra hakkında “olumsuz sicil” işlemi tesis edildi. Bunu “üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezası” önerisi izledi. Arkasından bir de “uyarma cezası” geldi. TANÖR’ün yasal durumunu doğrulayan birçok rapor verildi. Örneğin, yukarıda anılan komisyon raporunun ortaya koyduğu ilkelere göre Bülent TANÖR’ün TÜSİAD’la olan ilişkisinin, bir hizmet sözleşmesi ya da sürekli veya periyodik bir iş ilişkisi niteliği taşımadığı açıktır. Dolayısıyla, Bülent TANÖR’ün eser sahibi olduğu “Demokratik Standartların Yükseltilmesi” başlıklı TÜSİAD yayını, yine raporun ifadesiyle döner sermaye kapsamında bir iş niteliği de taşımamaktadır. TÜSİAD, demokratik standartların yükseltilmesi konusunda bir çalışma yapmak üzere üniversiteden bir talepte bulunmamış, doğrudan doğruya Bülent TANÖR’ün görüşlerine başvurmuştur. Bülent TANÖR’ün bu konudaki görüşleri ise kendi düşüncesinin bir ürünü olup, telif hakkına konu bir eser niteliğindedir. Bu ürünün bir yayınevi tarafından yayınlanmasıyla TUSAD tarafından yayımlanması arasında hiçbir nitelik farkı yoktur denilmiştir. Özsunay’ın bu konudaki raporundan önemli kesitler şöyledir:

Eser sahibinin eser üzerindeki hakkı, herkese karşı yöneltilebilen bir mutlak haktır. Eserin kapağında ve iç sayfasında Bülent TANÖR’ün adının zikredilip zikredilmemesinin, onun eser sahipliği hakkına herhangi bir zarar getirmeyeceği apaçıktır. Bu eserde eser sahibinin adının hiç anılmamış olması bile eser sahibinin hakkını ortadan kaldıracak bir sonuç doğurmaz. Kaldı ki eserin önsözünde çalışmanın Prof. Dr. TANÖR, tarafından yapıldığı açık belirtilmiştir; ayrıca birkaç sayfa sonra da Bülent TANÖR’ün özgeçmişi verilmiştir.

Prof. Dr. TANÖR’le ilgili olay, 2547 sayılı Kanun’un 36.maddesinde öngörülen bir istisna durumuna ilişkin olduğundan, Tanör hakkında Yönetmeliğin m.11/a-1 hükmünün uygulanabilmesi mümkün değildir.

Bu nedenle Soruşturma Raporunda ... yetersiz hukuki inceleme sonucunda Prof. TANÖR hakkında Yönetmeliğın m.11/a-1 hükmünün uygulanmasına ilişkin görüş tümüyle yanlış ve hukuka aykırıdır.”

8. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN ANAYASA HUKUKU VE ÖTEKİ UZMANLIK ALANLARI BAKIMINDAN İRDELENMESİ

Araştırmamanın bu bölümünde, Prof. Dr. Bülent TANÖR Anayasa Hukuku ve öteki uzmanlık alanları bakımından irdelenmiştir. TANÖR, “*Anayasa Hukuku*” uzmanlığı dışında, eserleri dikkate alınarak, “*İnsan Hakları*”, ve “*Devrim Tarihi*” açısından irdelenmiştir.

8.1. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ÜN Anayasa Hukuku Alanı Bakımından İrdelenmesi

Bülent TANÖR, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra, aynı yıl İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Kürsüsünde asistan olarak çalışmaya başlamıştır. TANÖR, gerek yüksek lisans, doktora, doçentlik ve profesörlük gibi akademik çalışmaları ile gerekse bunların dışında yapmış olduğu kimi bilimsel çalışmalarını anayasa hukuku üzerine yapmıştır.

“*Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası*” başlıklı çalışmasıyla 1969 tarihinde doktor ünvanını almıştır. Bu önemli çalışması, 1961 Anayasası'nın özgürlükçü yorumuyla ve olabilecek sorunlara da dikkat çekmesi ve de en önemlisi düşünce özgürlüğü konusunu ayrıntılı irdelemesiyle döneminin ilkleri arasında yerini almıştır. Siyasi düşünce hürriyeti ve 1961 Anayasasını eşsiz yorumlaması, TANÖR'ün bu eserini anayasa hukuku alanında en önemli başucu kitapları arasına sokmuştur. Tezde, 1961 Anayasası'na göre, siyasi düşünce hürriyetinin sınırsız olduğu, 1961 Anayasa'sının bütün düşünce, doktrin ve ideolojilerin yayılmasına, savunulmasına, telkin ve tavsiyesine, hatta propagandasına açık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“*Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*” başlıklı çalışmasıyla, doçent ünvanını almıştır. Bu çalışmasında, daha *sosyal bir devlet* modeli üzerinde durmuştur. Bu açıdan da, anayasalarda sosyal haklara verilmesi gereken önem vurgulanmıştır. TANÖR, bu tezinde daha sosyal bir devlet özlemini dile getirmiştir.

Bu çalışmasında, sosyal haklar ile yakından ilişkisi olmasa da, *sosyal demokrasi* ve *sosyal devlet* kavramları da tanımlanmıştır. Araştırmada, sosyal hukuk ve sosyal haklarla ilgili sorunlar dile getirilmiş ve bu sorunlara Anayasa Hukuku ve burjuva demokrasileri açısından çözüm üretilmeye çalışılmıştır.

“Anayasa Hukuku Meseleleri Temel Hak ve Hürriyetlerin Rejimi ve Anayasa Yargısı” başlıklı anayasa hukuku çalışması, 1969 yılında yayımlanmıştır. TANÖR bu kitabını, Anayasa Hukuku derslerinde pratik çalışmalara katkı sağlamak amacıyla yazmıştır. Kitap, Anayasa Mahkemesi Kararları esas alınarak düzenlenmiştir. Kitaptaki kararlar, başlıktan da anlaşılacağı üzere, temel hak ve hürriyetler ve bunların teminatı olarak görülen Anayasa Yargısı’ndan oluşmuştur.

“Mustafa Kemal ve Anayasal Gelişme Dinamiklerimiz”, başlıklı makalesi İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuasında 1979’da yayımlanmıştır. Bu makalesinde TANÖR, devrim tarihi ve anayasa hukuku birikimini bir arada kullanmıştır. 1979 yılında, bu çalışması ilkler arasında yerini almıştır. Bu çalışmasında TANÖR, öncelikle Mustafa Kemal’in genel anayasal tarih tezini oraya koymuş ardından, Osmanlı İmparatorluğundaki anayasal gelişme dinamiklerini vermiş ve son olarak Kurtuluş savaşı öncesi ve sonrasındaki anayasal gelişme dinamiklerini karşılaştırmalı olarak ortaya koymuştur. TANÖR’ün bu makalesi, özü itibariyle Mustafa Kemal’in anayasal gelişimimize katkılarını ve saptamalarını ortaya koymuştur.

“Anayasa ile Temel Hak ve Hürriyetler İlişkisi Üstüne İki Sorun ve Bir Örnek Olay”, başlıklı makalesi de yine İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuasında, Ord. Prof. Dr. Reşit Belgesay Hatıra sayısında, 1970 yılında yayımlanmıştır. TANÖR’ün bu çalışması, uygulamalı bir hukuk çalışması olmuştur. Hukuk terminolojisinde pratik çalışma olarak adlandırılan iki örnek olay ele alınmıştır. Bu örnek olayların da ışığında, anayasa ve temel hak ve özgürlükler ilişkisi irdelenmiştir. Son olarakta, Anayasa Mahkemesinin Tutumu ne olmalıdır? sorusuna cevap aranmıştır.

“İki Anayasa 1961-1982”, başlıklı çalışması 1961-1982 Anayasaları'nın karşılaştırması yapılarak kitap haline getirilen ilk çalışmadır. İki Anayasa'nın karşılaştırılması, bir çok Anayasa Hukuku Çalışması içerisinde yer alsa da, bu karşılaştırmaların tek bir kitapta toplandığı tek çalışmadır. Diğer Anayasa Hukuku çalışmalarında bu karşılaştırmalar çalışmanın içerisinde bölümler halinde verilmiştir. Oysa TANÖR'ün bu çalışmasında karşılaştırmalar tüm çalışmayı kapsamıştır. Bu açıdan, TANÖR'ün bu çalışması, 1961 ve 1982 Anayasa'larının irdelendiği en ayrıntılı çalışmaların başında gelmektedir. Kitap genel olarak iki bölümden oluşmuş, ilk bölümde 1961 Anayasası ayrıntılı şekilde ele alınmış, ikinci bölümde de 1982 Anayasası ayrıntılı şekilde irdelenmiştir. Bu irdelemeler yapılırken iki anayasanın karşılaştırılması da yapılmıştır.

“Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri” başlıklı çalışmasında, iktidarı sınırlayan önemli anayasal belgelerden Sened-i İttifak'tan başlayarak, ilk Anayasamız Kanun-i Esasi, 1921 Anayasası, 1924 Anayasası, 1961 Anayasası ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Bir anlamda Anayasal Gelişim Tarihimiz irdelenmiştir. Toplumsal Dinamikler üzerinde özellikle durulmasıyla sosyolojik bir çalışma olarak da nitelendirilebilir.

“Cumhuriyet Anayasacılığımızda Üç Model”, başlıklı makalesi, 1999 yılında, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Cumhuriyet'in 75.Yıl Armağanı için hazırlanan kitapta yayımlanmıştır. TANÖR bu çalışmasında da, Devrim Tarihi ve Anayasa Hukuku birikimini birleştirerek saptamalarda bulunmuştur. Cumhuriyetin ilanından itibaren anayasacılığımıza bakılmış ve üç model ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, bu makalede, cumhuriyet anayasalarımızın toplumdan nasıl tepkiler aldığı da ortaya konmuştur. Bu açıdan, TANÖR'ün bu çalışması, Devrim Tarihi, Anayasa Hukuku yanında, **Sosyolojik** bir çalışma olarak da nitelendirilebilir.

TANÖR'ün bu makalesinde ortaya koyduğu üç model şöyledir: “Anayasal Uyumsuzluk Modeli”, “Anayasal Uyuşukluk Modeli” ve “Anayasal Uyum Modeli”dir.

TANÖR, üniversiteden uzaklaştırıldığı dönemlerde Paris X Djon ve Cenevre Üniversitelerinde *Üçüncü Dünya Ülkelerinde Siyasal Sistemler* dersleri vermiştir. TANÖR, Üçüncü Dünyada sancılı nokta olarak, *ulus devlet* yaratmayı görmüştür. Sömürgecilik çekilirken, sınırları yine kendileri belirlemiştir. Afrika haritasına bakıldığında bu durum daha iyi anlaşılacaktır. Aynı şekilde yönetim şekillerini de belirleyip hediye etmişlerdir. Böylece ulus bilinci olmadan devletler doğmuştur. Devletler oluştuktan sonra, bu devletler uluslaşmak zorunda kalmışlardır. Bu da ister istemez beraberinde otoriter sistemi doğurmuştur. Türkiye'ye bakıldığında, Türkiye hiçbir zaman bir sömürge olmamıştır. Bağımsızlığını kendisi sağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti bir devlet geçmişine dayanmaktadır. Üçüncü Dünya Ülkelerinde, genellikle ulusal denen devlet ulusu yaratmıştır. Birleştirici zor kullanmak zorunda kalmıştır. Bu da, ÇÖD'ü zorlayan otoriter rejimi kolaylaştıran bir özelliktir.

TANÖR, Üçüncü Dünya siyasal sistemlerine değinirken *Sınırlı Egemenlik Doktrini (Brejnev)* de değinmiştir. Buna göre; dünya sosyalist ülkeleri bir bütündür. Bunlardan herhangi birisi bu bütünlüğe aykırı davranırsa bunlara müdahale edilmelidir. Gorbaçov dönüşüm sonrası yumuşamıştır. Yani bu, artık bu ülkeler üzerinde velayet hakkında vazgeçiyorum demiştir.

Üçüncü Dünya demokrasileri istikrarsızdır. Üçüncü Dünya'da sandıkla ilgili olmayan dördüncü kuvvetten söz edilir. Otoriter rejimlerin başında ordu buna örnektir. Üçüncü Dünya sistemlerinde anayasa enflasyonu da görülmüştür. Bu da siyasal istikrarsızlığın anayasal düzene yansımadır denilmiştir. Oysa ÇÖD anayasacılığın özelliği iktidarı sınırlamaktır. Anayasa uluslararası alanda o devletin nüfus cüzdanı gibidir. Oysa birçok ülkenin anayasası ihraç anayasadır. Örneğin Filipinler ve Japon anayasaları ihraçtır. Bazı anayasalar ne tam ithal ne de tam ihraçtır. Ama tam manasıyla kopye çekmişlerdir. TANÖR, Üçüncü Dünya siyasal sistemlerinde *Demokrasiye Geri Dönüş Sorunsalı* üzerinde de durmuştur. Buna göre; dünyada üç büyük demokratikleşme dalgası vardır. Birinci demokratikleşme dalgası iki dünya savaşı arasında karşı dalga görmüştür. İkinci demokratikleşme

dalgası da karşı dalga görmüştür. Üçüncü demokratikleşme dalgası daha öncekilerde olduğu gibi karşı dalga görmüş müdür? TANÖR, bu soruya **Domino Teorisiyle** cevap vermiştir. Buna göre dik duran bir dünyada Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği domino taşlarına dokunduğu takdirde hepsi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yönüne yatabilir. Oysa Gorbaçov'un açıklık, yeniden yapılanma ve velayet hakkından vazgeçmesi bu ülkelerin ÇÖD'e yönelmesine yol açmıştır. TANÖR o dönemde Kırgızistan, Ermenistan, Gürcistan... v.s. ÇÖD aksine devrilebilir mi? sorusu üzerinde çok durmuştur. Günümüze bakıldığında bu ülkelerin sırasıyla demokratikleşme dalgasından etkilendiğini görmekteyiz.

Son olarak, Necmi Yüzbaşıoğlu ile beraber **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku (2001 Anayasa Değişikliklerine Göre)** adlı anayasal çalışmayı yapmıştır. Bu çalışmasında, 1982 Anayasası her yönüyle irdelenmiş ve 2001 Anayasa değişiklikleri değerlendirilmiştir. Kitap altı ana bölümden oluşmuştur. İlk üç bölümünü TANÖR, son üç bölümünü ise Yüzbaşıoğlu hazırlamıştır. Kitapta, Türk Anayasa Hukuku genel hatlarıyla 1982 Anayasasına göre irdelenmiş, ardından 2001 Anayasa değişikliklerinin yerindeliği tartışılmıştır.

Kendisinde bir anayasa hukukçusu olan Erdoğan Teziç (2004-973), TANÖR'ün anayasa hukukçuluğu ile ilgili şunları söylemiştir:

"Bir hukukçuydu Bülent TANÖR. Ama onun anayasa hukukçusu olarak kullandığı yöntemler, uğraş alanının özellikleriyle de örtüşmekteydi. Şöyle ki, bir hukukçu olarak, öncelikle yürürlükteki kuralları açıklamak, yorumlamak, bunları olaylarla karşılaştırıp aralarında bağlantı kurarak, mahkeme kararlarını (içtihatları) da dikkate almak suretiyle hukuki yöntemi hiç ihmal etmedi. Bu açıdan, "Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Anayasası", "Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu" ile TUSİAD'a hazırlamış olduğu "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri" başlıklı çalışmaları ve nihayet "1982 Anayasasına göre Türk Anayasa Hukuku" (N.Yüzbaşıoğlu ile ortaklaşa) kitapları yönteminin belirgin örnekleridir".

8.2. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ÜN İnsan Hakları Alanı Bakımından İrdelenmesi

TANÖR, anayasa hukuku alanı dışında insan hakları alanında da uzman bir bilim adamı olarak tanınmıştır. İnsan hakları alanında verdiği eserler ve bu yöndeki çalışmaları bunun ispatı olarak görülmüştür. TANÖR'ün insan hakları alanında

başucu kitabı niteliğinde tanımlanabilecek bir çok kitaba ve sayısız makalesi bulunmaktadır. Bu çalışmaları özellikle demokrasi ve hukuk devletine katkı bağlamında Türk toplumsal yaşamını yakından etkilemişlerdir.

“TCK 142.Madde Düşünce Özgürlüğü ve Uygulama” adlı eseri 1979 yılında yayımlanmıştır. O dönemde *düşünce özgürlüğü* konusuna değinen ilk kapsamlı çalışmalardan biri olmuştur. Kitap, Server Tanilli’ye armağan edilmiştir. Kitapta öncelikle anayasamız ve demokrasi anlayışı açısından düşünce özgürlüğünü sınırları irdelenmiştir. Ardından düşünce özgürlüğüne sınır getiren TCK Madde 142.nin durumu irdelenmiştir. Kitapta bir anlamda doktora tezi olan **“Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası”** çalışmasında savunduğu tezin yeni ve somut bir olaya uygulaması şeklinde tanımlanmıştır.

“Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu” adlı çalışması 1994 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışmasında Türkiye’deki insan hakları sorunlarının nedenleri ayrıntılı şekilde irdelenmiştir. Sırasıyla ihlallerin boyutları, ihlallerin kaynakları ve ihlallerin hukuk ötesi boyutları fotoğrafı, radyografi ve tomografi şeklinde irdelenmiştir. Buna göre Türkiye 1839’dan beri **“İnsan Hakları”** 1876’dan beri **“Anayasal Yönetim”** 1908’den ve özellikle 1945’den bu yana da **“Çoğulculuk Konularından”** önemli mesafeler almıştır saptaması yapılmıştır.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı ve aynı zamanda TANÖR’ün öğrencilerinden Turgut Tarhanlı (2004, 968) şunları söylemiştir:

“TANÖR’ün hukuka ve siyasete ilişkin çalışmalarında da, ahlâki sorumluluk ve hukuksal yükümlülük arasında kuvvetli bir örgü örüldüğü görülebilir. İlk kez, 1980’lerin sonunda kaleme aldığı, Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu’nda, ‘ihlal’ olayının aynı zamanda bir ‘duyma’ (hissetme) işi olduğuna vurgu yapmasının, böyle bir anlam taşıdığını da düşünüyorum”.

“Fotoğraflarla Türkiye’de İnsan Hakları (1839-1990) Human Rights in Turkey: A Photographic Account” adlı çalışması 2004 yılında Türk Tarih Vakfı tarafından yayımlanmıştır. **“Fotoğraflarla Türkiye’de İnsan Hakları Sergisi”** 9 – 30 Aralık 1995’te Atatürk Kültür Merkezi büyük sergi salonunda düzenlenmiştir. Bu çalışmada 1839’dan 1990’a kadar insan hakları üzerine çekilen çeşitli fotoğraflar ve resimler yer almıştır. TANÖR, bu çalışmanın metin kısmını büyük titizle

hazırlamıştır. Kısa olmasına rağmen başucu kitabı olarak nitelendirilebilecek çalışmalardandır.

“Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri” adlı eserini 1997 yılında eserini TÜSİAD için hazırlamıştır. Üstelik onun bu çalışması üniversiteden izin almadığı gerekçesiyle haksız olarak görevine son verilmesine neden olmuştur. Bu çalışmasını Türkiye’nin demokratikleşmesine adanmıştır. Çalışmada öncelikle siyasal boyut irdelenmiş ardından uzun uzun insan haklarına değinilmiş ve son olarak hukuk devletine katkı irdelenmiştir.

“Türkiye’de Demokratik Standartların Yükseltilmesi Tartışmalar ve Son Gelişmeler” adlı çalışması 1999 yılında yine TÜSİAD için hazırlamıştır. Bu çalışmasında Türkiye’de demokratikleşme perspektiflerin adlı eserinin yankıları ve tepkileri irdelenmiş. Demokratikleşme konusunda yeni araştırmalara değinilmiş ve somut konulardaki tartışma ve gelişmeler tablo halinde yine sırasıyla **“Siyasal Boyut”**, **“İnsan Hakları”** ve **“Hukuk Devleti”** şeklinde yorumlanmıştır. Birbirini tamamlayan bu iki eseri de insan hakları, siyasal bilimler ve hukuk bilimleri açısından kaynak sayılabilecek önemli eserler arasında yerini almıştır.

8.3. Prof. Dr. Bülent TANÖR’ÜN Devrim Tarihi Alanı Bakımından İrdelenmesi

TANÖR, Anayasa Hukuku, İnsan Hakları uzmanlıkları dışında Türkiye’nin yetiştirdiği en önemli devrim tarihi uzmanları arasında yerini almıştır. Anayasa Hukuku çalışmalarının çoğunu devrim tarihi birikimi ile birleştirerek önemli eserler vermiştir.

“Kurtuluş – Kuruluş” adlı eserini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde devrim tarihi derslerine yardımcı kitap olarak yazmıştır. Kitap Kurtuluş Üzerine On Konferans ve Kuruluş Üzerine On Konferans adlı iki eserini genişletilerek birleştirilmiş şeklidir. Eserinde temel olarak irdelenen **“Türk Devrimi”**dir. Zaten TANÖR’ün tüm devrim tarihi çalışmalarına bakıldığında özünde Türk devrimini eşsiz olarak nitelendirdiği görülmüştür. Ona göre Türk devriminin

dünyada ikinci bir eşi yoktur. Sivil demokrasiye olan inancı bu noktada başlamıştır. Türk devriminin temelini de **“Yerel Kongre İktidarlari”**na bağlamıştır. Bu açıdan Türk devrimi tam bir sivil harekettir. O yüzden son derece demokratik olarak nitelendirmiştir.

“Türkiye’de Kongre İktidarlari 1918-1920” adlı eseri 1998’de ona **“Gazeteciler Cemiyeti Sedat Simavi Sosyal Bilimler Ödülünü”** kazandırmıştır. Kitapta Türk devriminin temelini oluşturan yerel kongre iktidarlari ve ulusal kongre iktidarlari anayasa hukuku ve devrim tarihi ışığında ayrıntılı şekilde irdelenmiştir.

“Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye (1980-2003)” adlı eseri yakın arkadaşları Korkut Boratav ve Sina Akşin ile birlikte hazırlamıştır. TANÖR bu eserin **Siyasal Tarih (1980-1995)** adlı bölümü ayrıntılı bir şekilde hazırlamıştır. Bu çalışması günümüz siyasetine anayasal ve siyasi bağlamda ışık tutabilecek önemli kaynak kitaplar içerisinde yerini almıştır.

9. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN GÜNÜMÜZ VE GELECEK İÇİN ÖNEMİ, YAPITLARINDAN, FİKİRLERİNDEN VE UYGULAMALARINDAN BUGÜN VE GELECEKTE NASIL (DAHA İYİ) YARARLANILABİLİR?

Araştırmanın bu bölümünde, Bülent TANÖR'ün yapıtlarına, fikirlerine ve uygulamalarına bakılarak günümüzde ve gelecekte tüm bunlardan daha iyi nasıl faydalanılacağına yer verilmiştir. Bir anlamda, TANÖR'ün yapıtlarından, uygulamalarından ve fikirlerinden yola çıkılarak ülkenin sorunlarına nasıl çözüm üretebiliriz? TANÖR'ün yapıtlarının, fikirlerinin ve uygulamalarının, Türk Toplumsal Yaşamına Katkıları daha iyi nasıl sağlanabilir? Gibi sorulara cevap aranmıştır.

9.1. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Günümüz İçin Önemi, Yapıtlarından, Fikirlerinden ve Uygulamalarından Bugün Nasıl (Daha İyi) Yararlanılabilir?

Bülent TANÖR'ün yapıtları fikirleri ve uygulamalarından günümüzde daha iyi yararlanılabilmesi amacıyla geliştirilen öneriler aşağıda sunulmuştur.

(1) Tüm Eserlerinin Derlenerek Yeniden Yayımlanması: Bülent TANÖR'ün eserlerinden günümüzde daha iyi yararlanabilmesine olanak sağlayacak ilk çalışma, TANÖR'ün eserlerini yeniden hayat verilmesinde yatmaktadır. TANÖR'ün çoğu eseri toplumun aydın kesimi hariç bir çok kişi tarafından bilinmemektedir. Örneğin onun “*Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar*” adlı doçentlik tezini kaç kişi okumuştur? Türk toplumsal yaşamı için son derece önemli eserler veren bir bilim insanının araştırmaları herkesçe bilinmelidir. Eserlerinde günümüz önemli kilit sorunların tümüne cevap aranmıştır. Dolayısıyla herkesçe incelenmelidir.

(2) TBMM Meclis Anayasa ve İnsan Hakları Komisyonları Tarafından Eserlerinden Faydalanılması: TANÖR'ün anayasa hukuku ve insan hakları üzerine yazdığı eserleri özellikle son dönemde yazdığı “*Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri ve Türkiye’de Demokratik Standartlarının Yükseltilmesi*” adlı

eserleri kanun yapma sürecinde Meclis Anayasa ve İnsan Hakları Komisyonlarında irdelenmelidir.

(3) Fikirlerinin Medya Tarafından Canlı Tutulması: Gerek gazete köşelerinde gerekse televizyonda ciddi programlarda sorunlara değinilirken TANÖR'ün fikirlerine de gönderme yapılmalıdır. Dolayısıyla fikirleri yeniden hayat bulacaktır. İsmi ve eserleri canlı tutulunca bir şekilde toplumda dikkat çekecektir ve eserleri ilgi uyandırabilecektir. Çünkü çok üst akademik çevreler dışında TANÖR'ün ismi pek fazla bilinmemektedir. Türk toplumsal yaşamına bu denli katkı sağlamış bir bilim adamı her çevre tarafından az da olsa araştırılmalı ve bilinmelidir. Bilindiği üzere insan hakları, demokrasi, hukuk devleti gibi ilkeler uluslararası boyutta ülkenin demokratikleşmesine katkı sağlayan ilkelerdir. Demokratikleşme insan hakları ve hukuk devletinin gelişimine kendini adanmış olan her aydın tarafından eserleri okunmalıdır.

(4) Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Bibliyografyasının Hazırlanması: Çalışma boyunca TANÖR ve eserleri ile ilgili doğrudan ve ayrıntılı bilgi sunan bir kaynağa ulaşamamıştır. Sadece eşi Öget Öktem Tanör tarafından hazırlanan armağan kitabına ulaşımıştır. Ancak aranıldığında tüm eserlerinin künyesine ulaşılacak bibliyografyası mevcut değildir. TANÖR'e hak ettiği değerin verilmesi amacıyla başta bu çalışmadan yararlanılarak bibliyografya hazırlanmalıdır. Çünkü bu çalışmada da onun daha birçok eserine ulaşamamıştır.

(5) Fransa ve Cenevre'de Çalıştığı Üniversitelerde Yaptığı Tüm Eserlerin Toplanarak Bir Araya Getirilmesi: Bilindiği üzere TANÖR üniversiteden uzaklaştırıldığı dönemlerde Paris X Djon ve Cenevre Üniversitelerinde Üçüncü Dünya ülkelerinde siyasal sistemler dersleri vermiştir. Onun bu üniversitelerde verdiği ders notları ve tüm bilimsel çalışmaları toplanarak herkesin ulaşabilmesi sağlanmalıdır.

(6) Tüm Hukuk Fakültelerinde Eserlerinin Okutulması: Bilindiği üzere Türkiye'nin birçok yerinde yanlış olmakla birlikte birçok hukuk fakültesi açılmıştır ve de açılmaya devam etmektedir. Anayasa hukuku, insan hakları ve devrim tarihi derslerinde TANÖR'ün eserleri okutulmalıdır. Çünkü; TANÖR, her hukukçunun

fikirlerinden yararlanması gerektiği bir hukukçudur. Ayrıca, her hukukçunun adını ve eserlerini ve Türk Toplumsal Yaşamına katkılarını bilmesi gerektiği bir bilim insanıdır. Yeni açılan hukuk fakültelerinden mezun olacak öğrencilerin TANÖR'ün eserlerini tanımama ihtimalleri bile çok üzücüdür.

Bu konuda, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi eski dekanlarından ve Türkiye'nin ilk kadın Adalet Bakanı olan Aysel Çelikel (2004, 879) şunları yazmıştır:

Yaşamı boyunca demokrasinin ve insan haklarının gelişmesinde unutulmaz eserleri ve etkileyici kişiliği ile öncülük etmiş olan değerli bilim adamı Prof. Dr. Bülent TANÖR için düşünce ve duygularımı anlatmak bana onur veriyor. Bülent TANÖR yalnız anılarımızda değil, aynı zamanda ömrünü vakfettiği yeri doldurulmaz eserleriyle de yaşıyor. Onu ülkemizin aydınlarına ve genç hukukçularına tanıtmanın bir görev olduğunu düşünüyorum.

(7) Tüm Kamu Yönetimi Bölümlerinde Eserlerinin Okutulması: Kamu

Yönetimi bölümleri hukuk dersleri ağırlıkta olan bölümlerin başında gelmektedir. Ayrıca; Kamu Yönetimi bölümlerinden mezun olan öğrenciler, kamu yöneticisi olmaktadır; ve Türk siyasetine ve yönetimine yön veren insanlar olmaktadır. Bu açıdan, bu öğrencilere özellikle de Siyasal Bilgiler Fakültesine bağlı olan Kamu Yönetimi öğrencilerine, TANÖR'ün eserleri, doktrinel de olsa okutulmalıdır. Türk toplumsal yaşamını yakından ilgilendiren sorunlara, TANÖR'ün penceresinden de bakmayı öğrenmelidirler. Ayrıca, TANÖR'ün eserleri ve fikirleri kafa genişlenen niteliktedir. Bu açıdan da, Türkiye'nin kafası geniş kamu yöneticilerine ihtiyacı olması bağlamında, genel kültür olarakta olsa tavsiye edilmelidir.

(8) Demokratikleşme Konusundaki Fikirlerinin Uygulanabilir Kılınması:

TANÖR'ün “Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri” adlı çalışmasında demokratikleşmeye katkı bağlamında sunduğu öneri paketi öncelikle TBMM başta olmak üzere irdelenmeli, günümüz koşullarında değerlendirilerek uygulamaya konmalıdır.

(9) Türkiye’de İnsan Haklarının Bugünkü Konumunun TANÖR’ün

Eserlerine Göre Yeniden Değerlendirilmesi: TANÖR'ün İnsan Hakları üzerine yazdığı eserler irdelenerek, İnsan Haklarında Türkiye'nin bugünkü durumu ortaya konmalıdır. Bu konuda sivil toplum örgütlerinin de fikirleri alınabilir. İnsan Haklarında, Türkiye'nin nereden nereye geldiği de bu sayede ortaya çıkmış olacaktır.

Bu çalışmada, kısa tablolar çıkarılarak insan haklarında Türkiye'nin durumu yıllara göre de değerlendirilebilir.

(10) Türkiye’de Hukuk Devleti Kavramının Bugünkü Konumunun TANÖR’ün Eserleri ve Fikirleri Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi:

TANÖR’ün tüm eserlerinde, demokratikleşme, insan hakları ve hukuk devleti kavramlarının birbirini tamamladığını görmekteyiz. Her üç konuda da saptamaları ve fikirleri yeniden gözden geçirilmelidir. Bu durumda, Türkiye’nin hukuk devleti konusunda nereden nereye geldiği de daha net anlaşılabilecektir. Bu konuda da TANÖR’ün eserlerinden faydalanılarak istatistiksel çıkarımlarda da bulunulabilecektir.

9.2. Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün Gelecek İçin Önemi, Yapıtlarından, Fikirlerinden ve Uygulamalarından Gelecekte Nasıl (Daha İyi) Yararlanılabılır?

Bu bölümde, Bülent TANÖR’ün gelecek için önemine değinilmiştir. Bu amaçla, TANÖR’ün fikirlerinden, yapıtlarından ve uygulamalarından gelecekte nasıl daha iyi yararlanılacağı irdelenmiştir.

(1) Prof. Dr. Bülent TANÖR Adına İnsan Hakları Araştırma Merkezi Kurulması: Türkiye’de “İnsan Hakları” öncesi olan bir sorun olduğu gibi, sonrası da olacak bir sorundur. Bilindiği üzere, günümüzde Avrupa Birliği’ne giriş için öne sürülen koşulların başında ülkelerin insan hakları durumu gelmektedir. İnsan var olduğu sürece de, değişen koşullara göre insan hakları kavramı da kendini yenileyecektir. Dolayısıyla bugün bu kavram bizler için ne kadar önemliyse, gelecekte de önemini sürdürecektir. “İnsan Haklarına” katkı bağlamında sayısız eserler vermesi ve fikirler üretmesi bakımından, TANÖR adına İnsan Hakları Araştırma Merkezi kurulması da son derece anlamlı olacaktır.

(2) Prof. Dr. Bülent TANÖR Adına Siyaset Okulu Açılması: TANÖR’ün eserlerinde, Demokratikleşme, Hukuk Devleti ve İnsan Hakları gibi kilit konulara değinmiş olmasının Türk Toplumsal Yaşamına önemli katkıları olmuştur. TANÖR’ün eserlerine bakıldığında, önce sorunun saptandığı ardından bu konuda neler yapıldığı ve neler yapılabileceğine değinildiği görülmüştür. Neler

yapılabileceği konusunda getirdiği öneriler sistematığı irdelenmelidir. TANÖR adına açılacak siyaset okulunda da, TANÖR'ün nasıl toplumsal sorunları saptadığı ve bu sorunlara yönelik nasıl can alıcı çözümler ürettiğinin yöntemi aktarılmaya çalışılmalıdır. Buradan yetişecek siyasetçilerin ülke sorunlarında doğru çözüm üretebilmeyi öğrenmeleri sağlanacaktır.

(3) İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Tarafından Prof Dr. Bülent TANÖR Adına Araştırma Ödülleri Verilmesi: TANÖR, yaşadığı dönemde, İstanbul Üniversitesi'nin o günkü yönetimi tarafından ciddi haksızlıklara uğramıştır. Yıllarca çalışıp emek verdiği İstanbul Üniversitesi'nden TÜSİAD için hazırladığı rapor için izin almadığı gerekçesiyle görevinden alınmıştır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde TANÖR, gerek çalışmalarıyla, gerek eserleri ve fikirleriyle gerekse mükemmel bilim insanlığıyla daima adından söz ettirecektir. Yaşamının son günlerinde bu denli emek verdiği bir yerden ayrılmak zorunda bırakıldığı için, bundan sonrasında İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından TANÖR adına araştırma ödülleri verilmeli ve o dönemin yönetimi her fırsatta kınanmalıdır. Eserlerinin yaşatılması ve canlı tutulması için TANÖR adına araştırma ödülleri verilmelidir. Bu ödülleri en fazla emek verdiği kendisini bir anlamda adadığı İstanbul Üniversitesi tarafından verilmesi son derece anlamlı olacaktır. Böylece, TANÖR'ün adının yaşatılmasına katkı sağlanırken, bilimsel araştırmalar için de yeni bir zemin yaratılmış olacaktır.

(4) Prof. Dr. Bülent TANÖR Adının İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anfi 1'e Verilmesi: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin en görkemli ve büyük anfisi Anfi 1'dir. TANÖR'e öğrencilik yaptığı, asistanlığa başladığı ve yıllarca akademisyenlik yaptığı fakültenin en büyük Anfisi'ne adının verilmesi son derece anlamlı olacaktır. Çünkü, onun öğrencisi olma şansını yakalamış hukukçular, Hukuk Fakültesi'nin Anfi 1'i denildiğinde, sonuna kadar dolmuş olan TANÖR'ün Devrim Tarihi derslerini hatırlamaktadırlar.

(5) Prof. Dr. Bülent TANÖR Adına Web Sitesi Açılması: TANÖR'ün hem adının yaşatılması hem de bilimsel çalışmalarının gelecek nesillere aktarılması

bakımından için Web sayfası açılmalıdır. Bundan sonra TANÖR'ü çalışacak araştırmacılara da katkı sağlaması bakımından TANÖR'ün tüm eserlerinin künyesine ulaşılabilir bir Web sayfası hazırlanması son derece önemli olacaktır.

(6)Eserlerinin Başka Dillere Çevrilerek Uluslararası Tanıtımının Yapılması:

TANÖR'ün tüm çalışmaları incelendiğinde, sorunlara çözüm önerileri sunarken konuyla ilgili uluslar arası standartlara da mutlaka değindiği görülmüştür. Yurt dışına çıkmak zorunda kaldığı dönemlerde de Fransa'da ve İsviçre'de ders vermeye devam etmiştir. Onun tüm fikirleri ve eserlerinin uluslar arası boyutta tanıtılması için öncelikle tüm eserleri başka dillere çevrilmelidir.

DÖRDÜNCÜ KESİM

GENEL DEĞERLENDİRME

Araştırmanın bu son kesiminde, araştırma genel olarak değerlendirilmiş, bulgular, bulgularla yönelik öneriler getirilmiş ve araştırmanın genel sonucuna yer verilmiştir.

10. BULGULAR, ÖNERİLER VE GENEL SONUÇ

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın bütününe kapsayan, “*Bulgular, Öneriler ve Genel Sonuca*” yer verilmiştir.

10.1. Bulgular

Araştırmanın bütününe kapsayan “*bulgular*” şöyledir:

Bulgu (1):Bülent TANÖR, yaşamı boyunca Türkiye’nin demokratikleşmesi için eserler vermiştir.

Bulgu (2): Bülent TANÖR, daima sadece olanı değil, olması gerekeni de irdelenmiştir.

Bulgu (3): Bülent TANÖR, yaşamı boyunca yurttaş bilinciyle hareket etmiş ve bu bilinci her kesime yaymayı amaç edinmiştir.

Bulgu (4): Bülent TANÖR’ün, yaşamı boyunca temel uğraş alanı bilim insanlığı olmuştur. Bilim adamlığını, kendisine insanlık mesleği olarak seçmiştir.

Bulgu (5): Bülent TANÖR, yaşamı boyunca akademisyenliğinin yanında toplumsal sorunlarla ilgilenmeyi de kendisine bir borç bilmiştir.

Bulgu (6): Bülent TANÖR, benzerleri olmakla beraber Türk devrimini, sivil tabandan gelmesi sebebiyle eşsiz olarak nitelendirmiştir.

Bulgu (7): Bülent TANÖR, olması gerekene yönelik önerileriyle günümüz politikasına önemli kaynaklar sağlamıştır.

Bulgu (8):Bülent TANÖR, yıllar içinde toplumsal sorunlara, adalete, ve özgürlüğe yönelik heyecanı aşınmamış ancak daha olgun ve geniş bir bakış açısına kavuşmuştur.

Bulgu (9):Bülent TANÖR, hukukçu bilim insanlığının yanında sanatçı ve hümanist özelliğini hiç kaybetmemiştir.

Bulgu (10): Bülent TANÖR’ün tüm bilimsel ürünlerine, öncelikle konunun tarihsel ve toplumsal alt yapısını oluşturması ve sorunlara tartışmacı bilim adamı kimliği ile yaklaşması son derece derinlik kazandırmıştır.

10.2. Öneriler

Bulgulara paralel olarak geliştirilen öneriler aşağıda sunulmuş ve bulgular ve öneriler çizelgesinde (Çizelge 1) gösterilmiştir.

Öneri (1): Bülent TANÖR’ün Türkiye’nin demokratikleşmesi ve hukuk devletine katkı bağlamında verdiği tüm eserler ve ürettiği öneriler yeniden gözden geçirilmeli, tüm toplumsal kesimlere aktarımı sağlanmalıdır.

Öneri (2): Bülent TANÖR’ün bir bilim insanı olarak olanın yanında olması gerekeni de irdelemesi olağandır. Burada yapılması gereken, günümüz koşullarında TANÖR’ün fikirlerinin olağanlaştırılmasıdır.

Öneri (3): Bülent TANÖR’ün sivil toplumu olan inancı olan açısından ele alınmalı, katılımcı demokrasinin olumsuzlukları da gözetilerek uygulamaya konmalıdır.

Öneri (4): Bülent TANÖR’ün bilim insanlığını kendisine bir insanlık mesleği olarak seçmesi ve yaşamının son anına değin üretmeye çalışması tüm aydın bilim insanlarına örnek olmalıdır.

Öneri (5): Bülent TANÖR’ün akademisyenliği yanında kendisine topluma kapamayan ve toplumsal sorunlara çözüm üretme çabası tüm akademisyenlere örnek olmalıdır.

Öneri (6): Bülent TANÖR'ün Türk devrimini ve genel olarak devrim nitelendirmesini sivil tabana göre nitelendirmesi bu yöndeki çalışmalarda gözden kaçırılmamalıdır.

Öneri (7): Bülent TANÖR'ün olması gerekene yönelik önerilere TBMM anayasa ve insan hakları komisyonlarınca kanun yapma sürecinde, kendilerine fikir vermesi amacıyla yeniden gözden geçirilmelidir.

Öneri (8): Bülent TANÖR'ün toplumsal sorunlara adalet ve özgürlüğe olan inancının eksilmeyip artması ve bu yöndeki üretkenliğinin gelişmesi tüm aydın kesim tarafından örnek alınmalıdır.

Öneri (9): Bülent TANÖR'ün akademisyenliğinin yanında toplumsal sorunlarla ilgilenmesi onun sanatçı ve hümanist kimliğini köreltmemiş tam tersi çok renkliliğine sebep olmuştur.

Öneri (10): Bülent TANÖR'ün tüm eserleri, ayrı bir derinliğe sahiptir bu açıdan yüzeysel olarak değil, derinlemesine ele alınmalıdır.

BÖ	Ö.1.	Ö.2	Ö.3	Ö.4	Ö.5	Ö.6	Ö.7	Ö.8	Ö.9	Ö.10
B.1										
B.2										
B.3										
B.4										
B.5										
B.6										
B.7										
B.8										
B.9										
B.10										

Çizelge 1: Bulgular ve Öneriler Çizelgesi

10.3. Genel Sonuç

Bülent TANÖR'ün yaşamında temel uğraş alanı bilim insanlığı olmuştur. Bilimsel ürünlerini ve akademik kariyerini Anayasa Hukuku üzerine yapmış olmakla birlikte, verdiği değerli çalışmalarla Devrim Tarihi ve İnsan Hakları alanlarında da otorite olarak kabul görmüştür. Bilim insanlığı yanında, toplumsal konulara ve sorunlara olan duyarlılığı son derece dikkat çekmiştir. Hiçbir zaman tek başına sorunlara duyarlılık göstermek sorunu çözmez mantığıyla hareket etmemiştir. Tek başına sembolikte olsa örnek olmayı tercih etmiştir. Bu anlamda, onu, yurttaş bilinciyle donanmış gerçek bir aydın olarak nitelendirebiliriz.

Eserlerinde kullandığı sade dil ve dili kullanmadaki ustalığı da dikkati çekmiştir. Konuları anlatırken önce konuyu özet halinde açıklamış sonra derinlemesine irdelenmiştir. Tam bir bilim adamı tarzıyla olanın yanında, gerek ulusal gerekse uluslararası bağlamda olması gerekene de değinmiştir. Konulara daima yeni pencereler açmış, değişik bakış açılarının oluşumuna katkı sağlamıştır. Ele aldığı konuları kısırlıktan uzaklaştırmıştır.

Bülent TANÖR'ün Yaşamı, Yapıtları, Fikirleri, Uygulamaları ve Türk Toplumsal Yaşamına Katkılarının Kamu Yönetimi açısından irdelendiği bu çalışma, hukuk, kamu yönetimi ve siyasi tarih açısından TANÖR'ün ele alındığı ilk ve tek çalışma niteliğindedir. Bu araştırmada, TANÖR'ün fikirleri, eserleri ve uygulamalarıyla günümüz Türk toplumsal yaşamına katkı ve gelecekte olabilecek toplumsal sorunlara çözüm üretme uğraşısı sağlanmıştır. Bu amaçla da, TANÖR'ün günümüz ve gelecek için değeri ortaya konulmuştur. En önemlisi de, onun bu denli değerli çalışmalarının gündemde kalmasına ufakta olsa bir katkı sağlayabilme çabasıdır. Günümüz ve gelecekte olabilecek toplumsal sorunlara onun penceresiyle bakmak ve onun geniş yelpazesinden yararlanarak çözüm üretmeye çalışmak son derece kafa genişletmiştir.

Araştırmanın temelini oluşturan “Bülent TANÖR, insan hakları, demokrasi ve hukuk devletinin gelişimine katkılarından dolayı Türk demokrasi kültürünün en önemli yapı taşlarından.” ana denencesi, araştırmanın bütünü irdelendiğinde

doğrulanmıştır. TANÖR'ün eserleri, fikirleri ve bunlara yönelik uygulamalarına da bakıldığında, Bülent TANÖR'ün insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti gibi son derece önemli kavramların gelişimine yoğun katkısı ortaya çıkmıştır. Bu yöndeki önemli çalışmalarından dolayı da, Bülent TANÖR isminin Türk demokrasi kültürünün en önemli yapı taşlarından biri olduğu, nedenleri ve sonuçlarıyla ispatlanmıştır.

“Bülent Tanör'ün fikirleri ve uygulamaları, Türk Usulü Demokrasi'yi çıkmazdan kurtarabilecek niteliktedir” alt denencesi de, TANÖR'ün Türk Usulü demokrasinin sakat yönlerine değinmesi ve onun bu yöndeki çözüm önerileriyle çıkmazdan kurtulabilecektir. Bu konuda, TANÖR'ü çalışacak diğer araştırmacılara en önemli önerim; TANÖR'ün “Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri” ve “Türkiye’de Demokratik Standartların Yükseltilmesi Tartışmalar ve Son Gelişmeler” adlı çalışmalarındaki öneriler kısmını ayrıntılı şekilde irdelemeleridir.

“Bülent Tanör'ün fikirleri, Türkiye'nin insan hakları sorununa çözüm getirebilecek niteliktedir” alt denencesi de, TANÖR'ün insan hakları üzerine yaptığı çalışmalar irdelendiğinde doğrulanmıştır. TANÖR'ün Türkiye’de İnsan Hakları sorununa yönelik çözüm önerileri Türkiye'nin insan hakları sorununu çözümleyebilecek niteliktedir. TANÖR'ü çalışacak yeni araştırmacılara bu yöndeki önerim ise, TANÖR'ün İnsan Hakları Sorununa yönelik ürettiği çözümlerden “kanun değişiklikleri önerileri” bölümünü daha ayrıntılı irdelemeleridir. Bu önerilerden önce temel olarak TANÖR'ün “Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu” kitabını konuya temel oluşturması bakımından okumalıdır.

Bu konuyu çalışacak yeni araştırmacılara diğer önerilerim ise, bu çalışmada TANÖR'ün çeviri eserlerinden “Faşizm ve Büyük Sermaye” ve “ Diktatörlük Üstüne” adlı eserlerine ulaşılammıştır. Bu eserlere de ulaşip yorumlamaları, çalışmayı daha da zenginleştirecektir. Ayrıca, TANÖR gerek yurt içinde gerekse yurt dışında sayısız eser vermiştir. Bu açıdan, bu çalışmayı daha uzun bir zamana yaymalıdırlar. Fransa’da ve Cenevre’deki çalışmalarını ve Fransızca diğer

makalelerini de çözümleyebilmeleri için Fransızca öğrenmeleri çalışmayı zenginleştirecektir.

TANÖR, yaşamı boyunca gerek eserleriyle gerekse uygulamalarıyla kendisini Türkiye'nin Demokratikleşmesine adanmıştır. Çalışmalarında, demokrasi kuramı, doğuşu, tarihi gelişimi, temel nitelikleri, demokratikleşme kavramı, demokratik bir devletle olması gerekenler ve demokrasi çeşitleri ayrıntılı şekilde irdelenmiştir.

Demokrasi çok boyutlu bir kavramdır; bir yönetim biçimini, bir karar alma sürecini, bir yaşam biçimini ve bir değerler kümesini ifade eder. Bu farklı boyutlar iç içe geçtiğinden demokrasi kuramı siyasal kültür içerisinde irdelenmelidir. Demokrasi değişken ve tehlikeli bir kavramdır. Dengeye tutulabilmesiyle varolabilecektir. Denge kavramı da yerleşmiş bir siyasal kültür anlayışına bağlıdır. Siyasal kültür kavramı, her yönüyle demokrasiyi etkiler ve gelişimine yardımcı olur. Çünkü zaman içerisinde toplumun ihtiyaçlarına gelişen teknolojiye göre demokrasi kavramı değişim gösterecektir. Demokrasinin, siyasal sistemlere oturtulabilmesi ve benimsenmesi de yine toplumun siyasal sosyalizasyon sürecine bağlıdır. Demokrasi değişimlere ve ihtiyaçlara bağlı olarak, önüne farklı sıfatlar alarak varolmaya devam edecektir. Bu unsurlar da yeni araştırmacılar tarafından gözetilmelidir. Ancak, JJ. Rousseau'nun dediği gibi, demokrasi bir ütopya mıdır? Bu soruda daima kendisine bir cevap arayacaktır.

Eserleriyle, fikirleriyle, uygulamalarıyla, **“Demokrasi, Hukuk Devleti ve İnsan Hakları”** gibi önemli konulara katkıda bulunmuş olması sebebiyle, Türk demokrasi kültürünün en önemli yapı taşlarından birisi olabilmeyi başarmış olan saygıdeğer bilim insanı Bülent TANÖR'ün anısı önünde saygıyla eğiliyorum.

EKLER

EK 1. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN ÖZGEÇMİŞİ

Ek.1.1. Prof. Dr. Bülent Tanör'ün Kronolojik Özgeçmişi

Ek.1.2. Prof. Dr. Bülent Tanör'ün Yaşam Öyküsü

EK 2. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN BÜTÜN YAPITLARININ TARİH SIRALAMASINA GÖRE DİZELGESİ.

EK 3. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN BÜTÜN YAPITLARININ YAYIN TÜRLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMIŞ DİZELGESİ.

Ek.3.1. Öğretme Amaçlı Ders Notları, Tezleri ve Kitapları

Ek.3.2. Toplantı, Konferans ve Panelleri

Ek 3.3. Bilimsel Dergilerde Yayımlanmış Makaleleri

Ek.3.4. Gazete Haber Bülteni ve Benzeri Yerlerde Yayımlanan Yazıları
ve Söyleşileri

EK 4. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN BÜTÜN YAPITLARININ KONULARINA GÖRE SINIFLANDIRILMIŞ DİZELGESİ

Ek 4.1. Anayasa Hukuku ile İlgili Yayınları

Ek 4.2. İnsan Hakları Hukuku ile İlgili Yayınları

Ek 4.3. Demokrasi Üzerine Yayınları

Ek 4.4. Siyasi Tarih Üzerine Yayınları

EK 5. FOTOĞRAFLARLA PROF. DR. BÜLENT TANÖR

Ek 5.1. Prof. Dr. Bülent TANÖR, 1402'lik Diğer Meslektaşlarıyla

Ek 5.2. Prof. Dr. Bülent TANÖR, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Öğretim Üyeliği Yıllarında İken Çekilen Fotoğraf

Ek 5.3. Prof. Dr. Bülent TANÖR İle Bir Söyleşi Esnasında Çekilen
Fotoğrafı

Ek 5.4. Prof. Dr. Bülent TANÖR ve Leyla TAVŞANOĞLU'nun
Söyleşisi

Ek 5.5. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Son Günlerinden

**EK-6 PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN BAZI ÖĞRENCİLERİNE
UYGULANAN GÖRÜŞME KAĞIDI**

EK 1. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN ÖZGEÇMİŞİ

Bu bölümde, Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün kronolojik özgeçmişi ve yaşam öyküsü irdelenmiştir.

Ek 1.1. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Kronolojik Özgeçmişi

1940 – İstanbul Beylerbeyinde doğdu.

1953 – İlkokulu bitirdi.

1959 – İstanbul Galatasaray Lisesini Bitirdi.

1963 – İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi.

1963 – İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde, Anayasa Hukuku Kürsüsünde Asistan oldu.

1969 – İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Kürsüsünde Doktor oldu.

1971 – 12 Mart Muhtırası Nedeniyle Üniversiteden Uzaklaştırıldı.

1973 – Öget ÖKTEM ile evlendi.

1975 – Danıştay Kararıyla Üniversiteye Geri Döndü.

1977 – İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Doçent oldu.

1983 – 1402 Sayılı Yasa Gereğince Üniversiteden Uzaklaştırıldı.

1983 – 89 - Paris X, Dijon ve Cenevre üniversitelerinde 3.Dünya Ülkelerinde Siyasal Sistemler Dersleri Verdi.

1990 – Danıştay Kararıyla İstanbul Üniversitesine Geri Döndü.

1992 – İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Profesör Oldu.

2002 – Galatasaray Üniversitesinde Anayasa Hukuku Kürsüsünde Göreve Başladı.

28.11.2002 – 2 Yıldır Tedavi Gördüğü Prostat Kanserine Yenik Düştü.

Ek.1.2. Prof. Dr. Bülent Tanör'ün Yaşam Öyküsü

Bülent Tanör; 1940 yılında İstanbul'da doğdu. 1959'da Galatasaray Lisesini, 1963'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Aynı yıl Anayasa Kürsüsünde asistan olarak akademik kariyere başladı. 1969 yılında doktor olan Tanör, 12 Mart 1971'de üniversiteden uzaklaştırıldı. 1975 yılında Danıştay kararıyla geri döndü. 1977'de doçent oldu. 1983 yılında bu sefer de 1402 sayılı yasa gereğince üniversiteden uzaklaştırıldı. 1983 ile 1990 yılları arasında Paris X, Dijon ve Cenevre üniversitelerinde Üçüncü Dünya Ülkelerinde Siyasal Sistemler dersleri verdi. 1990'da yine Danıştay kararıyla İstanbul Üniversitesi'ne döndü. 1973 yılında Öğet Öktem ile evlenen Tanör İngilizce ve Fransızca biliyordu. Anayasa Hukukçusu Prof. Dr. Bülent Tanör, iki yıldır tedavi gördüğü prostat kanserine yenik düştü. 28/11/2002 hayatını kaybeden Tanör, İstanbul Üniversitesi'nde yaşadığı sorunlar nedeniyle aynı yıl Galatasaray Üniversitesi'ne geçmişti. Tanör Zincirlikuyu mezarlığında ebedi yolculuğuna uğurlandı (Hukuki.Net Hukuk Sitesi, 2002).

EK 2. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN BÜTÜN YAPITLARININ TARİH SIRALAMASINA GÖRE DİZELGESİ

Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün belirlenebilmiş tüm yapıtları tarih sıralamasına göre aşağıda sunulmuştur:

TANÖR, Bülent, (1969), **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası**, İstanbul: Öncü Kitabevi, 239 ss.

TANÖR, Bülent, (1969), **Anayasa Hukuku Meseleleri Temel Hak ve Hürriyetlerin Rejimi ve Anayasa Yargısı**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 123 s.

TANÖR, Bülent, (1970), “Anayasa ile Temel Hak ve Hürriyetler İlişkisi Üstüne İki Sorun ve Bir Örnek Olay”, **İÜHF**, Cilt:36, Sayı: 1-4, Ord.Prof.M.Reşit Belgesay Hatıra Sayısı, İstanbul: ss.189-211

TANÖR, Bülent, (1978), **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, İstanbul: May Yayınları, 387 s.

TANÖR, Bülent, (1979), “Mustafa Kemal ve Anayasal Gelişme Dinamiklerimiz”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 43, Sayı: 1-4, İstanbul: ss.383-393

TANÖR, Bülent, (1979), **TCK.142 Madde Düşünce Özgürlüğü ve Uygulama**, İstanbul: Forum Yayınları, 152 s.

TANÖR, Bülent, (1994), **İki Anayasa 1961-1982**, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş. 177 s.

TANÖR, Bülent, (1994), **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, İstanbul: BDS Yayınları, 343 s.

TANÖR, Bülent, (1996), “Her şeyi İnsanda Arayan Bir Yazara: Server Tanilli”, **Cumhuriyet Kitap** (25 Ocak 1996), s.8

TANÖR, Bülent, (1996), **Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, İstanbul: Afa Yayıncılık A.Ş., 328 s.

TANÖR, Bülent, (1997), **Siyasal Sistemler**, İstanbul: **Yayımlanmamış Ders Notları**, İÜHF, 8-10 sayfa

- TANÖR, Bülent, (1997), Çoğulcu- Özgürlükçü Demokrasiler, İstanbul:
Yayımlanmamış Ders Notları , İÜHF, 4 sayfa
- TANÖR, Bülent, (1997), “Siyasi Partiler Yasası”, **TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi-1**, Ankara:TÜSİAD Yayınları, yayın No. TÜSİAD – T/97-5/213, 83 s.
- TANÖR, Bülent, (1997), **Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri**, İstanbul: TÜSİAD Yayını, 189, s.
- TANÖR, Bülent, (1998), **Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 421 s.
- TANÖR, Bülent, (1998), “İnsan Hakları”, **TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi – 5** Ankara:, TÜSİAD Yayınları, Yayın No. TÜSİAD –T/98-2/228, 51,
- TANÖR, Bülent, (1998), “Türkiye’de Cumhuriyete Geçiş Sürecinin Dinamikleri”, İdea Politika Dergisi, İndirilme Tarihi=15 Mart 2005, www web: <http://www.ideapolitika.com/BulentTanorcatismas-9.htm>
- TANÖR, Bülent, (1998), ”Türk Devrimi Üzerine Düşünceler”, **Yeni Türkiye Dergisi Özel Sayısı**, Cilt: 23-24, Ankara, ss.597-601
- TANÖR, Bülent, (1999), “II.Meşrutiyet’in Osmanlı-Türk Anayasacılığına Katkıları”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt: 23,Sayı: 218, Ankara: 46-49 ss.
- TANÖR, Bülent, (1999), “Demokratik Cumhuriyete Doğru”, ÖZKORAY, Erol ile, İdea Politika Dergisi, İndirme Tarihi 14 Şubat 2005, www Web: <http://www.ideapolitika.com/BulentTanercatismas9.htm>
- TANÖR, Bülent, (1999), “Cumhuriyet Anayasacılığımızda Üç Model”, **Cumhuriyet’in 75.Yıl Armağanı**, İÜHF Yayını, ss. 213-218
- TANÖR, Bülent, (1999), “Demokratikleşmede İlk Hedefler”, İdea Politika Dergisi, İndirilme Tarihi: 10 Şubat 2005, **www Web =** <http://www.ideapolitika.com/BulentTanorcatismas9.htm>

- TANÖR, Bülent, (1999), “28 Şubat”, Devrim Sevinay’ın Yaptığı Söyleşi, **Cumhuriyet** (20.09.1999 s.6).
- TANÖR, Bülent, (1999), **Türkiye’de Demokratik Standartların Yükseltilmesi Tartışmalar ve Son Gelişmeler**, İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 176 s.
- TANÖR, Bülent, (2000), “İnsan Hakları”, **Cogito**, sayı: 23, Ankara: 45-75 ss.
- TANÖR, Bülent, (2000), “Meclis Demirel’e Mecbur mu?”, **Sosyal Demokrat Değişim Dergisi**, s.16, Ankara: 22-28
- TANÖR, Bülent, (2000), “Asker – Sivil İktidar Çatışması”, Özkoray Erol ile birlikte yapılan söyleşi, İdea Politika Dergisi, İndirilme Tarihi: 14 Şubat 2005, www Web:
<http://www.ideapolitika.com/BulentTanorcatismas9.htm>
- TANÖR, Bülent, (2000), “Demokratik Sosyalizm”, **Cumhuriyet** (04.01.2000), 6.s.
- TANÖR, Bülent, (2001), “Laiklik, Cumhuriyet ve Demokrasi”, **Laiklik ve Demokrasi** (derleyen: İbrahim Kaboğlu), İstanbul: İmge Kitabevi, 1.Baskı, s.23-24
- TANÖR, Bülent, (2001), “Anayasa Kalkan Gibi Kullanılıyor”, Leyla Tavşanoğlu’nun Yaptığı Söyleşi, **Cumhuriyet**, (26.09.2001), s.1
- TANÖR, Bülent, (2002), “Türkiye Rüştünü İspatladı”, Leyla Tavşanoğlu’nun Yaptığı Söyleşi, **Cumhuriyet** (2002, 13 Şubat) s.1
- TANÖR, Bülent, (2003), **Kurtuluş-Kuruluş**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 427 s.
- TANÖR, Bülent, (2004), **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku (2001 Anayasa Değişikliklerine Göre)**, Necmi YÜZBAŞIOĞLU ile birlikte, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 539 s.

TANÖR, Bülent, (2004), **Fotoğraflarla Türkiye’de İnsan Hakları [1839-1990] Human Rights in Turkey: A Photographic Account**, İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayını, 63 s.

TANÖR, Bülent, (2004), **Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye (1980-2003)**, Korkut BORATAV ve Sina AKŞİN ile birlikte, İstanbul: Cem Yayınevi, 351 s.

EK 3. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN BÜTÜN YAPITLARININ YAYIN TÜRLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMIŞ DİZELGESİ.

Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün bütün yapıtları yayın türlerine göre sınıflandırılarak aşağıda sunulmuştur:

Ek.3.1. Öğretme Amaçlı Ders Notları, Tezleri ve Kitapları

Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün öğretme amaçlı ders notları, tezleri ve kitapları şöyledir:

TANÖR, Bülent, (1997), Siyasal Sistemler, İstanbul: **Yayımlanmamış Ders Notları** , İÜHF, 8-10 sayfa

TANÖR, Bülent, (1997), Çoğulcu- Özgürlükçü Demokrasiler, İstanbul: **Yayımlanmamış Ders Notları**, İÜHF, 4 sayfa

Ek.3.2. Toplantı, Konferans ve Panelleri

Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün toplantı, konferans ve seminer bildirileri şöyle sınıflandırılmıştır:

TANÖR, Bülent, (2001), “Laiklik, Cumhuriyet ve Demokrasi”, **Laiklik ve Demokrasi** (derleyen: İbrahim Kaboğlu), İstanbul: İmge Kitabevi, 1.Baskı, s.23-24

TANÖR, Bülent, (1998), “İnsan Hakları”, **TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi – 5** Ankara:, TÜSİAD Yayınları, Yayın No. TÜSİAD –T/98-2/228, 51, S].

TANÖR, Bülent, (1997), “Siyasi Partiler Yasası”, **TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi-1**, Ankara: TÜSİAD Yayınları, yayın No. TÜSİAD – T/97-5/213, 83 s.].

TANÖR, Bülent, (1998), “Türkiye’de Cumhuriyete Geçiş Sürecinin Dinamikleri”, İdea Politika Dergisi, İndirilme Tarihi=15 Mart 2005, www web: <http://www.ideapolitika.com/BulentTanorcatismas-9.htm>]

Ek 3.3. Bilimsel Dergilerde Yayımlanmış Makaleleri

Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün, Bilimsel Dergilerde Yayımlanmış Makaleleri aşağıda sıralanmıştır:

TANÖR, Bülent, (1998), “Türk Devrimi Üzerine Düşünceler”, **Yeni Türkiye Dergisi Özel Sayısı**, Cilt: 23-24, Ankara, ss.597-601

TANÖR, Bülent, (1999), “II.Meşrutiyet'in Osmanlı-Türk Anayasacılığına Katkıları”, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt: 23,Sayı: 218, Ankara: 46-49 ss.

TANÖR, Bülent, (2000), “İnsan Hakları”, **Cogito**, sayı: 23, Ankara: 45-75 ss.

TANÖR, Bülent, (1979), “Mustafa Kemal ve Anayasal Gelişme Dinamiklerimiz”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 43, Sayı: 1-4, İstanbul: ss.383-393

TANÖR, Bülent, (1970), “Anayasa ile Temel Hak ve Hürriyetler İlişkisi Üstüne İki Sorun ve Bir Örnek Olay”, **İÜHF**, Cilt:36, Sayı: 1-4, Ord.Prof.M.Reşit Belgesay Hatıra Sayısı, İstanbul: ss.189-211

TANÖR, Bülent, (1999), “Cumhuriyet Anayasacılığımızda Üç Model”, **Cumhuriyet'in 75.Yıl Armağanı**, İÜHF Yayını, ss. 213-218

Ek.3.4.Gazete Haber Bülteni ve Benzeri Yerlerde Yayımlanan Yazıları ve Söyleşileri

Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün gazete, haber bülteni, ve benzeri yerlerde yayımlanan yazıları ve söyleşileri şöyle sıralanmıştır:

TANÖR, Bülent, (2000), “Meclis Demirel'e Mecbur mu?”, **Sosyal Demokrat Değişim Dergisi**, s.16, Ankara: 22-28

TANÖR, Bülent, (1999), “Demokratik Cumhuriyete Doğru”, ÖZKORAY, Erol, İdea Politika Dergisi, İndirme Tarihi 14 Şubat 2005, **www Web: <http://www.ideapolitika.com/BulentTanercatismas9.htm>**

TANÖR, Bülent, (2000), “Asker – Sivil İktidar Çatışması”, Özkoray Erol ile birlikte yapılan söyleşi, İdea Politika Dergisi, İndirilme Tarihi: 14 Şubat 2005, **www Web: <http://www.ideapolitika.com/BulentTanorcatismas9.htm>**

TANÖR, Bülent, (1999), “Demokratikleşmede İlk Hedefler”, İdea Politika Dergisi, İndirilme Tarihi: 10 Şubat 2005, **www Web= <http://www.ideapolitika.com/BulentTanorcatismas9.htm>**

TANÖR, Bülent, (1999), “28 Şubat”, Devrim Sevinay’ın Yaptığı Söyleşi, **Cumhuriyet** (20.09.1999 s.6).

TANÖR, Bülent, (2002), “Türkiye Rüştünü İspatladı”, Leyla Tavşanoğlu’nun Yaptığı Söyleşi, **Cumhuriyet** (2002, 13 Şubat) s.1

TANÖR, Bülent, (2001), “Anayasa Kalkan Gibi Kullanılıyor”, Leyla Tavşanoğlu’nun Yaptığı Söyleşi, **Cumhuriyet**, (26.09.2001), s.1

TANÖR, Bülent, (2000), “Demokratik Sosyalizm”, **Cumhuriyet** (04.01.2000), 6.s.

TANÖR, Bülent, (1996), “Her şeyi İnsanda Arayan Bir Yazara: Server Tanilli”, **Cumhuriyet Kitap** (25 Ocak 1996), s.8

EK 4. PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN BÜTÜN YAPITLARININ KONULARINA GÖRE SINIFLANDIRILMIŞ DİZELGESİ

Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün bütün yapıtları konularına göre şöyle sınıflandırılmıştır:

Ek 4.1. Anayasa Hukuku ile İlgili Yayınları

Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Anayasa Hukuku ile ilgili yayınları şöyledir:

TANÖR, Bülent, (1969), **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası**, İstanbul: Öncü Kitabevi, 239 ss.

TANÖR, Bülent, (1969), **Anayasa Hukuku Meseleleri Temel Hak ve Hürriyetlerin Rejimi ve Anayasa Yargısı**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 123.

TANÖR, Bülent, (1978), **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, İstanbul: May Yayınları, 387 s.

TANÖR, Bülent, (1994), **İki Anayasa 1961-1982**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 177 s.

TANÖR, Bülent, (1996), **Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, İstanbul: Afa Yayıncılık A.Ş., 328 s.

TANÖR, Bülent, (2004), **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku (2001 Anayasa Değişikliklerine Göre)**, Necmi YÜZBAŞIOĞLU ile birlikte, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 539 s.

Ek 4.2. İnsan Hakları Hukuku ile İlgili Yayınları

Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün İnsan Hakları Hukuku ile ilgili yayınları şöyledir:

TANÖR, Bülent, (1979), **TCK.142 Madde Düşünce Özgürlüğü ve Uygulama**, İstanbul: Forum Yayınları, 152 s.

TANÖR, Bülent, (1994), **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**, İstanbul: BDS Yayınları, 343 s.

TANÖR, Bülent, (2004), **Fotoğraflarla Türkiye’de İnsan Hakları [1839-1990 | Human Rights in Turkey: A Photographic Account]**, İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayını, 63 s.

TANÖR, Bülent, (2000), “İnsan Hakları”, **Cogito**, sayı: 23, Ankara: 45-75 ss.

Ek 4.3. Demokrasi Üzerine Yayınları

Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün Demokrasi üzerine yazdığı yayınları şunlardır:

TANÖR, Bülent, (1997), **Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri**, İstanbul: TÜSİAD Yayını, 189, s.

TANÖR, Bülent, (1999), **Türkiye’de Demokratik Standartların Yükseltilmesi Tartışmalar ve Son Gelişmeler**, İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 176 s.

Ek 4.4. Siyasi Tarih Üzerine Yayınları

Prof. Dr. Bülent TANÖR’ün siyasi tarihi üzerine yazdığı yayınları şöyledir:

TANÖR, Bülent, (2003), **Kurtuluş-Kuruluş**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 427 s.

TANÖR, Bülent, (1998), **Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 421 s.

TANÖR, Bülent, (2004), **Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye (1980-2003)**, Korkut BORATAV ve Sina AKŞİN ile birlikte, İstanbul: Cem Yayınevi, 351 s.

EK 5. FOTOĞRAFLARLA PROF. DR. BÜLENT TANÖR

Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün çeşitli dönemlerinde çekilmiş fotoğrafları şöyledir:

Ek 5.1. Prof. Dr. Bülent TANÖR, 1402'lik Diğer Meslektaşlarıyla

O günlerde dilekçe veren 1402'lik öğretim üyeleri. Soldan sağa: Hüseyin Hatemi, Üstün Korugan, Gençay Gürsoy, Oya Köymen, Aydın Aybay, Bülent Tanör ve Nuri Karacan...

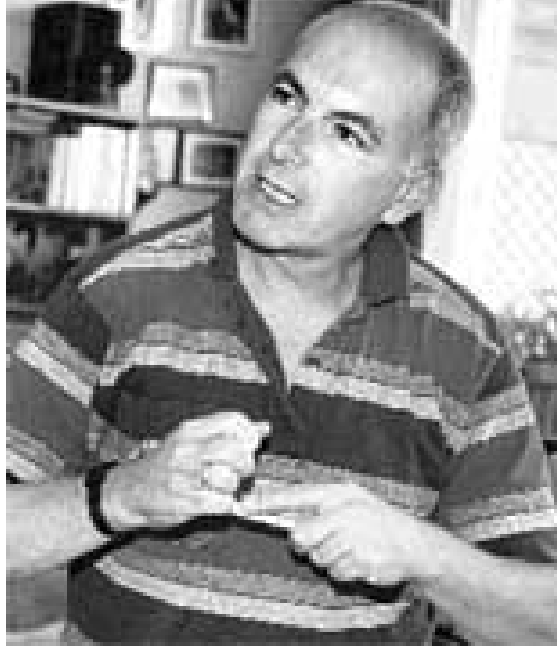
Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi (Pazar Dergisi) Arşivi, 28.4.2002

**Ek 5.2. Prof. Dr. Bülent TANÖR, İstanbul Üniversitesi Hukuk
Fakültesi Öğretim Üyeliği Yıllarında İken Çekilen Fotoğraf**

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi Arşivi, 27.05.2002

**Ek 5.3. Prof. Dr. Bülent TANÖR İle Bir Söyleşi Esnasında Çekilen
Fotoğrafı**

Kaynak: Milliyet Gazetesi Arşivi, 28 ekim 1999

**Ek 5.4. Prof. Dr. Bülent TANÖR ve Leyla TAVŞANOĞLU’nun
Söyleşisi**

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi Arşivi, 25.12.2001.

Ek 5.5. Prof. Dr. Bülent TANÖR'ün Son Günlerinden

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi Arşivi, 29.11.2002

EK-6 PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN BAZI ÖĞRENCİLERİNE UYGULANAN GÖRÜŞME KAĞIDI

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında yürütülen Yüksek Lisans Programında “ **Prof. Dr. Bülent Tanör’ün Yaşamı, Yapıtları, Fikirleri, Uygulamaları ve Türk Toplumsal Yaşamına Katkıları: Kamu Yönetimi Açısından Bir Araştırma**” başlıklı Yüksek Lisans Tezi çalışması kapsamında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden Sayın Tanör’ün öğrencileri olan Av. Banu ÖZŞEN, Av. Şener ZARİÇLAR, 2005 yılı Kasım ve Aralık aylarında yapılan görüşmelerde kullanılmış olan **Görüşme Kağıdı**, aşağıda sunulmuştur:

I- KİMLİK BİLGİLERİ

- 1) Adınız- Soyadınız?
- 2) Mezun Olduğunuz Fakülte?
- 3) Mezuniyet Yılıınız?

II- PROF. DR. BÜLENT TANÖR'LE İLGİLİ ÖZEL SORULAR

- 1) Prof. Dr. Bülent Tanör’le ne sebeple tanıştınız?
- 2) Prof. Dr. Bülent Tanör Hukuk Fakültesinde hangi derslerinize girdi?
- 3) Prof. Dr. Bülent Tanör’le samimiyet dereceniz?
- 4) Bir akademisyen olarak Prof. Dr. Bülent Tanör’ü nasıl tanımlarsınız?

III- PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN UZMANLIK ALANLARIYLA İLGİLİ SORULAR

- 1) Prof. Dr. Bülent Tanör’ü bir “Anayasa Hukuku Uzmanı” olarak nasıl tanımlarsınız?
- 2) Prof. Dr. Bülent Tanör’ü bir “İnsan Hakları Uzmanı” olarak nasıl tanımlarsınız?
- 3) Prof. Dr. Bülent Tanör’ü bir “Devrim Tarihi Uzmanı” olarak nasıl tanımlarsınız?
- 4) Prof. Dr. Bülent Tanör’ü “bir demokrat, bir aydın” olarak nasıl tanımlarsınız?

III- PROF. DR. BÜLENT TANÖR'ÜN ÖNEMİ İLGİLİ SORULAR

- 1) Prof. Dr. Bülent Tanör'ün Türk Toplumsal Yaşamına ne yönde katkıları olmuştur?
- 2) Prof. Dr. Bülent Tanör'ün fikirlerinden, eserlerinden ve uygulamalarından bugün (daha iyi) nasıl yararlanılabilir?
- 3) Prof. Dr. Bülent Tanör'ün fikirlerinden, eserlerinden ve uygulamalarından gelecekte (daha iyi) nasıl yararlanılabilir?

Teşekkür Ederim.
Av. F.Betül ÇALIŞKAN AKSOĞAN

KAYNAKÇA

- “Bülent Tanör’ün Ardından Yazılanlar”, (2002, 29 Kasım), **Cumhuriyet**.
- AKALIN, Cüneyt, (2002), “Tanör’ün Ardından ”, **Cumhuriyet**, (2002, 29 Kasım).
- AKGÜL, Mustafa, (2004), “ İnternet, Demokrasi ve Türkiye”, Ankara, İndirilme Tarihi: 15 Mayıs 2005, WWW Web: <http://www.siyaset.bilkent.edu.tr/htm>.
- AKTAN, Can (1999), “*21.Yüzyıl ve Anayasal Demokrasi*”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı 29.
- AKYOL, Taha, (1998), “Jakobenizm Nedir?”, **Milliyet**, (24 Nisan 1998).
- ATEŞ, Toktamış, (2001), “Bülent Tanör”, İndirilme Tarihi: 22 Haziran 2005 WWW Web: <http://www.ataturquie.asso.fr/annuaire-associations-ags-lecture021130.htm> toktamış ateş 2001
- ATEŞ, Toktamış, (2002), “Bülent Tanör’ün Ardından ”, **Cumhuriyet**, (2002, 30 Kasım).
- AZRAK, Ali Ülkü, (2002), “Tanör’ün Ardından ”, **Cumhuriyet**, (2002, 29 Kasım).
- BATUM, Süheyl, (2002), “Tanör’ün Ardından ”, **Cumhuriyet**, (2002, 29 Kasım).
- BORATAV, Korkut, (2002), “Bülent Tanör’ün Ardından ”, **Cumhuriyet**, (2002, 04 Aralık).
- BOZKURT, Veysel, (2000), “Küreselleşme” İndirilme Tarihi: 7 Mayıs 2004, WWW.Web: <http://www.isguc.org/vbozkurt.htm>
- CINGİ, Aydın, (2002), “Tanör’ün Ardından ”, **Cumhuriyet**, (2002, 29 Kasım).
- ÇAĞLAR, Bakır, (2002), “Bülent Tanör’ün Ardından”, İstanbul, İndirilme Tarihi: 15 Ağustos 2005, WWW Web: <http://www.hukuki.net/bulenttanor.html>
- ÇALIŞKAN, F. Betül, (2005a), **11. 11. 2005 Tarihinde Av. Banu ÖZŞEN’le Yapılan Söyleşi**, Malatya.
- ÇALIŞKAN, F. Betül, (2005b), **21. 12. 2005 Tarihinde Av. Şener ZARIÇLAR İle Yapılan Söyleşi**, Malatya.
- ÇALIŞLAR, Oral, (2003), “Sevgili Arkadaşım Bülent Tanör”, **Cumhuriyet**, (2002, 29 Kasım).

- ÇELİKEL, Aysel, (2002), “Bülent Tanör’ün Ardından”, **Vatan Gazetesi**, (2002, 29 Kasım).
- ÇELİKEL, Aysel, (2004), “Demokrasi Mücadelesinde Bir Bilim Adamı: Prof. Dr. Bülent TANÖR”, **Bülent Tanör Armağanı**, (Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.
- ÇETİNKAYA, Hikmet, (2003), “Devrim Süreci...(2)”, **Cumhuriyet**, (2003, 22, Kasım)
- ÇETİNKAYA, Hikmet,(2002), “Politika Günlüğü”, **Cumhuriyet**, (2002, Kasım).
- DEVİRİM, Hakkı, (2002), “Bülent Tanör’ün Ardından”, **Radikal**, (2002, 29 Kasım).
- DÖNMEZ, Adem, (2004), “Müdür’ün Prof. Dr. Bülent TANÖR”, **Bülent Tanör Armağanı**, (Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.
- ERBAY, Vecdi, (2004), “Gözünü Budaktan Sakınmayan Adam: Bülent TANÖR”, **Bülent Tanör Armağanı**, (Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.
- ERDİN, Kadir, (2002a), “Bülent Tanör’ün Ardından Yazılanlar”, **Cumhuriyet**, (2002, 29 Kasım).
- ERDİN, Kadir, (2002b), “Bülent Tanör’ün Ardından”, **Radikal**, (2002, 29 Kasım).
- ERKUL, Hüseyin, (2003), **Kurumlar ve Eğitim**, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Ders Notları).
- GEMALMAZ, M. Semih, (2001), **Genel Kamu Hukuku**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Kürsüsü (Yayımlanmamış Ders Notları).
- GÜRSOY, Gencay, (2002), “Bülent Tanör Bir Referans Kimliktir”, Prof. Dr. Bülent Tanör’ün Cenaze Töreninde Yaptığı Konuşma Metni, İstanbul, İndirilme Tarihi: 05.01.2005 WWW Web: [http:// www.istabib.org.tr/guncel/115.asp](http://www.istabib.org.tr/guncel/115.asp)
- HELVACI, Nevzat, (2002), “Bülent Tanör’ün Ardından ”, **Cumhuriyet**, (2002, 30 Haziran)

- HİLAV, Selahattin, (1997), **100 Soruda Felsefe**, Ankara: Gerçek Yayınevi.
- Hukuki. Net Hukuk Sitesi, (2002), “Bülent Tanör’ün Ardından”, İstanbul, İndirilme Tarihi: 15 Ağustos 2005, WWW Web: <http://www.hukuki.net/topic.asp?topic-id=177>
- İŞIKTAÇ, Yasemin, (1997), **Hukuk Başlangıcı**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Kürsüsü (Yayımlanmamış Ders Notları).
- İÇEL, Kayıhan, (2002), “Bülent Tanör’ün Ardından”, **Radikal**, (2002, 29 Kasım).
- KABOĞLU, İbrahim, (2002), “Bülent Tanör’ün Ardından”, **Radikal**, (2002, 29 Kasım).
- KARTAL, S. Kemal, (2003), **Kurumlar ve Çevre**, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Ders Notları).
- KIŞLALI, Ahmet Taner, (1995), **Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, Ankara: İmge Yayınları.
- KONGAR, Emre, (2001), “Demokrasi Kültürü Sorunları”: İstanbul, Kültürel Açından AB Yaklaşım Sempozyumu.
- ODER, Bertil Emrah, (2004), “Saygı” **Bülent Tanör Armağanı**, (Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.
- ÖYMEN, Onur, (2004), “Yurtsever Bir Bilim Adamının Ardından” **Bülent Tanör Armağanı**, (Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.
- ÖZKORAY, Erol, (2002), “ Bülent TANÖR”, İdea Politika Dergisi, İndirilme Tarihi: 22 Mayıs 2005 WWW Web: <http://www.ideapolitika.com/tanor/html>.
- PULUR, Hasan, (2001), “Jakobenler”, **Milliyet** , (05 Mayıs 2001).
- SAĞLAM, Fazıl, (2004), “Bülent TANÖR’ün Haksızlıklara Karşı Yürüttüğü Mücadeleden Bir Kesit”, **Bülent Tanör Armağanı**, (Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.

- SAYMAN, Yücel, (2004), “Dostu Görme İhtimali Kalmamışsa, Duyulan Acı Somuttur”, **Bülent Tanör Armağanı**, (Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.
- SEROZAN, Rona, (2004), “Bülent Tanör’e Ağıt”, **Bülent Tanör Armağanı**, (Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.
- SERTEL, Yıldız, (2002),) “Bülent Tanör’ün Ardından ”, **Cumhuriyet**, (2002, 30
- SEVİĞ, Veysi, (2002), “Bülent Tanör”, Dünya Gazetesi, (2002, 2 Aralık), İstanbul, İndirilme Tarihi: 14.02.2005, WWW Web: <http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/02-12-2002.htm>
- SİRMEN, Ali, (2002), “Tanör’ün Ardından ”, **Cumhuriyet**, (2002, 29 Kasım).
- ŞENATALAR, Burhan, (2004), “Bülent Tanör: Örnek Bir Aydın / Akademisyen”, **Bülent Tanör Armağanı**, (Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.
- TANİLLİ, Server, (2002a), “ Bir Bülent Tanör Vardı”, **Cumhuriyet**, (2002, 4 Aralık)
- TANİLLİ, Server,(2002b), “Bülent Tanör’ün Ardından ”, **Cumhuriyet**, (2002, 30
- TANÖR ÖKTEM, Öget, (2004), “Bülent Tanör’le 36 Yıl”, **Bülent Tanör Armağanı**, İstanbul: Legal Yayınları.
- TANÖR, Bülent, (1969a), **Anayasa Hukuku Meseleleri Temel Hak ve Hürriyetlerin Rejimi ve Anayasa Yargısı**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 123 s.
- TANÖR, Bülent, (1969b), **Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası**, İstanbul: Öncü Kitabevi, 239 s
- TANÖR, Bülent, (1970), “Anayasa ile Temel Hak ve Hürriyetler İlişkisi Üstüne İki Sorun ve Bir Örnek Olay”, **İÜHFİM**, Cilt:36, Sayı: 1-4, Ord.Prof.M.Reşit Belgesay Hatıra Sayısı, İstanbul: ss.189-211
- TANÖR, Bülent, (1978), **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, İstanbul: May Yayınları, 387 s.

- TANÖR, Bülent, (1979a), “Mustafa Kemal ve Anayasal Gelişme Dinamiklerimiz”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 43, Sayı: 1-4, İstanbul: ss.383-393
- TANÖR, Bülent, (1979b), **TCK.142 Madde Düşünce Özgürlüğü ve Uygulama**, İstanbul: Forum Yayınları, 152 s.
- TANÖR, Bülent, (1994a), **İki Anayasa 1961-1982**, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 177 s.
- TANÖR, Bülent, (1994b), **Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu**, İstanbul: BDS Yayınları, 343 s.
- TANÖR, Bülent, (1995), **Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, İstanbul: Afa Yayıncılık A.Ş.
- TANÖR, Bülent, (1996a), “Her şeyi İnsanda Arayan Bir Yazara: Server Tanilli”, **Cumhuriyet Kitap** (25 Ocak 1996), s.8
- TANÖR, Bülent, (1996b), **Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, Genişletilmiş Baskı İstanbul: Afa Yayıncılık A.Ş., 328 s.
- TANÖR, Bülent, (1997a), “Siyasi Partiler Yasası”, **TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi-1**, Ankara:TÜSİAD Yayınları, yayın No. TÜSİAD – T/97-5/213, 83 s.
- TANÖR, Bülent, (1997b), **Çoğulcu- Özgürlükçü Demokrasiler**, İstanbul: **Yayımlanmamış Ders Notları** , İÜHF, 4 sayfa
- TANÖR, Bülent, (1997c), **Siyasal Sistemler**, İstanbul: **Yayımlanmamış Ders Notları** , İÜHF, 8-10 sayfa
- TANÖR, Bülent, (1997d), **Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri**, İstanbul: TÜSİAD Yayını, 189, s.
- TANÖR, Bülent, (1998a), “İnsan Hakları”, **TÜSİAD Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları Dizisi – 5** Ankara:, TÜSİAD Yayınları, Yayın No. TÜSİAD –T/98-2/228, 51,
- TANÖR, Bülent, (1998b), “Türkiye’de Cumhuriyete Geçiş Sürecinin Dinamikleri”, **İdea Politika Dergisi**, İndirilme Tarihi: 15 Mart 2005, WWW web: <http://www.ideapolitika.com/BulentTanorcatismas-9.htm>

- TANÖR, Bülent, (1998c), "Türk Devrimi Üzerine Düşünceler", **Yeni Türkiye Dergisi Özel Sayısı**, Cilt: 23-24, Ankara, ss.597-601
- TANÖR, Bülent, (1998d), **Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 421 s.
- TANÖR, Bülent, (1999a), "28 Şubat", Devrim Sevinay’ın Yaptığı Söyleşi, **Cumhuriyet** (20.09.1999 s.6).
- TANÖR, Bülent, (1999b), "Cumhuriyet Anayasacılığımızda Üç Model", **Cumhuriyet’in 75.Yıl Armağanı**, İÜHF Yayını, ss. 213-218
- TANÖR, Bülent, (1999c), "Demokratik Cumhuriyete Doğru", ÖZKORAY, Erol ile, İdea Politika Dergisi, İndirme Tarihi 14 Şubat 2005, WWW Web: <http://www.ideapolitika.com/BulentTanercatismas9.htm>
- TANÖR, Bülent, (1999d), "Demokratikleşmede İlk Hedefler", İdea Politika Dergisi, İndirilme Tarihi: 10 Şubat 2005, WWW Web: <http://www.ideapolitika.com/BulentTanorcatismas9.htm>
- TANÖR, Bülent, (1999e), "II.Meşrutiyet’in Osmanlı-Türk Anayasacılığına Katkıları", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt: 23,Sayı: 218, Ankara: 46-49 ss.
- TANÖR, Bülent, (1999f), **Türkiye’de Demokratik Standartların Yükseltilmesi Tartışmalar ve Son Gelişmeler**, İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 176 s.
- TANÖR, Bülent, (2000a), "İnsan Hakları", **Cogito**, sayı: 23, Ankara: 45-75 ss.
- TANÖR, Bülent, (2000b), "Asker – Sivil İktidar Çatışması", Özkoray Erol ile birlikte yapılan söyleşi, İdea Politika Dergisi, İndirilme Tarihi: 14 Şubat 2005,www.Web:<http://www.ideapolitika.com/BulentTanorcatismas9.htm>
- TANÖR, Bülent, (2000c), "Demokratik Sosyalizm", **Cumhuriyet** (04.01.2000), 6.s.
- TANÖR, Bülent, (2000d), "Meclis Demirel’e Mecbur mu?", **Sosyal Demokrat Değişim Dergisi**, s.16, Ankara: 22-28
- TANÖR, Bülent, (2001a), "Anayasa Kalkan Gibi Kullanılıyor", Leyla Tavşanoğlu’nun Yaptığı Söyleşi, **Cumhuriyet**, (26.09.2001), s.1

- TANÖR, Bülent, (2001b), “Laiklik, Cumhuriyet ve Demokrasi”, **Laiklik ve Demokrasi** (derleyen: İbrahim Kaboğlu), İstanbul: İmge Kitabevi, 1.Baskı, s.23-24
- TANÖR, Bülent, (2002), “Türkiye Rüştünü İspatladı”, Leyla Tavşanoğlu’nun Yaptığı Söyleşi, **Cumhuriyet** (2002, 13 Şubat) s.1
- TANÖR, Bülent, (2003), **Kurtuluş-Kuruluş**, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 427 s.
- TANÖR, Bülent, (2004a), **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku (2001 Anayasa Değişikliklerine Göre)**, Necmi YÜZBAŞIOĞLU ile birlikte, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 539 s.
- TANÖR, Bülent, (2004b), **Fotoğraflarla Türkiye’de İnsan Hakları [1839-1990] Human Rights in Turkey: A Photographic Account**, İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yayını, 63 s.
- TANÖR, Bülent, (2004c), **Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye (1980-2003)**, Korkut BORATAV ve Sina AKŞİN ile birlikte, İstanbul: Cem Yayınevi, 351 s.
- TARHANLI, Turgut, (2004), “Bülent Tanör” **Bülent Tanör Armağanı**, (Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.
- TEKELİ, Şirin, (2004), “Bülent’e Gecikmiş Bir Teşekkür Yazısı”, **Bülent Tanör Armağanı**, (Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.
- TEZİÇ, Erdoğan, (1997), **Anayasa Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları.
- TEZİÇ, Erdoğan, (2002a), “Bülent Tanör’ün Ardından Yazılanlar”, **Cumhuriyet**, (2002, 29 Kasım).
- TEZİÇ, Erdoğan, (2002b), “Bülent Tanör’ün Ardından”, **Radikal**, (2002, 29 Kasım).
- TEZİÇ, Erdoğan, (2004), “Bülent Tanör İçin” **Bülent Tanör Armağanı**, (Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.
- TURHALLI, Zeynep (2004), **Bülent Tanör Armağanı**, (Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.

UYGUN, Oktay, (2004), “Bülent Tanör’ün Ardından”, **Bülent Tanör Armağanı**,
(Derleyen: Öget ÖKTEM TANÖR), İstanbul: Legal Yayınları.
YEŞİLDERE, Tahsin, (2002), “Bülent Tanör’ün Ardından Yazılanlar”,
Cumhuriyet, (2002, 29 Kasım).
YILMAZ, Ejder, (1996), **Hukuk Sözlüğü**, Ankara: Yetkin Yayınları.
YÜZBAŞIOĞLU, Necmi,(2002), “Bülent Tanör’ün Ardından”, **Radikal**, (2002, 29
Kasım).